ISSN 3021-9876 (Print)

1fg Hof]lt :dfl/sf @)*!

GYAN JYOTI PERIODICAL 2025

ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस

चम्पादेवी–६, घोराखोरी, ओखलढुङ्गा

फोन नं.: ९८५१२२८३३३

इमेल: gyanjyoti775@gmail.com

Web: www.gyanjyoticampus.edu.np

ज्ञान ज्योति स्मारिका

२०८१

सम्पादक मण्डल

गणेश प्रसाद कट्टेल

महेश कुमार सुवेदी

नवराज घिमिरे

भाषा सम्पादक

महेश कुमार सुवेदी

नवराज घिमिरे

ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस

कृति : **ज्ञान ज्योति स्मारिका**
प्रकाशक : ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस

सर्वाधिकार : प्रकाशक
प्रकाशन वर्ष : वि.सं. २०८१
मुद्रण : ५०० प्रति

कम्प्यूटर लेआउट : राज कुमार महर्जन
मुद्रक : ग्लोबल नेपाल प्रिन्टिङ्ग प्रेस सर्भिस प्रा.लि.

सम्पर्क ठेगाना : चम्पादेवी–६, घोराखोरी, ओखलढुङ्गा
फोन : ९८५१२२८३३३
इमेल : gyanjyoti775@gmail.com
वेबसाइट : www.gyanjyoticampus.edu.np

ISSN 3021-9876 (Print)

चम्पादेवी गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

कालिका, ओखलढुङ्गा

स्था.: २०७३

कोशी प्रदेश, नेपाल

ने.स.११४५

प.स :- ०८१/०८२

च.नं:-

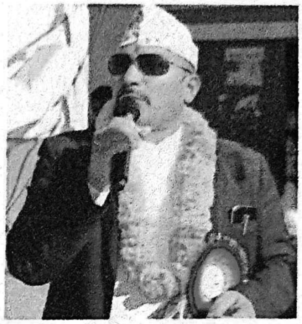

शुभकामना

ओखलढुङ्गा जिल्ला चम्पादेवी गाउँपालिका वडा न. ६ मा रहेको ज्ञान ज्योती सामुदायिक क्याम्सले विविध क्षेत्रका विद्धवान, राजनैतिक क्षेत्रका व्यक्तित्वहरुको लेख रचना सहित क्याम्पसको शैक्षिक, भौतिक तथा आर्थिक सामाजिक गतिविधि समेटेर ***शैक्षिक स्मारिका*** प्रकाशन गर्न लागेको हुदाँ क्याम्पस संञ्चालक समितिका अध्यक्ष धन बहादुर गिरि, संञ्चालक समितिका सदस्यहरु लागाएत क्याम्पस प्रशासनलाई हार्दिक आभार सहित उक्त प्रकाशनले क्याम्पसको सम्पूर्ण गतिविधि सम्बन्धित सरोकारवालाहरुलाई सुसचित हुने अवसर प्राप्त भएकाले मलाई गर्भ लागेको छ ।

यस स्मारिकाले क्याम्पसको विगतलाई टल्काउने, वर्तमानलाई चम्काउने र भविष्यलाई ज्योतिमय बनाउने उज्यालो प्रकाश पुञ्जको रुपमा सफलता हासिल गरोस् र कुनै आरोह,अवरोह अथवा व्यवधानले यस क्याम्पसको छविमा आँच नपुगोस् भन्ने शुभकामना सहित क्याम्पसको उत्तरोत्तर प्रगतिको कामना गर्दछु ।

नवराज के.सी.

अध्यक्ष

चम्पादेवी गाउँपालिका

कालिका,ओखलढुङ्गा

चम्पादेवी गाउँपालिका

६ नं. वडा कार्यालय

घोराखोरी , ओखलढुंगा

स्था : २०७३

प.सं. : २०८१ ०८२

च.नं. :

कोशी प्रदेश, नेपाल

मिति : २०८१। ।

चम्पादेवी गाँउपालिका
६ नं. वडा कार्यालय
घोराखोरी, ओखलढुंगा
कोशी प्रदेश, नेपाल
स्था: २०७४

शुभकामना

शैक्षिक उन्नयनको मेरुदण्डको रूपमा रहेको ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस चम्पादेवी गाउँपालिका भित्रको एकमात्र उच्चस्तरीय प्राज्ञिक थलो हो । २०६५ सालमा स्थापित यस क्याम्पसले स्थापना कालदेखि हालसम्म पुऱ्याउँदै आएको शैक्षिक तथा बौद्धिक योगदानको हृदयदखि नै उच्च मूल्याङ्कन गर्दछु ।प्रकाशोन्मुख ज्ञान ज्योति स्मारिका २०८१ को प्रकाशनार्थ लेख रचना सङ्कलनको काममा निरन्तर खटिनु हुने सम्पूर्ण शिक्षक मित्रहरू एवम् लेख रचना पठाएर महत्वपूर्ण सहयोग पुऱ्याउनु हुने सम्पूर्ण बौद्धिक व्यक्तित्व, नागरिक समाज, अभिभावक, शिक्षाप्रेमी साथै राजनीतिक व्यक्तित्व सम्पूर्णमा हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा प्रकाशन हुन लागेको यो स्मारिका शैक्षिक उत्थान एवम् समृद्धिको जगमा महत्वपूर्ण दस्तावेज सावित हुन सकोस् भन्ने सदिक्षा सहित आगामी दिनमा क्याम्पसको उत्तरोत्तर प्रगतिको हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

गणेश केसी

वडा अध्यक्ष

चम्पादेवी–६, ओखलढुङ्गा

गणेश बहादुर खत्री
वडा अध्यक्ष

Email : champadeviwardoffice06@gmail.com

शुभकामना

धन बहादुर गिरी

पूर्वी पहाडी जिल्ला ओखल्ढुङ्गाको चम्पादेवी गाउँपालिकामा मिति २०६६ सालमा स्थापना भई हालसम्म १६ वर्ष पार गरेर १७ वर्षमा प्रवेश गरेको यस ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्यम्पसले यस क्षेत्रको शिक्षाको स्तर वृद्धि गर्न अत्यान्तै ठूलो योगदान पुऱ्याएको छ । हाम्रो अत्यन्त दुर्गम पहाडी भूभागमा रहेका आदिवासी, जनजाति, दलित, पिछडावर्ग, अपाङ्ग जो सहरसम्म पुगेर उच्च शिक्षा हासिल गर्न नसक्ने वर्गहरुका लागि यस क्याम्पसले उच्च शिक्षा हासिल गर्न अवसर प्रदान गरेको छ ।

यस क्याम्पसलाई स्थापना गर्न मन, वचन र कर्मले आफ्नो अमूल्य समय दिएर लाग्नु हुने श्री राजेश थापाज्यूको तदर्थ समिति, क्याम्पस प्रमुख् प्रध्यापकज्यूहरु, चन्दादाता, जनप्रतिनिधि, समाजसेवी, उद्यमी, व्यावसाही, राजनीतिक दल, अविभावक, विद्यार्थीहरु सम्पूर्णमा धन्यवादका साथै आभार व्यक्त गर्दछु । क्याम्पसलाई आजको अवस्थासम्म ल्याउन १३ रोपनी जग्गा निशुल्क उपलव्ध गराउनु हुने श्री खड्ग बहादुर कार्की र उहाँको समिति लगाएत सम्पूर्णमा धन्यवादका साथ आभार व्यक्त गर्दछु ।

मिति २०८१।०३।०३ मा भएको क्याम्पस सभाबाट मलाई यस क्याम्पसको सञ्चालक समिति अध्यक्ष साथै मेरो सञ्चालक समिति टिमलाई अमूल्य मत दिई विजय गराउनु हुने सम्पूर्ण क्याम्पस सभाका सदस्य ज्यूहरुलाई धन्यवादका साथ आभार व्यक्त गर्दछु । मेरो नेतृत्वमा भएको क्याम्पस सञ्चालक समितिले यस क्याम्पसमा तपाईंहरुको विश्वासलाई इमान्दारितापूर्वक यस क्याम्पसको स्तरोन्नति र प्रगतिको लागि यस टिमलाई सहयोग गर्नु हुने गाउँपालिका, वडा कार्यलय, क्याम्पस प्रमुख, प्रध्यापकज्युहरु, विद्यालय व्यावस्थापन समिति, समाजसेवी, उद्यमी, व्यावसायी, अभिभावक, विद्यार्थी सम्पूर्णमा धन्यवादका साथ आभार व्याक्त गर्दछु । आउँदा दिनहरुमा यस क्याम्पसको भवन निर्माण र स्तरोन्नतिमा थप सहयोको निरन्तरताको लागि अनुरोध पनि गर्दछु ।

हाम्रो जस्तो दुर्गम भेगमा स्थापना भई चलिरहेका समुदायिक क्याम्पसहरुको भौतिक पूर्वाधार निर्माण, प्रध्यापक, सञ्चालक समिति, विद्यार्थीहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्न, समय अनुकूलन प्रविधिमैत्री बनाउन, गाउँका कुना कन्दरामा रहेका प्रतिभाहरुलाई संकलन गर्दै स्मारिका वनाउने, विभिन्न माध्यमबाट सहयोग गर्ने, त्रि.वि. अनुदान आयोग र क्याम्पसका हरेक समस्याहरुमा सहयोग गर्ने गाउँपालिका, वडा कार्यलयलाई धन्यवादका साथै आभार व्यक्त गर्दछु । यस क्याम्पसको त्रि.वि. प्रतिनिधि तथा यस वर्षको Equity grants अन्तर्गत Capacity Building कार्यक्रमको संयोजक सह प्रध्यापक आदरणिय गुरु विष्णुबहादुर लुइटेल लगाएत सम्पूर्ण टिमलाई सहृदय धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।

हामी यस क्याम्पसको सञ्चालक समितिमा आएपछि यस क्याम्पसको स्तरोन्नतिका लागि पुस्तकालयको व्यावस्थापन गरी यस क्याम्पसमा नियमित रुपमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरुलाई निःशुल्क पुस्तक उपलब्ध गराउने, कम्प्युटरको बेसिक कोर्स सिकाउने, अनलाइन कक्षा संचालन गर्ने, गरिब विपन्न विद्यार्थीहरुलाई निःशुल्क पढाउने व्यवस्था मिलाएको छौं । लामो समयदेखि क्याम्पसको आफ्नो भवन

बनाउने जग्गा नभाएर विद्यालयको भवनमा कक्षा सञ्चालन रहकोमा हाम्रो पहलमा क्याम्पसलाई ५ रोपनि २ आना जग्गा निःशुल्क उपलब्ध गराई सकेका छौँ ।

यस क्याम्पसलाई स्थापना कालदेखि आजसम्म क्याम्पस सञ्चालन गर्न भवन उपलब्ध गराउने यस ज्ञान प्रकाश मा.वि. परिवार, विद्यालय व्यावस्थापन समिति लगाएत सम्पूर्णमा धन्यवादका साथ आभार व्याक्त गर्दछु । क्याम्पसलाई निःशुल्क जग्गा दान गर्ने श्री सन्दिप खड्का, अशोक खड्का, दुर्गा खड्का, अनिता खड्का र गंगा खड्कालाई धन्यवादका साथै आभार व्यक्त गर्दछु । म आफैले यस क्याम्पसलाई रु. ५,००,००० बरावरको जग्गा किनिदिन पाएकोमा आफूलाई गौरवान्वित ठान्दछु साथै यस क्याम्पसको भवन निर्माणको लागि गाउँपालिका, वाडा कार्यलय, समाज सेवी बुद्धिजीवी, व्यापारी, उद्यमी, व्यवसायी, अविभावक पूर्वविद्यार्थी, लगायत सम्पूर्ण जनहरुसंग सहयोगको अपेक्षाका साथ अनुरोध गर्दछुँ ।

धन बहादुर गिरी
क्याम्पस संचालक समिति
अध्यक्ष

प्रकाशकीय

ओखलढुंगा जिल्लाको सदरमुकामबाट करिव ३६ कि. मि. पश्चिम भाग चम्पादेवी गा.पा. वाड नं. ६ घोराखोरीमा उच्च शिक्षाको स्थानीय र राष्ट्रिय आवश्यकता पूरा गरी आजको जटिल विश्वको विविध समस्यहरूसँग जुन सक्ने सक्षम जनशक्ति निर्माणको निम्ति समयसापक्ष गुणात्मक र व्यवहारिक शिक्षा प्रदान गर्ने लक्ष्य लिई जनताको सहभागिता र जनसमुदायकै सहयोगमा श्री ज्ञान प्रकाश मा.वि. को पृष्ठभूमिमा रहेर यस ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पसको स्थापना भएको हो । त्रि.वि. शिक्षाशास्त्र संकायबाट वि.सं. २०६५ साल माघ १३ गते सम्बन्धन लिई विधिवत् रूपमा तत्कालिन अर्थमन्त्रीबाट वि.सं. २०६५ साल फागुन २९ गते यस क्याम्पसको उद्घाटन भएको थियो । यो क्याम्पस यस भेगको उच्च शिक्षा विकासको कोशेढुंगा सावित भएको छ ।

त्रि.वि मापदण्ड पूरा गर्नु पर्ने र भौगोलिक विकटता, संचालनका लागि आर्थिक रूपले पिछडिएका समुदायबाट व्यवस्थापन गनुपर्ने जस्ता विषयहरू यसका कठिनाईहरू थिए । यस परिस्थितिमा पूर्ण सामुदायिक सेवामूलक दुर्गम ग्रामीण स्तर तथा समुदायको प्रयासमा सञ्चालित यस क्याम्पसले प्रत्यक्ष रूपमायस भेगका चम्पादेवी, लिखु र सुनकोशी गा.पा. लगायतका क्षेत्रहरूका विद्यालय शिक्षा (कक्षा १२) पूरा गरेका विद्यार्थी तथा शहरी र महँगो क्याम्पसमा पढ्न तथा अध्ययन गर्न आर्थिक पहुँच नभएका विद्यार्थीहरूलाई शिक्षाशास्त्र संकाय अन्तर्गतको स्नातक तहको उच्च शिक्षा घरदैलोमा उपलब्ध गराउँदै आएको छ । विशेषगरी यस भेगका बिपन्न वर्ग, दलित, छोरी, बुहारी, जनजाति आदिलाई छात्रवृत्तिसमेत प्रदान गरी उच्च शिक्षा उपलब्ध गराउँदै आएको यहाँहरूलाई सर्वसवदितै छ । यस गरिमामय घडीमा यस क्याम्पसको स्थापना कालदेखि निरन्तर आफ्नो सक्रिय योगदान र उत्प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने हाम्रा अग्रज, समाजसेवी, शिक्षाप्रमी प्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछौं । यस क्याम्पसले स्थापना कालदेखि नै निरन्तर रूपमाविभिन्न चुनौतिहरू सामना गर्दै आइरहेको कुरा यहाँहरुलाई अवगतै छ । भौतिक रूपमासम्पन्न हुनका लागि आर्थिक हैसियत सवल हुनु पर्छ जुन यसको प्रमुख चुनौति हो । तसर्थ यस घडीमा सबै चुनौतिहरूको सामना गदै क्याम्पसको भौतिक, आर्थिक, शैक्षिक विकासको निमित्त यहाँहरूको अमूल्य साथ र सहयोगको अपेक्षा गर्दछौं ।

यो स्मारिका शैक्षिक स्मारिका हो । यसमा मुलत शिक्षाका नीतिगत विषय, कार्यक्रम, व्यवहार र असल अभ्याससँग सम्बन्धित विषयका लेखरचनालाई प्राथमिकता दिइएको छ । यसमा समावेश हुने विचार र विश्लेषण वैयक्तिक हुने भए पनि शैक्षिक सरोकारका बिषयमै केन्द्रित रहेका छन् । लेख रचनामा प्रस्तुत विचार कार्यक्रम तर्जुमा तथा सुधार, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र पृष्ठपोषण प्राप्तिमा पनि सहयोगी बन्न सक्छन् । यही उद्देश्यले यस स्मारिकामा तालिम र पेसागत विकास, पाठ्यठ्यक्रम र मूल्याङ्कन, प्राविधिक शिक्षा र वैदेशिक अध्ययन, शैक्षिक व्यवस्थापन र योजना, शैक्षिक सुशासन र लोकतन्त्र, अनौपचारिक तथा रैथाने शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास र अभिभावक शिक्षा तथा पठन संस्कृति जस्ता विषय क्षेत्रमा मौलिक लेख रचना समावेश गरिएको छ । शिक्षा क्षेत्रको नीति तथा योजना तर्जुमा र कार्यान्ववनमा संलग्न शिक्षा क्षेत्रका जिज्ञासु पाठकवर्गका लागि यो सामग्री उपयोगी हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

यस क्याम्पसको अनुरोधमा समतामा आधारित अनुदान (Equity Grants) उपलब्ध गराएकोमा विश्वविद्यालय अनुदान आयोगप्रति हामी हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौ । विशेष गरि Equity Grants का विभिन्न प्रोटोकलको बारेमा पटक पटक जानकारी प्रदान गरिदिनु हुने विश्वविद्यालय अनुदान आयोगका सहायक निर्देशक विश्वास ढकालप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछौं । यस क्याम्पसको स्मारिका प्रकाशनमा आवश्यक सल्लाह सुझाव प्रदान गरी प्रकाशन तथा भाषा सम्पादन कार्यमा सहयोग गर्नु हुने सम्पादन मण्डल प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछौ । त्यसै गरी यस क्याम्पसको स्मारिका प्रकाशनको लागि आफ्ना बिषयगत तथा सिर्जनात्मक लेखरचनाहरू उपलब्ध गराउनु हुने सम्पुर्ण महानुभावहरुमा हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछौं । यस्तै यस स्मारिका प्रकाशनको लागि लेख रचना संकलनमा विशेष गरि खट्नु हुने मित्र महेश कुमार सुवेदी लगायत क्याम्पसका सम्पुर्ण स्टाफ एवं कर्मचारी लगायत स्मारिका प्रकाशन तथा प्रकाशनका कामहरू सक्रिय ढङ्गले गनुपर्छ भनि प्रेरणा प्रदान गरि आबश्यक निर्णयहरू गरि सहजीकरण गरिदिनु भएकोमा क्याम्पस सञ्चालक समितिका अध्यक्ष लगायत सम्पुर्ण सदस्यहरू प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौं । यसका साथै सम्पादक मण्डल लगायत यस प्रकाशनमा सम्लग्न सबै प्रति विशेष धन्यवाद छ । यस प्रकाशनलाई अझ उपयोगी बनाउन ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस सधैं नै रचनात्मक सुझावको अपेक्षा गर्दछ ।

गणेश प्रसाद कट्टेल
निमित्त क्याम्पस प्रमुख

सम्पादकीय

आवश्यकता नै आविष्कारको जननी हो । त्यसो नहुँदो हो त मानव आजको विज्ञान र प्रविधिको चमत्कारसँग नजिकिन सायदै सजिलो हुन्थ्यो होला । यस विलक्षण परीवर्तनको मूल कडीको रुपमा हामी शिक्षाको चेतना र जनजागरणको अद्वितीया भुमिका छ। शिक्षा नै सभ्यताको मूल मन्त्र हो। जुन चाहे अनौपचारिक तवरबाट आर्जित होस् यात औपचारिक नै ।

औपचारिक रुपमा विद्यालय शिक्षाको विकास तथा प्रबर्द्धन हुदै गर्दा मानवीय आकांक्षा र आवश्यकता यति मात्रमा सिमित रहन सकेन फलस्वरूप उच्च स्तरीय हुदै विश्वविद्यालय शिक्षाले गतिशिलता पाउदै गएको हो । ज्ञानको आलोक छर्ने यस पावन ससर्गमा विश्वविद्यालयहरू स्थापना भएका हुन । शहरि भागमा मात्र विशेषत केन्द्रीत विश्वविद्यालयहरू मात्रले जथोचित रुपमा ग्रामिण भेगको प्रतिनिधित्व नगरेको हुदा आर्थिक रुपमा विपन्न ग्रामिण क्षेत्रका अभिभावकहरूको शैक्षिक धरातललाई वुजिल्याउने अठोट सहित सामुदायिक क्याम्पसहरू संचालित छन् ।

युगकवि शिद्धिचरण श्रेष्ठ जस्ता सिहस्त साहित्यिक अनुरागीहरू जन्माएको ओखलढुंगा जिल्लामा हाल संचालित ९ वटा सामुदायिक क्याम्पसहरू ममध्ये चम्पादेवी गाउँपालिका वडा नं. ६ स्थित ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस घोराखोरी यस पालिकाकै एक मात्र सामुदायिक क्याम्पस तथा उच्चस्तरिय प्राज्ञिक थलो हो । विश्वविद्यालय अनुदान आयोगको समतामा आधारित अनुदानक लागि प्रस्ताव छनोट भइ हाम्रो क्याम्पस उक्त कायक्रममा सुचिकृत भए पश्चात हामी क्याम्पसमा अध्यापनरत सहकर्मि साथीहरू स्मारिका प्रकाशनको कार्यक्रम पूर्ण लगनशिलताका साथ विगत दुई तीन महिना देखि क्रियाशिल रहेको कुरा विदितै छ। स्वाभाबैले एक हजार माईलको यात्रा पनि पहिलो पाईलाबाट नै सुरू हुने गर्दछ। यस रचना लेखन एवम संकलनको यात्रामा केही सहजतासगैं निकै चुनौतिहरू पनि रहे नै। हामीलाई विभिन्न लेख रचनाहरू उपलब्ध गराउनु हुने सम्पुर्ण सहदृयी मनहरू प्रति सम्पादक मण्डलको तर्फवाट हार्दिक आभार तथा कृतज्ञता व्याक्त गर्न चाहन्छौ ।

भाषा सगँ जोडिएर आउने कुरा विद्या हो। नेपाली साहित्यमा लेख्ने, पढ्ने र प्रकाशन गर्ने यो त्रिगाण परम्परा हिजो भन्दा आज अझ समुन्नत, उर्जाशिल एवं सहयोगितामुलक छ। ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस त्यही आधारमा उभिएको गतिशिल सस्था हो । सम्पुर्ण शिक्षाप्रेमी महानुभावहरु एवं प्यारा विद्यार्थी भाई बहिनीहरू जसले आफ्ना अमूल्य लेख रचना मार्फत हाम्रो स्मारिकामा फूलबुट्टा भर्ने काम हातेमालो गर्नु भयो सम्पुर्णमा करोडौ कोटी साघुवाद छ ।

यस स्मारिकामा प्राप्त लेखरचनाहरुलाई भाषिक माध्यमका हिसावले दुइ खण्डमा मूल बिभाजन गर्दै प्रत्येक खण्डलाई पुनः ४/४ उपखण्डहरुमा बगीकरण गरिएको छ जसअनुसार बिषयगत अनुसन्धानमुलक लेख, बिषयगत साधारण लेख, सिर्जनात्मक लेखरचना र विविध सामाग्री रहेका छन् । ती लेखरचनाहरुलाइ हाम्रो सुबिधाको लागि लेखकको पहिलो नामको वर्नानुक्रममा राखिएको छ । यस क्रममा केही कुरा तलमाथि भइ त्रुटी हुन गएको भए क्षमा प्रार्थी छौं ।

अनेक शैली र प्रस्तुती, संस्कृतिक, धार्मिक र राजनीतिक नीधिको विश्लेषण तथा पटाक्षेप, भाषिक, अन्तर्लय र लेखकीय दक्षताका थुप्रै चरणहरूले समेटिएका लेख रचनाहरू प्रति हामी कृतज्ञ छौ, ऋणी छौ । देशभित्र बाट मात्र नभई देश वाहिरवाट समेत सप्रेम आफ्ना रचनाहरू हाम सम्म ल्याई पुर्याउन लागि पर्नु हुने मित्रहरू प्रति आभारी छौं । यस अथक यात्रामा मन वचन र कर्मले समर्पित श्रदेय अग्रज प्राज्ञिक व्याक्तित्व प्रा।डा. भूप प्रसाद धमला जसले पुष्पगुच्छा रुपी अक्षर शिल्पलाई माला रूपी हरफहरूमा उनेर पुस्तकको कलेवर सजाउन हर पल लागि परिरहनु भयो उहाँप्रति हाम्र आभारी छौं । आशा छ हामी सवैको उच्च मेहनत र लगनशीलताको प्रतिफल यो स्मारिका क्याम्पसको आगामी दिनका लागि एक महत्वपूर्ण ऐतिहासिक दस्तावेजको स्पमा अभिलेखकृत हुनेछ भन्ने हाम्रो अटल बिश्वास छ ।

अन्त्यमा यस स्मारिकाको कम्प्युटर सेटिंग गरिदिने राज कुमार महर्जन तथा मुद्रण कार्य गर्ने ग्लोबल नेपाल प्रिन्टिङ्ग प्रेस सर्भिस प्रा.लि. प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौं ।

विषय सूचि

विषय	लेखक	पृष्ठ
नेपाली खण्ड		
ज्ञान ज्योति क्याम्पसको शिलान्यास र आगामी बाटो	रमेश कुमार कार्की	१
अन्धविश्वासको खाडल पार गरौं		४
एकान्त सुन्यतामा एक युवती	रञ्जु देवी दाहाल	७
आमा	गिरिराज सुवेदी	८
कर्म नै भाग्य हो	खिल हरी यात्री	९
कविताः आमा	लिला दाहाल	१३
युवा पलायन आजको समस्या	सत्यदेवी बस्नेत	१४
रङको मूल्य		१६
प्रिय सेरा खोला	श्रीकृष्ण सुवेदी	२१
अपाङ्गताहरुको पीडा	रमा तामाङ्ग	२५
नेपाली भाषामा प्रविधि प्रयोगको अवस्था, समस्या र समाधानका उपाय	नबराज घिमिरे	२६
ग्रामीण क्षेत्रमा रहेका सामुदायिक क्याम्पसको समस्या	गणेशप्रसाद कट्टेल	३०
धुम्रपान तथा सुर्तिजन्य पदार्थ	रेजिन्द्र प्रसाद सुवेदी	३४
मेरो बाल्यकाल	सबिन न्यौपाने	३६
भद्रगोल विश्वविद्यालयभित्रको अनमोल क्याम्पस	देबेन्द्र कटुवाल	३८
नेपालको कृषि क्षेत्रको सम्भावना र चुनौतीहरुः आगामी कार्यभार	सह. प्रा. विष्णु बहादुर लुइटेल	४०
English Section		
"In wonder with own native land" Mother and Motherland are greather than heaven........ Apj Abdul Kalam	Mahesh Kumar Subedi	५३
Returning to Our Roots: Reflections on Life After School	Balram Subedi	५५
English Language Teaching: Issues and Strategies from Nepalese Context	Rabina Kumari Bohara	५६
"Nepal in the Global Village: Overcoming Challenges and Bridging the Development Gap"	Grishma Niroula	६०
PAINFUL TRUTH	Sangita Karki	६५
Contemporary Issues in Leadership & Management	Santosh Subedi	६६

The Surprising Benefits of Nature: Why Spending Time Outdoors in Essential for Mental Health ?	Dipak Khadka	७१
A Book Review on "Sophie's World" by Jostein Gaarder	Mohan Bdr. Dhanuk	७३
An Unceasing Quest For One Good Sentence	Ramesh Lamsal	७७

विविध (क्याम्पसको वार्षिक प्रतिवेदन)

पन्ध्रौं क्याम्पस सभामा प्रस्तुत वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन	**८३**

नेपाली खण्ड

ज्ञान ज्योति क्याम्पसको शिलान्यास र आगामी बाटो

रमेश कुमार कार्की

पृष्ठभूमि

समय चक्रमा पछिल्लो चरणमा छोराखेटी र फूलबारी तथा अन्य आसपासका जुझारु युवा, शिक्षाप्रेमी युवाहरुको संयुक्त पहलमा ज्ञान प्रकाश मा.वि.मा +२ को शुभारम्भ गर्नु पनै अग्रगामी सोच थियो । आफूले अध्ययन गरेको संस्थामा ईंटा थप्ने उन्नत सोच नै शिक्षा विकासको फड्को थियो । +२ स्थापना र कार्यान्वयन पश्चात् उप्तादित शैक्षिक जनशक्तिको लागि उच्च शिक्षा हासिल गर्न क्याम्पस जरुरी थियो, तर पहल कदमीको अभाव थियो । वि.सं. २०६५ मा तत्कालिन शिक्षा प्रेमीहरुको स्वतः स्फूर्त प्रयास स्वरुप ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पसको जग हालिएको हो । रामपुर, साँधुटार, गाम्नाङ आदि ठाउँमा क्याम्पसहरुको जग राखिसकेकोले विगतसँग हाम्रो भूगोल पनि होचो भएर रहन सकेन ।

स्थापनाताकाको चुनौतीहरु

क्याम्पस स्थापना गर्नु चनाचुने कुरा थिएन । विद्यालयमा विद्यार्थीको चाप राम्रो थियो । झन् +२ स्थापना पछि यसबाट उत्तिर्ण जनशक्ति उच्च शिक्षाको लागि शहर धाउनुपर्ने बाध्यतालाई हल गर्न पनि क्याम्पस आवश्यक थियो । तर हल गर्ने जनभावना बोक्ने जमात् अगुवा बन्न सक्ने हिम्मत तत्कालिन शिक्षाप्रेमीहरुले गर्नुभयो । विधान बनाउनु पर्ने, अनुमति त्रि.वि.वि.बाट लिनुपर्ने, प्राविधिक कुराहरु मिलाउनु पर्ने ठूलो काम पूरा गर्न बाँकी थियो । तर प्रगतिको बाढी आउँदा माछा सँगसँगै भ्यागुता लगायतका अन्य फोहोरहरु पनि आउँदा रहेछन् । घोराखोरीमा क्याम्पस स्थापना हुनुहुँदैन भन्ने हरुको दौडघूप पर्दा पछाडि रह्यो । यसको प्रतिवाद गर्दै समय दिएर स्थापना गरि छाड्ने पूर्व सभासद् श्री बालकृष्ण ढुंगेललाई स्मरण गर्नै पर्दछ । गर्भमा नै मार्न खोजने समूहबाट बचाएर वि.सं. २०६५ सालमा ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पसको जन्म भयो । कागजी प्रक्रिया त पूरा भयो तर प्रशासन, विद्यार्थी र संरचना थिएन । समाजसेवी खड्क बहादुर कार्कीको नेतृत्वमा क्याम्पस व्यवस्थापन समिति थियो । सदस्यहरु टाढा टाढाका व्यक्तिहरु समेत हुनुहुन्थ्यो । प्रशासनिक संरचना खडा गर्न पहिलो कार्य थियो क्याम्पस प्रमुखको चयन र अनय अध्यापकहरुको व्यवस्थापन । +२ स्थापना ताका आउनु भएका साथीहरु धमाधम अवसरहरु प्राप्त गर्दै अन्य ठाउँहरुमा गइरहनु भएको थियो । तत्कालिन समयमा म स्थानीय देखिएँ र अरु बिकल्पहरु कम भएपछि मेरो नाम क्याम्पस प्रमुखमा चयन भयो । त्यो अवसर जुराउने तत्कालिन शिक्षक वर्ग, क्याम्पस व्यवस्थापन समिति र गुरुहरुलाई धन्यवाद दिंदै आभार प्रकट गर्दछु ।

हामीसँग विद्यार्थी थिएनन् । विद्यार्थी पढ्ने निश्चित ठाउँ थिएन । तत्कालिन परिवेशमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति, विद्यालयका प्र.अ. र राजनीतिक केही दलहरु समेत क्याम्पसको स्थापनामा

सहमत भइरहेको स्थिति थिएन । सर्वसम्मत् भावना बढने अवसर जुटाउने प्रयास स्थापना गर्ने पक्षको स्थापनामा एक थरीको विचार निमोठने रहयो । तर आज ती विचारहरु क्याम्पसको लागि एक भएका छन् भन्ने लाग्छ । परिवेशले त्यही बोल्दछ । १६ वर्षमा सेरा खोलामा धेरै पानी बगिसकेको छ ।

स्थापनापछिको कार्यहरु

क्याम्पसको स्थापना पछि क्याम्पस प्रमुख बन्ने व्यक्ति बस्ने कार्यालय स्कूलकै एउटा कोठाको एउटा कुना रोज्यौं । बस्ने कुर्सी आयुवेद शाखाबाट ल्यायौं । अध्यापकहरु बस्ने कुर्सी थिएनन् । क्याम्पसमा पढाइ हुने विषयहरु नेपाली, जनसंख्या, अंग्रेजी त थिए तर पढ्ने मानिसहरु थिएनन् । मैले शुरुआत दुःखबाटै हुन्छ भन्न खोनेको हुँ । साँधुटारमा ओर्लिएर हिड्दै घोराखोरी आइपुग्नु पर्ने थियो । साथीहरुलाई ल्याउादा बाटोले दुःख दिन्थ्यो । क्याम्पस पढ्ने व्यक्तिहरु खोज्दा तत्कालिन समयका +२ उत्तिर्णहरुलाई रोक्न प्रयास गर्‍यौं । हाम्रै विद्यालयमा पढाउने शिक्षकहरुलाई विद्यार्थी बनिदिनुस् भन्यौं । रानीवन, भदौरे, जतिकनी, धुसेनी, बिलन्दु, फूलबारी, फेढिगुठ आदि ठाउँमा विद्यालयमा पुगेर शिक्षक साथीहरुलाई विद्यार्थी बनिदिन आग्रह गर्‍यौं र विद्यार्थी संखया जुटायौं । काभ्रे, इलाम, मोरङ लगायतका ठाउँहरुबाट आएका साथीहरुलाई अध्यापक बनायौं । कार्य पात्रो बनायौं र जेनतेन जग बसाल्यौं ।

क्याम्पस व्यवस्थापन समितिको पहलमा जुटेको धेरथोर रकम र विद्यार्थीबाट उठेको शुल्कबाट केही फर्निचरहरु बोकाएर साँधुटारबाट घोराखोरी ल्यायौं । कालोपाटी र चकलाई विस्थापन गर्‍यौं । आधारभूत संरचना तयार गर्‍यों । साथीहरुसँग छलफल गर्दै सामूहिक निर्णयबाट स्वीकृत भएका कुराहरुलाई लागू गर्दै गयौं । क्याम्पसले निश्चित आकार लिदैं गइरहेको थियो । तर आन्तरीक द्वन्द्वसँग र राजनीतिक समूहहरुसाग पनि जुध्नु अनिवार्यता भयो जुन हुनुपर्ने थिएन । त्यहाँ भर्ना नहुनु हाम्रो क्याम्पस हैन भन्नेहरुसँग जुध्नु थियो । थामडाँडामा क्याम्पस लैजानु भन्ने साथीहरुसँग जुध्नु थियो । क्याम्पसमा पढाउने, सुविधा पनि लिने तर उफ्रिउफ्रि क्याम्पस हुनु हुँदैन भन्ने कालिदासहरुसँग पनि जुध्नु दिन चर्या नै भयो ।

विद्यार्थीको फाराम बुझाउन विराटनगर जानुपर्ने, परीक्षाको केन्द्र रामपुर जान हिंड्नु पर्ने कठिन अवस्था पार गर्दै क्याम्पस विस्तारै अगाडि बढ्दै गयो । क्याम्पसमा एक विषय एक महिना पढाए वापत रु. २०००/- पारिश्रमिक लिएर सहयोग गर्नुहुने साथीहरुलाई धन्यवाद दिनु पर्दछ । कम्तिमा गाउँको क्याम्पस हामीले संरक्षण गर्नुपर्छ । यो हाम्रो सम्पति हो र यथासक्य सहयोग गरेर बचाउनु पर्छ भन्ने सानो भावना मन मस्तिस्कमा भइदिएको भए निकै सहज हुने थियो । कहिलेकाही राजनीतिक उच्छ्रिडखलता देखापर्दा पनि क्याम्पसलाई असर पर्ने, बिना कसुर गुरुहरु रिसाउँदा पनि त्यही असर पर्ने र आयू अनुकुलताको परिणाम नआउँदा व्यक्तिहरु रिसाउँदा पनि क्याम्पसलाई नै असर पर्ने दुःखान्त पनि सम्झन्छु ।

राम्रो पक्षहरु

घोराखोरीको भूगोलमा सामूदायिक क्याम्पस स्थापना भयो। घरमा नै सीमित हुनु पर्ने व्यक्तिहरुले उच्च शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउन सफल हुनु भयो। विद्यालयमा अनिवार्य ड्रेस नहुँदा चम्पादेवी मैला वा साँधुटार हाटबजार र कता हिँडेको भन्ने अवस्थाको अन्त्य गर्न हामीहरु सबै लाग्यौं। विद्यालय प्रशासनमा परेका गाँठाहरु फुकाउन झण्डै १ महिना लाग्यो र वातावरण सङलियो। अन्य छिमेकी क्याम्पसहरुमा पनि सहजै सम्बन्ध विस्तार भयो। शौक्षिक स्तर बृद्धिमा अप्रत्यक्ष र प्रत्यक्ष कामहरु भए।

प्रचण्ड र बाबुराम जस्ता राजनीतिक हस्तहरु घोराखोटीमा उतारेर क्याम्पसको प्रगतिमा बोल्न लगा(उनु तथा विद्यालयको स्वर्ण जयन्ती मनाउन सफल हुनु त्यो बेलाका ऐतिकासिक घटनाहरु भए।

आगामी बाटो

अबको लडाई हतियारले होइनः शिक्षा क्षेत्र ध्वस्त पारे पुग्दछ भन्ने भनाइ छ। यो मान्यता नेपालमा लागू भइरहेको छ। +२ वा माध्यमिक तह पार गरेपछि विदेशिने क्रम चुलिंदो छ। वस्तीहरु युवाबिहीन बनेका छन्। गाउँहरु बृद्धाश्राममा परिणत भएका छन्। पानी थियो, हिमाल थियो, वन जंगल थियो, उर्वराशिल जमिन थियो, सम्भावनाको खानी थियो, तर पनि स्वर्गजस्तो देशमा नरकको यात्रा किन ? यसको उत्तरको सूर्य कता तेर्सिन्छ भन्दा देशको राजनीति र विदेशी चलखेल। यसको सानो समाधानको सानो संकेत हाम्रो क्याम्पस कसरी बढला त ? यसको लागि प्राविधिक विषयको सम्बन्धन लिएर समुदायको लागि आवश्यक ज्ञान र सीप प्रदान गरेर जनशक्ति उत्पादन गरी समाज र देशको लागि योगदान दिनुपर्दछ। व्यक्तिलाई कोरा शिक्षा मात्र प्रदान गर्दा शैक्षिक बेरोजगार उत्पादन बढी हुने रहेछ। आगामी दिनमा हामी सबै मिलेर क्याम्पसको स्तर उन्नतिमा लाग्यौं भने देश र समाजको सेवा त हुन्छ नै र हामी पनि नमूना बन्न सक्छौं किनकि सन् २०३० मा मंगल ग्रहमा मानव बस्ती बसाल्ने नासाको योजना छ। सोचौं।

***

अन्धविश्वासको खाडल पार गरौं

....

आजको युग २१ औं शताब्दीको युग अल्फा जेनेरेशन, जेन जी पुस्ताको युग, 5G को युग अझ विक्रम सम्बतलाई आधार मान्ने हो भने हामी २२ औं शताब्दीको युगमा आईपुगिसकेका छौ । यो युग विज्ञान प्रविधिको युग हो भनि भनिसकेका छौ । साधारण मानवले कल्पना नगरेका उच्चतम उपलब्धि विज्ञानले संभव तुल्याएको छ। अर्को तर्फ आज पनि गुरु, माता, आदिको संज्ञा दिएर साधारण समाजलाई अझ अज्ञानी बनाउने आधारहिन भ्रमको खेती गर्ने केही गठी मानवहरुको अस्तित्व बढदो छ ।

समाजको निर्माण पहिले देखिनै जन्मको आधारमा तोकिएको छ। तल्लो जात माथी अमानवीय व्यवहार गर्ने प्रवृत्ति अहिले पनि छदैछ । पूर्व जन्मको फल अनुसार मानव जन्मेको भन्ने प्रचलन पण्डितहरु पुराण-पुराणमा घोषणा गरी प्रति उत्तर भनि शिक्षाको अधिकतम बिन्दु Phd सम्म अध्ययन गरेका मानिसहरुलाई राजकीय तरीकाले गठी रहेका छन् ।

गरीब र असहाय महिलाहरु जो पृथ्वीका आधा हिस्सामा रहेका छन्। उनीहरु माथि आज पनि बोक्सीको नाममा भौतिक र मानसिक हिँसा यही समाजबाट दिईरहेका छन् । माता, बाबा, धामी र झाँक्रीको चक्करमा परेर धेरैले ज्यान गुमाईसकेका छन्। शरीरमा लागेको असाह्य रोग क्यान्सर, प्रेसर र सुगर जस्ता रोग पनि बाबा दर्शनले ठिक हुन्छ भनि भन्नेहरुको जमात आज पनि बरकरार छ। भने केही अन्धभक्तहरु त पेटभित्र रहेको पत्थर बाहिरबाट चुसेर मुखमा माताले वा धामिले निकालदिन्छन् भन्ने हल्लाको पछाडी लागेर यी हामी जति पनि मानवता नभएका पछाडी दौडी रहेका छन् । कतिले त भ्रमको खेतीलाई रासायनिक मल प्रयोग गरेर गाईको पेशाब सेवन गर्नाले क्यासर निको हुन्छ भनी अन्ध विश्वास सम्म फैलाएका छन् । भारतका प्रसिद्ध योगी पहिले योग गर स्वस्थ्य बन भन्ने मानिस पछि गएर पुरै भारत नेपालमा समेत आफ्ना आयुर्वेदका नामका झुठा बस्तुहरुको व्यापारमा संलग्न भएका छन् । किनभने योग बताउता बाबाले भनेका थिए कि नङ रगडदा मानवको कपाल फुल्दैन भनेर तर बाबा त अहिले आफैं लगभग पुरै आफैं फुलि सकेका छन्। अब आएर कहिले राजनीति तिर जाने सोच पनि देखिन्छ। यो प्रचलन त सकिने बेलामा जरो गाडेर आएको छ ।

भगवान इन्द्रले गौतम मुनीको पत्नीको सतित्व हरण र ब्रम्ह हत्याको पाप कटाउन भनि महिलालाई श्राप दिएको कारण महिलाले रजस्वला भएका हुन भन्ने प्रचलन छ । तर त्यसो कहाँ हो र ? यस्ता अन्धविश्वासका कारणले हाम्रो देशको पश्चिम नेपालमा आजपनि छाउपडी प्रथालाई प्रोत्साहन गरी निर्मूल पार्न सकिएको छैन् । महिलालाई त्यसबेला पशु समान व्यवहार गरिन्छ । त्यसबेला उत्प्रेरणा दिने सुरक्षित ठाउँमा राख्नुको सट्टा गोठमा राखेको कारणले कतिले अकालमा ज्यान गुमाउनु परेको छ।

यहाँ शक्तिशालीहरुको पूजा गर जो सँग धन छ उ देवी वा देवता हो भन्ने प्रचलन रहेको छ। हेर त हाम्रो समाजमा माँ दुर्गा, सरस्वती, लक्ष्मी देवी हुन भनि पूजा गरीन्छ भने निर्दोष, असहाय, एकल, बृद्ध महिलाहरुलाई बोक्सी, डायन, आमती बामती आदिको संज्ञा दिएर मार, पिट, घाइते बनाउ भन्ने अन्धविश्वासको मूल नारा जस्तै लाग्छ। आर्थिक र राजनीतिक रुपमा कमजोर भएका महिलाहरुलाई मात्र यस्ता दोषारोष्ण गरिन्छ र यिनीहरु पूर्णरुपमा अन्धविश्वासका सिकार भएका छन् तर हाम्रो समाज उद्धार गर्नुको साटो टुलु-टुलु हेरी रहेको छ। देउकी र झुमा, कुमारी प्रथाको नाममा निरिह बालिकाहरुलाई आफ्नो मौलिक अधिकार प्राप्तबाट टाढा बनाईदिएको छ। फटाहा र निरकुशहरुले गरेको फटाई कामलाई पाप कर्मलाई पनि भगवानको लीला हो भनी सर्व स्वीकार्य बनाईएको छ।

यस आधुनिक युगका टाठा-बाठाहरुले बिना लगानीको व्यापारीक साधन सम्झेर यस अन्ध विश्वासलाई अँगालेका छन्। आज भोली त ल्भत को जमानामा टिभी, यूट्यूब जस्ता च्यानल मार्फत खुलेआम माला र औंठीको प्रचार गरेका छन् माला लाए औंठी लाए सुखी सम्पन्न हुनु जागीर, प्रेम सबै प्राप्त हुन्छ भनेर खुलेआम प्रचार गरेका छन्। अथवा औंठी धारण गरेमा, चिताएको कुरा पुग्ने, धन प्रशस्त कमाइने, विदेश प्रेममा सफलता पाइने, दाम्तव्य जीवन सुखी र खुशी रहने, पुत्र प्राप्ति हुने जस्ता झूठा आश्वासन दिएर १०० रुपैयाको औंठीलाई १०,००० दस हजारसम्म खुलेआम बेची रहेका छन्। समयको कारण अपडेट हुन नसक्ने र शिक्षा प्राप्तिमा कमजोरहरु यस्ता भ्रमका पछाडी लागि परेका छन्। धन कमाउने लोभले किनेको मालामा आफ्नो धन लुटेको थाहा नै पाउँदैनन्। यदि औंठी वा माला लाएर धन कमाई सित्तैमा हुने थियो भने त्यो मान्छे त्यस्ता समान अरुलाई नबेची मालाको थुप्रो आफ्नो घाँटीमा र औंठी आफ्ना हात खुट्टा दुवै गरेर वीसै औंलामा लाएर बस्ने थियो अरुलाई किन बेच्थ्यो होला ? त्यसैले यो अन्धविश्वासको व्यापार साह्रै अनौठो त्यसैले यो अन्धविश्वासको व्यापार साह्रै अनौठो अदभूत र मालामाल प्रकृतिको छ।

नेपालको प्रारमिक खोच अनुसार भारतबाट आउने गुरु गोरखनाथ देखि बाबा रामदेवसम्मले नेपालबाट बर्सेनी लगभग २० अरब जति रुपैया प्रत्येक वर्ष नेपालबाट कोशी बगेर गए जस्तै पैसा बगेर भारत तर्फ तानेका छन्। नाङ्गा बाबाले त अझ नेपाल र भारतको उच्च तहमा रहेका राजनीतिज्ञलाई आफ्नो पाउँमा झुकाउन सफल भएका छन्। यदि यसरी बगेर गएको पैसालाई रोके मात्र नेपालमा १०००औं मेगावाट जलविद्युत निकाल्न सकिन्छ। जसले गर्दा हजारौले रोजगारी प्राप्त गर्न सक्ने थिए र देशको मानव विकास सूचक बढ्ने थियो। अन्ध विश्वास र देश विकासमा के सम्बन्ध भन्ने कुरा उप्जिन सक्छ तर अन्धविश्वासले हाम्रो काम गर्ने जाँगर हराउन सक्छ। हामी अल्छे हुन सक्छौ समस्याको समाधानको पछि नलागेर वा कर्म गर्न छोडेर भाग्यमा विश्वास गर्न थाल्ने कारणले गर्दा हामी धन कमाउन भन्दा धन गुमाउन थालेका छौं। भाग्यलाई दोष दिएर हामी अझ अल्छे-अल्छे बन्ने दौडमा अगाडी वा विश्व रिकर्ड राख्न लागि परेका छौ। धन कमाउनको लागि जोखिम लिने, व्यापार गर्ने राम्रो शिक्षा आर्जन गर्ने तर्फ भन्दा पनि ऋण गरेर औंठी लाउन तर्फ लागे पछि अनि के हुन्छ ? या परिणाम के हुन्छ ?

अन्धविश्वासले मानवलाई धमिरोले खाए जस्तै भित्र-भित्रै खाई सक्न लागेको छ । त्यसैले गर्दा हामी यी अन्धविश्वासको खाई माथी पुल बनाउँदै अन्धविश्वासको पराल माथि आगो दन्काउँदै युग अनुसार शिक्षित भएर आफ्नो परिवार, समुदाय, समाज र देशको उन्नति प्रगतिको मार्गमा अग्रसर हुनु पर्दछ ।

यस लेखको सारंश के हो ? भने मानवले अन्धविश्वास छोडेर कर्मशील बन्ने, सकारात्मकको सोच अनुसार लगातार कार्य गर्ने, आफ्नो गन्तव्य पुरा गर्न पाईला-पाईला चाल्ने चाप्लुसी र ढोगी माता, पिता, धामी झाँक्री, देवी, देउताको पछाडी नलागि आफ्नो उद्देश्य पुरा गर्न अर्जुनदृष्टिको मार्गमा लाग्ने कार्य गर्ने, बिहानै उठेर राशीफल सुन्ने भन्दा पनि पढ्न र कार्य गर्न तर्फ लाग्ने र आफूलाई सधैं सकारात्मक बनाउने, पुराना कुरा जो मानवलाई हानी गर्ने खालका कार्यको पछाडी नलाग्नु, अन्धकारबाट प्रकाश तर्फ लाग्ने, अज्ञानताबाट ज्ञान तर्फ लाग्ने, कानले काग लग्यो भन्ने हाउगुजी तर्फ नलागि आफ्नो कान छाम्ने ।

किन भने अज्ञानताका कारणले गर्दा आज पनि सूर्य घुन्छ भन्ने ठूलो जमात छ । आज पनि मानवको गर्भदेखि चिहान सम्मको लामो यात्रामा हजारौ अन्धविश्वासका खाडल आईपुग्न सक्छन् तिनलाई नाघेर अघि बढ्नु नै आजको माग हो ।

***

एकान्त सुन्यतामा एक युवती

रञ्जु देवी दाहाल
पुस्तकालय कर्मचारी
ज्ञान ज्योती
सामुदायिक क्याम्पस,
धोराखरी

म चेली कसैको बोलीमा साटिएकी छु
कसैको बेवारिस भाषा शैलि भित्र संसार पाएकी छु
सुषुप्त बाल्सल्यभाव र कोमलतालाई चटक्कै विर्सिएर
अर्कै संसार भित्र सपनाको नाटक रचिरहेछु ।

कुनै अदृश्य लोक लयसित मित लगाएकी छु
कोहि अर्केलाई ढुकढुकीको बिम्ब स्विकारेकी छु
पुल्पुलीएकी छु, त्यस्तो माया जालभित्र
जुन जन्मजात हैन्, रचिएको छ बुनिएको छ
त्यसैले अस्थिर सिमारेखाको दोसाधमा धैर्यको विजारोपण गरिरहेछु ।

असारे भेल र चैते हुरिबतासलाई किनारा लगाउँदै
लामो सुस्केरामा दौडिरहेछु
विगत सम्झिएर रोइ रहेछु
भविष्यका सम्भावित कठोर यात्राहरुलाई
विर्सिने चेष्टा सँगै वर्तमानमा लुटपुटिएकी छु ।

जति छु भौतिक रुपमा सिमीत छु
भावना र प्रतिक्रिया हिन छु
समस्त माइतीका लागि आखाकी कसिंगर छु
घरभित्रकी दाश बनेकी छु
भाग्य फुटेकी म बेसाहारा छु
जती छु, भौतिक रुपमा सिमित छु

त्यसैले म आज अपट्य टाकुरामा छु
जहाँ टेक्ने भू-भाग नै छैन
विश्वासका पर्खालहरु भत्किएका छन्
हेर्ने नयनहरु भ्रमित छन

त्यसो त म आज
मृत्युको भिख मागन आएकी छु
आत्म हत्याको कसम खान आएकीछु
जीवनको अन्तिम रात मनाउन आएकी छु
बेखवर पर्खिएकी छु सिर्फ फीकिएकी छु
स्वयंको नामेत अस्त्वि तिर ।

आमा

गिरिराज सुवेदी
हाल बु.न.पा. १०,
कपन काठमाडौं

आमा हुन धरणी धरा जगतकी, ब्रह्मायणी भारती ।
आमा हुन जगदम्बिका भगवती, माहेश्वरी पार्वती ॥
आमाको महिमा अपार जगमा, संसारकी साधिका ।
देवी हुन ममतामयी हृदयकी, नारायणी राधिका ॥

गर्भैमा दशमास धारण गरी, पैदा भए सन्तति ।
धेरै दुःख सहेर पालन गरी, हुर्काउँछिन हिम्मती ॥
निद्रा भोक सबै भुलिन जननिले, सन्तानका खातिर ।
माताको ममता भुल्यौ अधम हो, हेला गर्‍यौ आखिर ॥

सानो बालक काखमा जतनले, राखी रहिन सर्वदा ।
भोको बाल भयो भनी हरघडी, छाती चुसाइन सदा ॥
जानेनौ नसमाइ टेक्न धरती, डोर्‍याइएको दिन ।
माताको ममता भुल्यौ अधम हो, ऐले रुवायौ किन ?

ताते बाबु भनी समाइ करमा बाटो हिँडाइन सदा ।
चिन्ता धेर भयो अधीर उनको, बच्चो विरामी हुँदा ॥
जागा रात भरी रहेर तिनले, सेवा गरेको दिन ।
माताको ममता भुल्यौ अधम हो, ऐले रुवायौ किन ?

बोकेरै शिशु पीठ माथि घरको, धन्दा अनेकौ गरी ।
खाना खान सिकाउँथिन चमचले, पक्वान्न धेरै थरी ॥
तिम्रो लागि भनेर कष्ट सहने, आमा तिनै हुन चिन ।
माताको ममता भुल्यौ अधम हो, ऐले रुवायौ किन ?

पर्दा दुःख सधैं पुकार जहिले, गर्थ्यौ नि आमा भनी ।
रायौ चोट सहेन बाल तनले, फुल्याउँथिन ता पनि ।
चिन्ता बालकको गरेर जननी, दुःखी भएको छिन ।
माताको ममता भुल्यौ अधम हो, ऐले रुवायौ किन ?

कर्म नै भाग्य हो

खिल हरी यात्री
त्रिनेत्र अध्यात्म चिन्तन धाम चम्पादेवी ७, कोलचौर, फुलबारी, ओखलढुंगा

मानिसले जन्म, मृत्यू, दुःख, सुख, भाग्य, भविश्य यो जन्ममा भोग्ने सबै कर्महरु उसैको अघिल्लो जन्मको कर्म फल हो । महत्वपूर्ण कुरा पूर्व जन्मको कर्म फललाई भोग्दै वर्तमान समयमा आउने जन्म कस्तो बनाउने स्वयमको हातमा हुन्छ ।

"भाग्यको रेखा कोर्दैन देवले कोर्ने आफैंले हो
हरपल कोरिन्छन प्रत्येक खासमा विधाता आफैं हो ।"

शास्त्र अनुसार ९८ प्रतिशत भाग्य मानिस आफैंले निर्माण गर्छ, बाँकी २ प्रतिशत जसरी कुनै विद्यालयमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीले वर्षभरी पढेर परिक्षा दिंदा अंक पुगेन र विद्यार्थी पनि अनुशासित, लगनशिल रहेनछन भने दुई नम्बर थपेर पास गराउने जस्तै दुई प्रतिशत भाग्य ईश्वरबाट प्राप्त हुन्छ, भनिएको छ ।

ऋगवेदमा मानिसको जन्म र मृत्यूका कुराहरु लेखिएकाछन, मन, वचन, कर्म, आचरण र व्यवहारले गरेका हरेक कर्मले जन्म र मृत्युको चक्र बन्दछ, जसलाई जीवन संसार भनिन्छ । ऋगवेदको १, ४, ६, १०, १४, ५५, ७०, १६४ ले संक्षेपमा संसारको जानकारी दिएको छ र उपनिषदहरुमा पनि संसारको बारेमा उल्लेख छ ।

ऋगवेदमा विवाह र यौनकृया गर्ने तथा बच्चा जन्माउने विषयमा लेखिएकोछ भने अथववेदमा छोरा छोरी कसरी जन्माउने संक्षेपमा उल्लेख छ, ऐतरेयोपनिषदमा बच्चाको जन्मका कुरा उल्लेख गरिएका छन जस्तै : बुबाको विर्यमा आउँदाको जन्म, आमाको रजमा मिलेर गर्भ रहन्छ, बच्चाको आफनै शरिर बनेर भएको जन्म र चौथो धर्तिमा आउँदाको अवस्था हो ।

शिवपुराणमा बुबा आमाको यौन समागम भएपछि बच्चाको बारेमा लेखिएको छ भने विज्ञानले पनि चिन्तन मनन गरेको दुबैको तुलानात्मक विवरण यस प्रकार रहको छ :

शिवपुराण अनुसार

१. यौन समागम भएको पहिलो दिनमा कलिकको रुपमा हुन्छ ।
२. पाचौं दिनमा उ बुदुद्धको रुपमा हुन्छ ।
३. सातरातमा मांसपेशी बन्छ ।
४. दुई महिनामा टाउको, काँध, र घाँटी बन्छ ।
५. तीन महिनामा रौहरु पलाउँछन ।
६. चार महिनामा हातका औंलाहरु बन्छन ।

७. पाँच महिनामा नाक र कानहरु तयार हुन्छन ।

८. ६ महिनामा कानका प्वालहरु बन्छन ।

९. सात महिनामा दिशा, पिसाव गर्ने प्वालहरु बन्छन ।

विज्ञान तथा एलोप्याथीमा लेखिएका

१. पहिलो र दोस्रो हप्तामा बच्चा बस्ने परिवेश बन्छ, त्यो बेला महिलालाई गर्भिणी मानिन्न, दोस्रो हप्तामा गर्भमा अण्डा बन्छ ।

२. तेस्रो हप्तामा गर्भावस्था अण्डाको भित्री र बाहिरी कोषको मिलन हुन्छ ।

३. चौथो हप्ता अण्डा पाठेघरको भित्तामा गएर टासिन्छ ।

४. पाचौं हप्तामा बच्चाको आकार प्रकार हुन्छ । मेरुदण्ड र मुटु बन्छ ।

५. छ र सात हप्तामा आँखा र कान बन्छ ।

६. आठ हप्तामा हात र खुटटा बन्छ ।

७. नौ हप्तामा रौंहरु पलाउँछन र खुटटाको औंला बन्छ ।

८. दश हप्ताका परेला र बाहिरी कान बन्छ ।

९. एघार देखी चौध हप्तामा लिङ्ग छुटिन्छ ।

१०. पन्ध्रदेखी अठार हप्तामा बच्चा चल्न थाल्छ ।

११. उन्नाइसदेखी एक्काइस हप्तामा बच्चाले सुन्न थाल्छ ।

१२. बाईस हप्तामा आमाले बच्चा चलेको थाहा पाउँछिन ।

१३. तेईसदेखी पच्चिस हप्तामा रगत र मासी बन्छ ।

१४.छब्बिस हप्तामा बच्चाले बाहिरी ठूलो आवाज व्यक्त गर्दछ ।

१५.सत्ताईसदेखी तीस हप्तामा स्नायू प्रणाली विकास हुन्छ ।

१६. एकतीसदेखी चैतीस हप्तामा विकसित भई सक्छ ।

१७.पैतीसदेखी सैतीस हप्तामा अढाई के.जी. को हुन्छ र सुन्ने निश्चित हुन्छ ।

१८.अठतीसदेखी चालिस हप्तामा सबै कुरा विकसित भएको हुन्छ र बच्चा कुनै पनि बेला जन्मन सक्छ । अर्थात सात महिनामा बच्चा पूर्ण रुपमा हुन्छ ।

पुराण र एलोप्याथीका शास्त्रहरुले त्यहि कुरा भनेकाछन बाँकी महिना त्यसैको पूर्ण विकास मात्र हो भन्नेमा दुबै सहमत छन फरक चाँही ऐलोप्याथीले वृस्तित रुपमा र शास्त्रले संकेतिक रुपमा दिएको छ ।

जस्तो रज र वीर्यका दुई वटा एक्स क्रोमोजोम्स मिलेर गर्भधान भए छोरी र एक्स र वाई क्रोमोजोम्स मिलेर गर्भाधान भए छोरा जन्मन्छ भनेको छ । यो आधुनिक विज्ञानको चिन्तन मनन हो । त्यहि वैद्धिक विज्ञानले पनि भनेको छ । युग्मबारको गर्भधानले छोरी र अयुग्मबारको गर्भधानले छोरा जन्मन्छ भनेको छ । विज्ञानमा युग्म वा जोडी र विजोडी क्रोमोजोम्सको आधारमा छोरा वा छोरी बन्छ, त्यहि वैद्धिक विज्ञानले युग्म र अयुग्मबारको कुरा गरेको छ पुर्खौली विज्ञान ।

यस विषयमा गरुड पुराण के भन्छ ऋतुकालमा रजस्वला भएको चार दिन स्त्रीलाई छाडनु किनभने त्यो समयमा पाप बसेको हुन्छ, भनिएता पनि पिडा र शरिर गन्ध हुन्छ भन्न खोजेको बुझ्न पर्छ । सात दिनका वीचमा गर्भधारण हुन्छ भने त्यो मलिन(दुष्ट)असय(चित्त) भएको हुन्छ विषेशतः आठ दिन मध्यमा पुत्र हुन्छ । गरुडपुराण ॥९॥ संस्कृतिभाषा भाषाको मूल हो यसमा लेखिएको छ ।

जोर रात्रीमा (६, ८, १०, १२, १४, १६) मा गर्भ रहेको छ भने पुत्र हुन्छ र विजोर रात्रीहरुमा पुत्री हुन्छन । त्यसकारण पहिलेका सात दिन छोडी जोर रात्रीमा स्त्री सम्भोग गर्नु ॥१०॥ स्त्रीहरुको सामान्य ऋतुकाल सोह्र रात्रीको भनेका छन । ती सोह्र रात्रीहरुमा चौध रात्रीमा गर्भ रऱ्यो भने गुण, भाग्यको खानी भएको धर्मात्मा छोरो जन्मन्छ । त्यो रात्री साधारण मनुष्यमा पाउन कठिन हुन्छ । ॥११-१२॥ (उत्तम गुणवान पुत्र जन्माउन) चार दिनमा नुहाइसकेपछि पाँचौ दिनमा रजस्वला भएका) मधुर पदार्थहरु खानु । अमिलो, पिरो, तातो नुनिलो छोडी दिनु अर्थात त्यति चिज नखानु, ॥१३॥ यति गरे पछि त्यो क्षेत्र (खेत) औषधी कामको स्थल भएको विज(वीउ) पनि अमृत तुल्य हुन्छ । त्यस क्षेत्रमा उब्जाको स्वामी(मालिक)ले असल फल पाउँछ ॥१४॥ सम्भोग अवधीमा शुद्ध पस्त्र पहिरेर श्रीखण्ड चन्दन सुगन्धित फुलको माला लगाएर, पानखाई असल मनोहर पलङ्गमा बसी मनमा धर्मस्वरुपी भगवानलाई सम्झेर पुरुषले गर्भाधान गर्नु ॥१५॥

गर्भाधानको बेलामा (स्त्री पुरुषले) जस्तो चिन्तन गर्दछन उस्तै स्वभाव भएको जीव(प्राणी) गर्भमा वास गर्छ (त्यसैले गर्भाधान विधीले भएको छ भने उत्तम लक्षण भएको बालक जन्मन्छ) ॥१६॥ यसमा चैतन्य स्वरुप भएको विज नित्य(सबै)शुक्रमा रहेको छ, काम र चित्त शुक्र स्वरुप एक हुन्छन ॥१७॥ त्यसै बेलामा द्रब्यरुप भएको(पातलो)स्त्रीका गर्भाशयमा प्राप्त हुन्छ । शुक्र र शोणित (रज र रगत)को संयोग हुनाले पिण्डको उत्पत्ति हुन्छ । ॥१८॥ अनि परम आनन्द दिन गर्भमा आएको पुण्य आत्मा पुत्र हुन्छ । त्यसको पुंसवन (३/४ महिनामा गर्ने विधी) सिमन्तो नयन(६/७ महिनामा हुने कर्म) आदी गरिएका सबै कर्म हुन्छन ॥१९॥ यस्ता कर्म भएका पुण्य आत्माको जन्म ग्रह उच्च भएका हुन्छन । ॥२०॥

त्यो बालक विद्या, विनय(नम्रता)ले यूक्त भएको पिताका घरमा बस्छ अनि सज्जनका संगतले सम्पूर्ण शास्त्रमा पारङ्गत हुन्छ । ॥२१॥ पूर्व जन्ममा गरेका तीर्थ, व्रत, पुण्यहरुका उदय हुनाले तरुण अवस्थामा धनी, दानी, सुन्दर, राम्री स्त्रीहरुको भोग गर्ने ॥२२॥ वहाँ पछि नित्य आत्माको र अनात्माको विचारमा परिश्रम गर्दछ । अध्यारोप र अपवादका युक्तिले व्रम्हको चिन्ता गर्दछ । ॥२३॥ यसको असङ्गत्व जान्नका लागि व्रम्हको सम्बन्ध भएका आदी अनात्म वर्गको गुण भन्दछु ॥२४॥ ती कुन हुन भने, पृथ्वी, जल, अग्नी, वायू, आकाश, स्थुल भएको यो पाँच भौतिक पिण्ड हो ।

गर्भमा ज्ञान

बालक आमाको गर्भमा ६ महिना भएपछि प्रकृति (भगवान) स्वयंले ज्ञान दिएको हुन्छ जुन ज्ञानलाई गर्भधान भनिन्छ । ६ महिनादेखी नौ महिनासम्म पूर्ण ज्ञान पाएको हुन्छ । ज्ञान दुई प्रकारका हुन्छन एक

सामान्य र अर्को असामान्य प्रसंग महाभारत युद्ध हुनु अगाडी श्रीकृष्णले शिष्य अर्जुनलाई युद्ध भूमीमा कर्म, कर्तव्य, कर्म र धर्मका बारेमा अर्जुन तिमीलाई यो ज्ञान अप्राप्त हुन्छ भनेर विश्व रुप देखाउनु भएको थियो । जसलाई अध्यात्म ज्ञान भनिन्छ । स्मरण रहोस गर्भधान संसारका हरेक बालबालिकाले पाएका हुन्छन । कुनै जात, धर्म र सम्प्रदायले छोएको हुँदैन जब बालक धर्तीमा आउँछन अनि विभिन्न सम्प्रदायमा आवद्ध हुन्छन र भाषा, शैली, संस्कार फरक हुन्छ । पूर्वीय संस्कार अनुसार बालक जन्मिएर पाँच सात वर्षसम्म गर्भमा पाएको ज्ञान अर्थात देव्रे र दाहिने व्रेन (मष्तिष्क)ले एक लेवलमा अगाडी बढीरहेका हुन्छन । बुझ्न पर्ने कुरा के हो भने देव्रे मष्तिष्कले तर्क वितर्क गर्छ, योजना बनाउँछ, उसको निर्णय गर्ने क्षमता हुंदैन । त्यो काम दाहिने मष्तिष्कले गर्छ कसैको बायाँ हात बढी चल्छ भने निर्णय गर्ने क्षमता बाया हुन्छ अन्यथा दाहिने नै हो र मानिसका बायां मष्तिष्कले काम गरिरहेको हुन्छ । जब बालक दश बाह्र वर्षको हुन्छ, त्यतिबेला बायाँ मष्तिष्क तिव्र गतिमा अगाडी बढी रहेको हुन्छ भने दाहिने मष्तिष्क पछि हटदै जान्छ । त्यति बेला बालक जवान हुँदै जाँदा उसका इच्छा आकांक्षाहरु अनेक हुन्छन, पूर्विय संस्कार अनुसार व्रतवन्ध(उपनयन) जुन गरिन्छ त्यो ज्यादै वैज्ञानिक छ । त्यतिबेला तत्ववेत्ता गुरुले गर्भको ज्ञानलाई मन्त्रद्धारा जागरण गराउँछन, गुरुकुलमा पढन जान्छन ।

संसारभर प्राथमिक विद्यालयदेखी उच्च विद्यालय हुँदै विश्व विद्यालयसम्म दिइने ज्ञान त्यहि गर्भ ज्ञानको प्रतिक हो भने वैद्धिक सनातन धर्म संस्कार अनुसार मठ मन्दिर बनिन्छन, गुरुकुलमा पढाइन्छ त्यो गर्भ ज्ञान कै स्वरुप हो । जव एक बालक कपि किताबको झोला बोकेर मन्दिर जान्छ, स्वामी विवेकानन्द भन्नुहुन्छ, यो पो त सनातन,धर्म संस्कार केही समय पछि एक वृद्ध लठठी टेकेर जान्छन स्वामी प्रकट गर्छन, कारण मन्दिर र पाठशालाहरु प्राथमिक विद्यालय हुन, वर्षौ फेल भएर बस्ने होइन भन्न खोजीएको हो ।

दोस्रो विश्व युद्धको समयमा एक सय वैज्ञानिकहरुका कमाण्डर प्रो.डा. हयूमर युद्ध मैदानमा थिए कता गएछन खोज्दै जाँदा एक कोठामा बसेर किताब हेरी रहेका रहेछन । यस्तो अवस्थामा पनि तपाईं किताब पढदै हुनुहुन्छ , सोधनी गर्दा म युद्धलाई कसरी समाप्त पार्ने हेरीरहेको छु । हेर्दा उनले महाभारत युद्धमा श्रीकृष्णले अर्जुनलाई दिएको गीता ज्ञानको साउण्ड र लाइटको गीता ज्ञान हेरीरहेका रहेछन, एटम वममा प्रयोग हुने रसायनिक पदार्थ भन्दा पनि सुक्ष्म तत्व हुन्छ ।

कर्मधर्मको मूल गीता ज्ञान संसारका पाँच सय भाषामा लिपी भएका छन । एक लेखकले The bright and thousand sons (द ब्राइट एण्ड थाउजेन्ट सन्स) अर्थात हजार सुर्यभन्दा चम्किलो छ भनेर लेखेका छन् । त्यो किताब भन्दा महत्वपूर्ण कर्मधर्मको गीता ज्ञान हो भने त्यो भन्दा झनै महत्वपूर्ण मानिस भित्र रहेको अध्यात्म ज्ञान हो । हर मानिसहरुसंग त्यस्तो ज्ञान हुन्छ, जागरण गर्छ गर्दैन उस्को कुरा हो ।

शास्त्र अनुसार वेदका तत्ववेत्ता र कर्मकाण्ड गराएर जीवन चलाउनेहरु मात्र बाम्हण होइनन, विद्यालयमा पढाउन अर्थात ज्ञान हरकोही गुरु हुन्छन संस्कृत भाषामा गु को अर्थ अन्धकार र रु को अर्थ उज्यालो हो । योग्य शिक्षकहरुले कक्षामा दिएको विषयगत ज्ञानलाई विद्यार्थीहरुले साँझ सुत्ने

बेलामा र विहान बूम्हमूहुर्त अर्थात ४ बजेदेखी ६ बजे भित्र ढाड कम्मरलाई सिधा राखेर दुबै आँखा चिम्लिएर दुई आँखाको वीच भाग अर्थात आज्ञाचक्रमा ध्यान दिएर आफुले पढेका विषयहरुलाई दैनिक स्मरण गर्ने हो भने विद्यार्थीहरु फेल हुने सम्भावना हुँदैन । परिक्षामा उच्च अंक ल्याएर पास हुन्छन ।

शिक्षा पवित्र पेशा हो, जसले विद्यार्थीहरुको भाग्य र भविश्य निर्माण गर्छ गुरु वर्गलाई नमन, यस विषयमा ध्यान दिन गुरु वर्ग र विद्यार्थीहरुलाई अनुरोध गर्दछु । उज्जवल भविश्यको शुभकामना

कविताः आमा

लिला दाहाल
ज्ञान ज्योति
सामुदायिक क्याम्पस
घोराही, ओखलढुङ्गा

ती दस धारादूधको भारा, कसरी टारु आमा,
यस्तो राम्रो संसार देखाई, भुलाई दियौं आमा !
दिनभरी चोकमा खेलि, मैलो बनाएको जामा,
रातै भरी लुगा धोई, बिहानै सुकौंथ्यो घाममा !!

दिनभरी स्वीटर बुनी लगाईदिने, सिप तिम्रो कस्तो,
चौबन्दि र घाँगर सिलाउने, जाँगर तिम्रो कस्तो !
कहिले पनि नाकबाट, सिगानसम्म बग्न दिईनौं,
क, ख सिकाउने, ज्ञानका पाठ, संस्कार तिम्रो कस्तो !!

छोरीछोरी पाएर पनि जगतमा, धैर्य तिम्रो टुटेन,
छोराछोरी बराबर हुन् भन्ने बिबेक तिम्रो गुमेन !
कठै तिमी कति दिनदिनै, भोकै बसी हुर्काएको मलाई ,
खोजी रोजी मिठो राम्रो दिएको, कसरी होला मलाई !!

सन्दिन म बर्णन गर्न, त्यो शेष नागले पनि तिम्रो,
साँझ बिहान सम्झन्छु, यो जाँडोमा न्यानो काख तिम्रो !
उर्जा मलाई मिल्छ जब सम्झन्छु, मेरो शिरको माथ,
बाबा माया देऊ मेरी आमालाई, तिम्रै पनि छ साथ !!

संसारमा सबै भन्दा कति प्यारी, हाम्री राम्री आमा,
चित्र बनाउने गुरुले पनि, सृजना- कोरेकै छन् आमा !
हाम्रो सानो मुटु, बचाई-हुर्काउने, मातृत्व संधै जाग्ने,
नारी हृदय कोमल तिम्रो, सच्चा इश्वर नै रमाउने !!

युवा पलायन आजको समस्या

सत्यदेवी बस्नेत
नेपाली शिक्षक
ज्ञानप्रकाश मा.वि.
घोराखोरी

मनभरि आँट अनि साहस तनमा जोस, जाँगर भरिएका परिआएमा देशको लागि जस्तोसुकै योगदान दिन सक्ने सामर्थ्य राख्ने युवाहरु आज आफ्नै भविष्य बनाउन कर्मसगैं बर्मा जाने बाटो रोज्दै छन् । सम्भावना नै सम्भावनाको खानी भएको हाम्रो देशमा युवाहरु करोडौंको सपना देखेर विदेश पलायन भएका छन् । आजको अवस्था हेर्दा लगभग ६० लाखको हाराहारीमा युवाहरू विदेशमा बस्न बाध्य छन् । उर्जाशील युवा शक्तिको विदेश पलायन अहिले नेपाली समाजमा सबैभन्दा पेचिलो समस्या बनेको छ। यस्तो पेचिलो समस्याले निकट भविष्यमा समाजकै विघटनको यात्रा तय गर्छ भन्ने कुरा प्रमाणित भइसकेको छ । केही व्यक्ति काम र मामको खोजीमा छन् त केही धनाढ्य पढेलेखेका अब्बल र सचेत आमाबुबाका सन्तति समेत विदेशिएका छन् । आज देशको अर्थतन्त्र यिनै युवाको रगत पसिनाले पठाएको विप्रेषणले धानेको छ । यसरी युवा पलायन हुँदा सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक हरेक क्षेत्रमा समस्या देखा परेको छ ।

गरिबीको पसिना पुछ्न भविष्यको सुनौलो सपना बोकेर आकाशमा उडेका युवाहरू आज बाकसमा फर्कन बाध्य भएका छन् । हाम्रा देशका ऊर्जाशील युवा मात्र होइन उनीहरुसँग हाम्रो देशका अब्बल प्रतिभावान व्यक्तिको ढिकुटी पलायन भएको छ । गरिबीको पछौरीमा बेरिएर, ऋणको अंगालोमा बाधिएर, बेरोजगारीको बाटोमा हिँड्नुभन्दा विदेशमा गएर आफ्नो ज्यान गुमाउन तयार छन् आजका युवाहरु । जसले गर्दा मुना मदनको कहानी भन्दा भयावह कहानी सिर्जना भएको छ । परिवारमा विदेशिएका कयौं मदनहरू घर फर्केर मुना सम्झेर आउन पाएका छैनन् । कतिपय युवाहरु घरको छानो फेर्ने आशामा विदेशिएर अलपत्र परेका छन् । युवाहरू विदेश पलायनले गर्दा पारिवारिक विखण्डन सुरु भएको तथा कतिपयको घरव्यवहार नै लथालिङ्ग भएका छन । सामाजिक जिम्मेवारीको लागि महत्वपूर्ण उमेरको संघारमा उभिएका जोडीहरू नै अलगअलग भूगोलमा बाँच्न र एक्लै संघर्ष गर्नुपर्ने अर्को बाध्यता झनै टगारो समस्याको रुपमा रहेको छ । कतिपय युवाहरूको बुढापाका बाबुआमा वृद्ध आश्रममा बस्न बाध्य छन् त कतिपय ग्रामीण भेगमा बिरामी हुँदा समयमा औषधि उपचार गर्ने सन्तानको अभावमा छटपटिएर मर्न बाध्य छन् । विदेशी कमाई पनि अनावश्यक क्षेत्रमा लगानी गर्नाले देशमा दिनप्रतिदिन आर्थिक मन्दी बढ्दैछ । गाउँका कृषियोग्य जमिन बाझो राखेर अर्काको मुलुकमा रगत बगाइरहेका छन् । आर्थिक प्रलोभनमा पार्न नसकिने युवा जति विदेशिनाले सही व्यक्ति चुन्न नसक्नाले देशमा राजनैतिक विकृति फैलिएको छ । सही नेता छान्न सक्ने जनशक्ति विदेशमै रहनाले प्रजातन्त्र लोकतन्त्र र गणतन्त्र प्रति नै वितृष्णा जागेको छ ।

यसरी दिनप्रतिदिन विदेश पलायनको लहर बढ्नाले समाजमा हजारौं समस्या देखापरेका छन् । आज कतिपय समाजमा मरेका लास उठाउने मान्छे समेत भेट्टाउन कठिन भइसकेको छ. कतिपय युवाहरू वैदेशिक रोजगारको लहरले गर्दा घरखेत गुमाएर आत्महत्या गर्न बाध्य भएका छन् राजनैतिक आवरणमा नातावाद, कृपावादको कारण स्वदेशमा आफ्नो क्षमता र दक्षता अनुसारको रोजगारी नपाउनाले विदेशिन बाध्य छन् । कृषि प्रधानले परिचित नेपाल अब रेमिटेन्स प्रधानको रुपमा परिचित भएको कुरा गाउँ गाउँमा बाँझो खेतबारीले र युवा पलायनले देखाएको छ घर परिवारको दुःख र पीडाको कारक बनेको छ दुर्घटनामा परेर मरेका लास र ठगीमा परेका कतिपय युवाको कारण परिवार शोकमा डुबेको छ । यसरी युवा पलायन रोक्न र यावत समस्या हल गर्न हामी सबै लागि पर्नुपर्छ ।

***

रङको मूल्य

"खै, जति गरेपनि नेपालमा बसेर प्रगति गरिएलाजस्तो छैन । बरू विदेश जान्छु, है।" श्रीमानको यस्तो प्रस्तावले अनुश्रुति अचम्ममा परी ।

"अहँ, बरू जस्तोसुकै दुःख झेल्न तयार छु तर तिमीलाई विदेश जान दिन्नँश ।" उसले उत्तर दिई । उसले यसरी भनी मानौं ऊ प्रस्तावमाथि प्रतिक्रिया जनाउँदै छैन, 'फैसला' सुनाउँदै छे ।

इलामको एउटा गाउँमा धनी परिवारमा वैभवको जन्म भएको थियो। पारिवारिक लाडप्यारमा हुर्कियो ऊ । दुःख, अभाव, पीडा, सङ्कट, आदिका बारेमा ऊ बिरलै जान्दथ्यो । या त भनौं ऊ सामान्य मानिसको जीवनका तमाम रङहरूका बारेमा अनभिज्ञ थियो ।

वैभवका बाबागाउँका सामान्य मानिस पढ्ने विद्यालयमा आफ्नो छोरा पढोस् भन्नेस चाहँदैनथे । त्यसकारण बाल्यावस्थाको शिक्षा वैभवले घरमै प्राप्तक गर्योस र पछि उसलाई शहरको राम्रो विद्यालयमा भर्ना गरियो । विद्यालयमा वैभवको सानसौकत दिनप्रतिदिन बढोत्तरी हुँदै गयो । कारण एउटै थियो वैभवको 'वैभव' अर्थात्धन सम्पत्ति । उसलाई खर्चको कहिल्यै अभाव भएन । पाएसम्मका साथीहरूलाई उसैले खुवाउँथ्यो, पिलाउँथ्यो । कहिले चलचित्र हल त कहिले कन्सर्ट, सबै साथीहरू उसकै खर्चमा मजा लिन्थे; झुम्मिन्थे ।' वैभवका लागि ज्यान दिनुपरे पनि दिन्छौं भन्नेव जमात निकै ठुलो थियो । यसरी आमोदप्रमोदमै उसको विद्यालयीय कालखण्ड बित्यो ।

कलेज पढ्दाताका हो उसले अनुश्रुतिलाई भेटेको । होचो कद, सुडौल शरीर, टम्म मिलेका हिमालझैं सेता दन्त लहर, उतिकै सुन्दर केशराशी । जोसुकै पनि अनुश्रुतिलाई भेट्ने बित्तिकै मोहित हुन्थे । उनको बोलीचाली झन् मुग्ध पार्ने किसिमको थियो । "बत्तिसै गुणले युक्तई' तर साह्रै घमण्डी छे यो", साथीसङ्गीहरू भन्थे । सायद यही एउटा अवगुण चाहिँ थियो उसको ।

वैभव पनि आकर्षक जिउडाल भएको अग्लो केटो । भगवानले निकै फुर्सद लगाएरै कुँदेजस्तो । बिचमा सिउँदो बनाएर कपाल कोर्थ्यो । पकेटमा एउटा काइँयो सधैंबोकेकै हुन्थ्यो । मौका मिलाएर केश चिटिक्के पारिराख्थ्यो । भाका हालेर गीत गाउनमा खप्पिस थियो । कलेजमा हुने हरेक क्रियाकलापमा सक्रिय सहभागी हुन्थ्यो र कुनै न कुनै उपाधि त जितेकै हुन्थ्यो ।

कसोकसो वैभव र अनुश्रुति एकअर्कासँग नजिकिन थाले । भाग्यवस् नै भनौं, दुवैजना इलाम बजार पूर्व कुलधारा नजिकै बस्थे । कलेज जाँदा आउँदा पनि सँगै हुनथाले । सुरुसुरुमा संयोगवश बाटोमा भेटिन्थे भने पछिपछि एकअर्का बिना कलेज नजाने भैसकेका थिए । समयसँगै वैभवले अनुश्रुतिलाई उनको डेरासम्मै पुर्याउने गर्न थाल्यो तर पनि उनीहरूले एकअर्कालाई मन पराएको कुरा व्याक्त । गर्न भने सकेका थिएनन् ।

“जन्मदिनको पावन अवसरमा तिमीलाई उपहार के दिऊँ ?”

“उपहार पनि सोधेर दिन्छन् त, लाटी ?” उसले प्रतिप्रश्न गर्यो ।

“अँ, म त सोधेर दिने ।” उसले नखरा पार्दै भनी ।

“त्यसोभए म तिमीसँग मायाको उपहार माग्छु । हुन्छ ?”

कतिपनि ढिला नगरी अनुश्रुतिले स्वीकारसूचक टाउको हल्लाई । यसरी आफ्नो जन्मदिनको उपलक्ष्य परेर वैभवले प्रेम प्रस्ताव राख्यो । निकै सुन्दर थियो उनीहरूको जोडी । साथीहरू भन्थे, “तिमीहरूको जोडी लैलामजनु र राधाकृष्णको जोडीजस्तै हुनेछ ।”

यता प्रेम झाँगिदै गयो । उता वैभवको विवाहकालागि सुकन्याको खोजीमा नातागोता, आफन्त, इष्टमित्र सबै लागे । भेटेसम्मका आफन्तलाई वैभवकी आमाले उपयुक्तस कन्या खोजी गरिदिन भन्थिन् । नजिक, टाढा, पूर्व, पशिचउम, उत्तर, दक्षिण, हरेक ठाउँबाट वैभवका लागि कन्याको सूचना आउन थाले । जिल्ला त के देशकै प्रभावशाली परिवारबाट समेत कन्याको चर्चा गरियो । घरमा विवाहको चर्चा चल्दा ‘अहिले विवाह गर्दिनँ, पढाइ पूरा गर्छु’ भनेर टार्थ्यो ऊ । एकदिन दुईदिन पो टारेर टर्यो तर केहीसिप नलागेपछि वैभवले आफ्नो वास्तविकता आमासामु खोल्यो । सायद आमासँग मनका तर गोप्य कुरा गर्न सहज हुन्छ भन्नेर ठान्यो ।

“के हो ! तेरा बारेमा त म नानाथरी कुरा सुन्छु त । के यो साँचो हो ?” बाबाको कठोर आवाजमानिस्किएको प्रश्नयसँगै मेसेन्जर च्याटमा गफिएर बसेको वैभवको सातो गयो । अचानक बसेको स्थानबाट उठ्यो । शून्यता, नीरव शून्यताले ढाक्यो, निकैबेर ।

“किन केही बोल्दैन यो ?” बाबाको कर्कश आवाजले ऊ झस्क्यो मानौं नजिक कतै विष्फोट भएको छ ।

लड्खडाएको मलिन आवजमा उसले ‘हो’ भन्न सक्यो ।

आफैँसँग चकित छ ऊ आज । सधैँको त्यो सान, निडरता, जोश सबैसबै कता विलाए कता । ऊ आफूलाई निष्प्राण र निष्प्रभ भएको ठान्छ ।

“अनि, जातधर्म त मिल्छ होला नि ?” पुनः बाबाले प्रश्नड तेर्स्याए ।

यो प्रश्नकसँगै वैभवको डरको पारो झन् उठेर आयो । मुटुको धड्कन बढ्न थाल्यो, लाग्योमुटु कानमै आएर बजारिँदै छ । यति कायर त उसले कहिल्यै महसुस गर्नुपरेको थिएन ।

अनुश्रुतिसँगको पहिलो भेटदेखिका हरेक पल वैभवको मानसपटलमा तँछाडमछाड गर्दै झुल्किन थाले मानौँती घटनाहरूका बिचमा कुनै प्रतिष्पर्धा चलिरहेछ र ऊ त्यसको दर्शक हो ।

“हैन, के भो? किन टोलाइरहेछस् तँ ? मेरो प्रश्नसको उत्तर दे ।” बाबा पुनः गर्जिए ।

अनुसँग जात मिल्छ भनौं कि मिल्दैन भनौं, केही सोच्नै सकेन । अनायासै आवाज फुत्कियो "बाबा, ऊ नेवार हो ।"

"थुक्कत, गधा । तँलाई पढाएँ, बढाएँ । ठुलो मान्छे बन्लास् कुल, जात र धर्मको इज्जत राख्लास् भनेको; कहाँ कुजातसँग फसिस् ! यदि तेरो यही निर्णय अन्तिम हो भने तेरा लागि यो घरमा कुनै स्थान छैन ।" बाबाको वाक्य यसरी निस्कियो मानौं बन्दुकबाट गोलीको वर्षा भो । यति भनेर बाबा त्यहाँबाट अलप भए ।

विभिन्नो समयमा आमामार्फत बाबालाई सम्झाउने कोसिस नगरेको होइन, उसले तर बाबा आफ्नो निर्णयबाट टसमस भएनन् । "बरू त्यो केटीबिना बाँच्न नसक्ने हो भने घर छोडेर जा" भन्नेर सूचना आमामार्फत ऊसम्म आइपुग्यो ।

ooooo

विवाह गरेको सातवर्ष भैसकेको थियो । उपहारका रूपमा परिष्कृतको आगमन भैसकेको थियो । घरमा वातावरण राम्रो नभएपछि अनुश्रुतिलाई लिएर वैभव विराटनगरतिर लागेको थियो । घरमा सोझो सम्पर्क थिएन तरपनि आमाको मन न हो । उनी आफ्नोन कोखाको घाउलाई कसरी बिर्सन सक्थि न् र । उनी विभिन्न त माध्यमबाट सरसामान, घिउ, चामल इत्यादि पठाइ रहन्थिन् । अझ अनु सुत्केरी हुने बेलामा घरमा कामगर्ने रस्मिलालाई सुत्केरी स्याहारका खातिर तिन चार महिनाको लागि पठाइदिएकी थिइन् । आमाको अगाध माया र घरको सम्झनाले वैभव बारम्बार पिल्सिन्थ्यो । लाग्थ्यो दोहोरो मायाको घानमा ऊ पिसिइरहेको छ ।

कहिल्यै गर्नु नपरेको दुःख उसले गर्नुपर्यो, सहरमा । निजी कम्पनीहरूमा काम त पायो तर भनेजति कमाइ थिएन । परिवार सङ्ख्या बढेपछि खर्चको आकारपनि बढ्छ । उसले सोच्यो, "सानो कमाइले दैनिक आवश्यकता त पूरा गर्न धौधौभएको छ । साह्रोगाह्रो पर्यो भने के गर्ने ? फेरि पैसा भयोभने मात्र सामाजिक इज्जत र प्रतिष्ठा कमाइन्छ । पैसा र आफन्तका बिचमा पारस्पारिक सम्बन्ध हुन्छ । भन्छन्, खल्ती रित्तो भएपछि आफन्तहरू पनि रित्तिँदै जान्छन् ।" वैभवलाई यी र यस्तै कुराहरूले विदेश जाने निर्णयमा पुग्न बाध्य पारेका थिए ।

ooooo

"बाबा, फर्केर आउँदा मलाई खरानी रङको स्विटर ल्याइदिनु ल ।" घरबाट हिँड्नेबेलामा तोतेबोलीमा परिष्कृतले भनेको थियो । अनुले पनि बिदाइको टीका लगाइदिइन् । भक्कानिएर निकैबेर रोइन् । निकै बिलौना गरिन्तर परदेश हिँड्न लागेको आफ्नो श्रीमानलाई त्यो अश्रुधाराले रोक्ने कुरा थिएन । बाध्यतालाई रहरले उछिनेको थियो । बाध्यता र रहरको उक्त प्रतिस्पर्धाका साक्षी थिए, ती दुवै ।

एकातर्फ सुन्दर भविष्यको कल्पना, अर्कोतर्फ पारिवारिक जिम्मेवारीको बोझ, बिदाइका बेलामा

वैभवका पनि पाइलाहरू गह्रौंभएका थिए । मन भारी भएको थियो । भविष्यको सुन्दर कल्पना त थियो तर अनिश्चितता पनि उत्तिकै थियो । आफ्ना प्रियजनहरूबाट टाढिनु निकै चुनौतिपूर्ण रहेछ, उसले सोच्यो । कसैलाई विदेशिनेरहर होला, कसैलाई बाध्यता । हरेक दिनजसो नेपालको विमानस्थलबाट हजारौँको सङ्ख्यामा युवाहरू विदेशिएको तितो यथार्थ वैभवका सामुन्नेल थियो भने दैनिक काठको बाकसमा बन्द भएर आउनेहरूका सङ्ख्या । एन पनि अत्यास लाग्दो थियो । विमानस्थलमा पुगेर सोच्यो, "जे हुँदैछ, भलाइकै लागि हुँदैछ; चाँडै नै फर्किएर परिवारका साथ रमाउनेछु ।"

ooooo

कतारमा एक्सपोर्ट-इम्पोर्ट कम्पनीमा काम पायो, सम्झौता मुताविक । कमाइपनि ठिकै थियो । बेलाबेलामा घरमा चिठीपत्र आदानप्रदान हुन्थ्यो । अनुले पठाएको चिठी पढेर ऊ भावुक हुन्थ्यो । चिठीसँग प्राप्तथ तस्वीर हेरेर ऊ 'नोस्टाल्जिया' मा धकेलिन्थ्यो । परिष्कृत पनि दिनप्रतिदिन ठुलो हुँदै गएको देख्थ्यो । तस्बिचरलाई छातीमा राखेर निदाउँथ्यो । छिटै घरजाने र परिवारसँग भेट्ने कल्पनाले पुलकित हुन्थ्यो । ऊ परिवारसँग खेलेको, रमाएको, झुमेको कल्पनामा डुब्योमा । सायद संसारकै छिटो दौड भनेको कल्पनाको दौड होला, सम्झनाको दौड होला ।

ooooo

घरमा चिठीपत्र र कुनै सूचना नआएको झण्डै वर्षदिन भैसकेको थियो । अनुले निरन्तर चिठी सम्प्रेषण गरिरही, प्रत्युत्तरको आशामा तर उसको आशामा तुषारापात त तब भयो जब छिमकी रामानन्द एकदिन उसको घरमा आइपुगे। रामानन्द वैभवभन्दा अघि विदेश गएका थिए तर उनीहरू एउटै कम्पनीमा काम गरिरहेका थिए । रामानन्दको अनुहार हेर्दा मलिन थियो । उनले आउने बित्तिकै परिष्कृतलाई खरानी रङको स्वेटर थमाइ दिए । लामो प्रतीक्षा पश्चारत् प्राप्तो गरेको खुसी थियो त्यो उसको । हतपत उसले त्यो स्वेटर लगायो । उसको शरीरमा ठिक्कन भयो । उसैको नापो लिएर सिलाएजस्तो । परिष्कृतले खरानी रङको स्वेटर पठाइदिन आफूलाई भनेको कुरा वैभवले रामानन्दलाई पनि सुनाएको थियो र फर्किने बेलामा रामानन्दले नै उक्तइ स्वेटर किनेर ल्याइदिएका थिए ।

रामानन्दले अनुलाई वैभवका बारेमा बताए । साथीको हत्याको अभियोगमा जेल परेर उसले मृत्युदण्ड पाएको कुरासमेत एकै सासमा बताइदिए । रामानन्दको कुरा सुनेर अनु तत्क्षणै मुर्छित भई । उसले बोकिराखेको चियाको कप झरेर चकनाचुर भयो ।

ooooo

एकदिन ऐना अगाडि आफ्नो रूप हेरेर अनु भावुक भैरहेकी थिई । सेतो साडीमा बेरिनु पर्दा उसलाई कम्ता नरमाइलो लागिरहेको थिएन । यो सेतो साडीसँगै उसको सबैथोक गुमेको थियो । पवित्र कार्यमा उसको उपस्थिति अपशकुनका रूपमा हेरिने थियो । अङ्गासलो भरिको मायालु श्रीमान् गुमेपछिका हरेक रातहरू आँसुको आहालमा डुबेर बितेका थिए । समाजले हेर्ने नजर बदलिएको थियो । सेतो साडीले

छोपेको पीडा र भविष्यको अन्धकार ऊबाहेक कसैले कल्पनासमेत गर्न सक्दैनथे । तत्क्षण उसले आफूलाई पूरै निस्सहाय पाई ।

आफैँलाई सोधी, गुलाबको फूलपनि सेतो हुन्छ, कमलको फूल पनि त सेतो नै हुन्छ । पूजाआजामा सेतो कपडा चढाइन्छ तर तिनीहरूलाई त समाजले अपवित्र भन्दैन त ! किन ? सोची, सायद् रङको पनि पारिस्थितिक मूल्य हुन्छ । सेतो रङको मूल्यलाई लिएर मानिसको नजरिया फरक हुन्छ ।

उता परिष्कृत साथीसँग आफ्नो खरानी रङको नयाँ स्वेटरको व्याख्यामा निमग्न थियो । भन्दै थियो, “मलाई बाबाले माया गरेर पठाइदिनुभएको हो, यो स्विटर ।”

अनुले सोची, आखिर कपडाको रङले जिन्दगीमासमेत फरक पार्ने रहेछ । छोरालाई खरानी रङले चरम खुसी दिएको छ भने मलाई सेतो रङले निराशा र पीडाको आहालमा डुबाइदिएको छ । उसको मन उद्वेलित भैरहेको थियो । अनुत्तरित प्रश्नसहरू एकपछि अर्को गर्दै दिमागमा सल्बलाइरहेका थिए । “बाबा अब यो संसारमा हुनुहुन्न भन्ने कुरा छोरालाई कसरी सुनाउने होला ? बाबाले यो संसार छाडेर जानुभयो भन्ने थाहा पाएका दिन परिष्कृतले के सोच्छहोला ? उसले यो स्वेटरलाई यसरी नै माया गर्ला ? के उसले बाबाको अभाव उसले महसुस गर्ला ? के म त्यो अभाव पूरा गर्न सकुँला ?” यी र यस्ता विविध कुरा सम्झेर उसलाई भाउन्नल होलाजस्तो भो । कोठामा निसास्सिएझैँ लाग्यो । उसले झ्याल खोली र बाहिर हेरिरही ।

नेपथ्यमा रामकृष्ण ढकालको आवाजमा गीत गुन्जिरहेको थियो, “जिन्दगीले यसरी धोका दियो कि, भाग्य आफ्नो चिन्नै सकिनँ .... ।”

***

प्रिय सेरा खोला

श्रीकृष्ण सुवेदी
हालः चागुनारायण,
भक्तपुर

विरानो ठाउँबाट मिठो सम्झना अनी अगाध माया । निकै लामो कहानी छ तिमी सँग । त्यो बालापन को अल्लारे उमेरमा विहान देखि बेलुका सम्म तिम्रै काखमा लडिबुडि गर्दै हुर्किएको म लगायत मेरा साथीसङ्गीहरु । विहान उठेर चिया खाजा खाएर आमा सँग घास स्याउला गर्न तिम्रो काखमा पुग्दै गर्दा तिमी सुसाउदै कलकल आवाजमा बग्दै हुन्थ्यो । एक भारी घास स्याउला जे भएपनि बोकेर माथी डिलमा निस्केर भारी विसाएपछि तिमी पट्टि फर्केर खुईईईईई....गर्दै हेर्दा छुट्टै मीठो आभाष हुन्थ्यो । फेरि दिन भरी बाख्रा बस्तु लिएर आउने ठाउँ त यहि तिम्रो काख न थियो । भारी बोकेर घर पुर्यायो अनि खाना खाएर फेरि खोला तिरै झर्नु पर्ने । धुने लुगा छन भने बोक्ने नभए बस्तु फुकायो झर्यो । हे सेरा खोला कहाँ गएर पोखौ तिमि प्रतिको मोह भन्ने भएको थियो । ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस स्मारिकाको दोश्रो भाग प्रकाशन हुने भन्ने थाहा भएपछि कालो मसीले तिमी प्रतिको अगाध माया पोख्दै छु । ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पसका आदरणीय सहायक क्याम्पस प्रमुख महेश सुवेदीलाई हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

ओहो ! आज कति गर्मी खप्टेको ढुङ्गा को दहमा गएर पौडी खेलेर आउ भन्दै जाने हामी साथीहरु । बुवाहरुको भनाई अनुसार २०११ सालको भीषण बाढिले बगाएर ल्याएको बडेमानको ढुङ्गामाथी अर्को बडेमानको ढुङ्गा छ जसलाई हामी खप्टेको ढुङ्गा भनेर सम्झिन्छौ । घाँस, स्याउला, गोरु बाख्रा चराउने ठाउँ त्यतै हो । त्यो खप्टेको ढुङ्गा माथी सकि नसकी चढेर गट्टा खेल्दै गरेका क्षणहरु झल्झल्ती आउछन । त्यो ढुङ्गाको छुट्टै सान थियो । सानातिना नानीबाबुहरू ढुङ्गा माथी चढ्न नसक्ने अनि रोईकराई गरेपछी अली ठुला भनेका हरुले जबरजस्ती चडाई दिए पछिको खुशी अहिले २२० सी.सी. पल्सर मोटरसाइकल चढ्दा के आउदो हो र ? आज बाख्रा र गाई गोरु चराउन खोला तिर लैजानु है भनेर बा को आवाज कानमा पर्दा कति आनन्द आउथ्यो।गोरु राम्रो सँग हेर्नु, अरुका सँग गएर जुध्ला भनेर सम्झाउदा छुट्टै जिम्मेवारी बोकेको महसुस हुन्थ्यो । एकपटक गोरु हेर्दाहेर्दै केही सीप चलेन । गोविन्द ठुलोबुवाका हल गोरुसँग जुध्न रिट्ठे गोरु एक्लै बल बाधेर दगुर्यो । रिट्ठे गोरुले एक हल गोरुलाई एकै पटक छेउ लगाईदियो । गोरुले जितेको त्यो युद्ध देख्दा आफ्नो गोठको गोरु बलियो रहेछ भनेर खुशी पनि लाग्यो । हल गोरु त्यसपछि रिट्ठे गोरुको छेउमा परेनन । पौडिमा रमाउनको लागि माथीबाटै कपडा खोलेर दौडिदै, कान्ला उफ्रदै शान्त रहेको हरियो पानी भएको दहमा भ्वाम्म हाम फाली आफ्नो शरीर र मन शितल बनाएर आनन्द लिई रहेका बेला बगालमा छोडेका बाख्राहरु मध्यको चोर तिलकाने बाख्रो सबैभन्दा पहिले अर्काको कमाईमा पुग्थ्यो । पौडिमा रमाई रहेको मन फेरि बाख्रा लिन नाङ्गो शरीर कुद्दा कति मन रुन्थ्यो । चोर बाख्रो पटक पटक अर्काको कमाईमा पुग्दा लाटो रिस उठेर त्यो बाख्रालाई कुटन लौरो बोकेर खोला भरी कुद्ने अनि भेट्न नसकेर आफै रुने अनि घर लगेर बाधेर

भए पनि २/४ सिर्कना नहानी चित्त बुझ्दैन थियो । सेरा खेला सँगको कहानी यहाँ वर्णन गरेर सकिदै सकिन्न । घुर्पिसिनि खेतमा रोपाई होस या अन्य केहि काम होस दहमा पुगेर एक झमट पौडि नखेली चित्त नबुझ्ने। पौडिको कहानी छुट्टै छ। २०६४ साल सुरु तिरै होला। कहिले पौडिन नजानेको मान्छे म एक्कासी दहको बीचमा हामफाल्दा के भयो होला ? पानी कती खाईयो खाईयो । काकाले पछाडिबाट आएर नधकेल्नुभाको भए अहिलेसम्म कति पिण्ड खाई सक्थे होला । त्यस पछि छेउ छेऊ मात्र खेल्ने गरियो । निकै समय पछि अली जान्ने भए पछि मात्र दहको विच तिर खेल्न थालियो । पौडि खेल्न दह सानो भएर दह बार्नको लागि ढुङ्गा पल्टाउँदै हिलो माटो खोज्दै हिड्नु हिडियो । पौडि खेल्न सानो भएर दह बारेर ठूलो बनाएपछि आफैलाई डुबाउने भएपछि फेरी लडाईन्थ्यो । सकि नसकि ठूला साना ढुङ्गा लडाएको थाहा पाएपछि बेलुका बा आमाको गाली खादाको त्यो क्षण कहाँ बिर्सनु हौ । घरमा सिन्को नभाच्ने खोला खोला ढुङ्गा लडाउदै हिडेको देखेपछि कसको बा-आमाले गाली गर्नु हुन्न हो ला र ? सकिनसकी द्वाली फर्काएर २/४ वटा असला माछा मारेर त्यतै झिना मसीना दाउरा खोजेर पोले जस्तै गरी काच्चै चबाएको विर्सन सकिएला र ? देविटार र घोराखोरीका दाजुभाईहरुले ठुलो द्वाली फर्काएर माछा मार्दा उनिहरुको आखाँ छलेर २/४ वटा झ्याप हानेको सम्झिदा लाग्छ अहिले पसलमा महङो रुपैया तिरेर किनेको माछाको के स्वाद र बरै । जोस जोसमा र लहैलहैमा दिनमै सात चोटिसम्म पौडि खेलेको घरमा थाहा पाएपछि अहिले पानीमा डुबिराख पछि दशैमा ज्वरो आउछ अनी खालास खसिको मासु भनेर बा-आमाले हकार्दा मासु खान नपाइने डर कहाँ कहाँ सम्म लाग्थ्यो भनेर के कुरा गर्नु । पानीले भेटिराख्ने ढुङ्गामा लुगा धुदाँ सावन चिप्लेर खोलामा बगेपछि बाँकि लुगा मैलो घर फर्कीएको क्षण पनि रमाइलो हुन्थ्यो । साथीले धोएर सुकायको लुगा सुकिसकेपछी फेरि पानीमा चोबल्दिने उट्पट्याङ बानी फेरी । कहिले सासुको पालो कहिले बुहारीको पालो भने झैं आज मैले गरेको छु भने अर्को दिन साथीहरुले गर्दिन्थे । पौडि खेल्दा उल्टि र सुल्टी देखाउनु पर्ने । साथीले उल्टि देखाएपछि तम्सिएको म पनि दह भित्रको ढुङ्गामा गएर टाउको बजारिएपछि हान्न जानेको उल्टी पनि सदाको लागी विर्सेको थिए ।

बाख्रा वस्तु खोलामा लगाईदिएर गहुँवारि भित्र कुटुरी कोशा खोज्दै हिड्दा गोविन्द ठूलोबुवाले गहुवारी माडेर भसक्कै हुन्थ्यो । त्यो कोशा जम्मा गरेर ढुङ्गा माथी बसेर खादाको स्वाद अहिलेका Five Star Hotel को परिकारले के भ्याउथ्यो । न भोक मेटिने न केहि तर स्वाद अथाह हुन्थ्यो कुटुरी कोशाको । बाख्रा र गाई गोरुलाई असाध्यै माया गर्ने माईला बा भनेको नटेर्ने र चोर बस्तुलाई गाली चै उल्का गर्नुहुन्थ्यो । ढुङ्गाको आडमा बसेर माईला बा ले गाउनु भएको स्लोकहरु निकै मिठा हुन्थे । अब सम्झनामा मात्र माईला बा । ढुङ्गा माथी बसेर लौरोले ट्याक ट्याक हान्दै

"साँघुरी बारी नि हौ, यो धारा पानी
गड्तिर्को हौ हजुर बालुवा ।
खरो है सुर्तीले नि बाडुल्कि लाग्यो
खानु होस हौ हजुर मलुवा"

भनेर भाका हाल्दै कान्छा बाले औधी मीठो गाउनु हुन्थ्यो । अझै पनि भेट हुदा कान्छा बा लाई यो गीत गाईदिनुपयो भनेर अनुरोध गर्छौ । कुलबाजोमा खाएको वनभोज, कुटुरी कोशा, कहिलले काहीँ माछा अनि कहिले काहीँ आमा सँगै जादा आमाले पोल्टामा हालेका मकै भटमास खाएर दिन बित्थ्यो । बेलुका खाने तरकारीको स्वाद फेर्न आज जलुको खाने भनेर खोला भिर पाखा केई नभनि टिप्न हिड्दा सिस्नोले पोलेर डाबर उठेर रातो पिरो भको क्षण अब कहिले आउला ? सिस्नाले पोल्दा सिगान लगाउनु पर्छ ठिक हुन्छ भनेर आफ्नो सिगान लगाउन खोज्दा नआएपछि साथीको सिगान दलिन्थ्यो । बाखालाई फेरि सिस्नोको पालुवा अति मन पर्ने मध्य एक पर्थ्यो र सिस्नाको झेल तिर लगाईन्थ्यो । कमाईमा पस्यो भनेर टाढाबाट देख्नेले बोलाएको नसुने पछि औला मुखभित्र हालेर सुसेला हालेर हातको इशाराले खायो खायो भनिन्थ्यो । धान काटिसके पछिको खेतमा डन्डिवियो मोजाको भकुण्डो, कबड्डि, सियो, खुट्टि लगायत अन्य धेरै खेल खेलिन्थ्यो । बैशाख ज्येष्ठ तिर खोलाभरी ऐसेलुको बोट खोज्दै हिडिन्थ्यो अनि बाखा मसारमा रामजी बा को खेत तिर पुग्थे । आफुले लगाएको कमाई खान अरुका वस्तु बाखा आएपछि रामजी बाले कराउनु भएको त विर्सनु हुदैन हौ । मसारको डिलबाट माथी फर्केर कराएपछि घरसम्मै प्रष्ट सुनिने थियो उहाँको बोली । अब दिनभरी त उहाँको गाली खाकै हो बेलुका घर पुगेपछि बा-आमाको तर्फबाट राम्रोसँग हेर्न सक्दैनस बाखा बस्तु भनेर हकार पकार खान बाँकी नै हुन्थ्यो । कहिले कसो सेरा खोलाको माथी पट्टि ठूलोपहिरो सिस्ने भन्ने ठाउँतिर जादा पनि कमाई खाई हाल्ने हो कि भन्ने उस्तै डर हुन्थ्यो । त्यहाँका धनीले त बाखा आफ्नै खोर तिर लिएर पनि जान्थे । पछि १/२ पटक बा गएर कुरा मिलाएर लिएर आउनु भएको थियो । धेरैभन्दा धेरै यादहरु छन् सेरा खोला तिमीसँग । ब्राखा हेर्न जादा चिप्लेर लडेर आँखा माथि परेलामा गहिरो चोट लागेको थियो । त्यसबेला ब्राखा जता सुकै जाउन भनेर रुदै घरमा आएर आमाको काखमा लुट पुटिदा सकेको उपचार आमाले गर्दिनु भस्तो थियो । सेरा खोलामा कोल्चौरकामात्र हैन घोराखोरी कार्तिकेका साथीहरूले पानी ब्राखा लिएर आउथे । सधै त हैन कहिले कसो आउने साथीहरूका बाखा र हाम्रो तिरका बाखाका बगाल मिसिए पछि बाखाहरुको छुट्टै मायाप्रेम बसीहाल्थ्यो । बगालमा मिसिएपछि कहिले उनिहरुको बोका हाम्रो तिर कहिले हाम्रो बोका उनीहरुको तिरको बगालमा मिसिएर अर्कै बाटो लाग्थे । पछि घरमा आउदा विहान चराउन लिएर गएको बोको बेलुका सँगै घर नआउदा घरमा गाली त खाई हालिन्थ्यो । जसो तसो भोलिपल्ट फिर्ता हुन्थे ।

एक पटक घोराखोरीका दाजुहरू पौडि खेल्न भनेर सेरा खोला आउनु भएको बेला भेट भयो । उहाँहरू शहर तिरबाट केही समय पश्चात घर जानु भएको रहेछ । हामी त पौडी खेल्दा लगाएको कट्टु खेलीसकेपछी त्यही निचोरेर लगाएर हिड्ने बनी भएको थियो । उहाहरू हेर्दै सुकिला देखिने पौडी खेल्न कपडा खोल्दा शरीरको छालाले कहिले घाम नदेखेको निकै सेतो देखिन्थ्यो । हाम्रो भने डढेर हाडी भन्दा कालो हुन्थ्यो । त्यहाँ माथि उहाहरुले भित्र लगाउने स्यान्डो नयाँ रहेछ । पौडि खेले सके पछि उहाहरुले लगाएको त्यो सेतो नयाँ स्यान्डो बहुत लोभलाग्दो थियो । भर्खर नयाँ कभरबाट झिकेर लगाएको सेतो स्यान्डो हामी माटोसँग दिनरात खेल्ने र नयाँ कपडा लगाउन दशै कुर्ने मान्छेले देख्दा

साच्चै लोभ लाग्यो । भोलिपल्ट आउदा पनि अर्को नयाँ स्यान्डो निकाल्नु भयो र हिजो लगाएको धोएर सुकाउनु भयो । अब साच्चै रिस उठ्यो र मनमनै शहरबाट आएर खुब देखाको होला भन्ने लाग्यो । त्यसपछि पौडी खेल्न १/२ दिन आउनु भयो अनि स्यान्डो पनि नयाँ आएन । पौडि खेले सकेपछि तातो ढुङ्गामाथी गएर लम्पसार पर्ने बानी, पौडिन नजान्नेलाई सिकाउनु त कता हो कता झन खिसी गरेर जान्दैन भनेर उडाउनु के मज्जा, घोराखोरी कार्तिके तिरका साथीहरूसँग कहिलेकाही पर्ने घम्साघम्सि, बाख्रा फर्काउन जादा छानीछानी आफ्ना मात्रै फकाउने बानी, धोएर सुकि सकेको लुगा फेरी पानीमा चोबल्दिने उटपट्याङ कार्य अनि घाम डुबिसक्न लागेपछि दहबाट निस्किएर शरिर ढुङ्गामा सुकाई रहेको साथीलाई फेरी बालुवा, माटो, साबुन जस्ता चिज लगाईदिने जस्तो रिस उठ्ने उठाउने कामहरु गर्न सार्है मज्जा आउने त्यो उमेर नै त्यस्तै हो कि समय त्यस्तो थियो होला खै ? सेरा खोलाको परिवेश नै त्यस्तै थियो कि ? खप्टेको ढुङ्गा माथी बनाएको बाघचालमा सधैं हार्ने एकदिन बाख्राले बाघ थुनेर जित्दाको खुशी कसलाई के थाहा ? २०७७ सालको सुरु तिर कोरोना कहरमा थुनिएर शहरबाट गाउँ गएर बस्ने अवसर मिल्यो । लगभग ३ महिना गाउँ बस्दा वाल्यकालको सबैकुरा पुनर्ताजगी भएर आयो । सेरा खोलामा पौडी, बाख्रा वस्तु चराउने देखि जलुको टिप्ने, कुटुरी कोशा, ऐसेलुको सबै स्वाद लिने अवसर मिल्यो । संसद विकास कोषबाट गाउको मोटरबाटोलाई पैसा छुट्टीएको रहेछ । बाटो चौडा बनाउने काम स्काईभेटरले गरेपनि बाटो सोलिङ्ग गर्ने काम गाउँका दाजुभाइहरु नै मिलेर गर्ने भनियो । गाउँमा आएको विकास सँगसगै हामी सबै जसो युवाहरु पनि कोरोना कहरले गर्दा गाउँ पसेको मौका थियो । मिलेर ढुङ्गा फुटाउने देखि ट्याक्टरमा लोड गर्ने काम हाम्रो लागि कटिलो थियो तर साथीहरू मिलेर आरुबखडा, आँप खादै गर्दा बडो रमाइलो गरि काम गरियो । वैशाख अन्तिम तिरको दिन थियो । बिहान चर्के घाम लागेर गर्मी हरक्कै बडेको थियो । वाल्यकाल देखिको मित्र, दाजु जे भनौ असाध्यै मिल्ने साथी तेजप र मैले आज दिउँसो २ बजे तिर पौडी खेल्न जाम भनेर सल्लाह गर्यौं । उसले हुन्छ भनेर सहमति जनायो । विहान ८/९ बजे लागेका चर्का घाम दिउँसो १२/१ बजे पछि बादल लागेर पानी पर्न थाल्यो । पानी परेपछि चिसो चिसोको महसुस हुँदै गयो । पौडी खेल्न जाने मौसम बदलियो । तेजप बोली वचनको सार्है पक्का मेरो साथी । झोला भित्र कपडा साबन राखेर दिउसो ट्याक्कै २ बजे हाम्रो घरमा आएर पौडी खेल्न जाने हैन लु जाम भन्यो । बाहिर हेरेको उसले त छाता ओडेर पौडी खेल्न जाम भन्दै आको रैछ । एकछिन दाजुभाइ मज्जाले हासियो । सेरा खोलासँगको त्यो अथाह प्रेम थियो हाम्रो । अनि सहमति मै चिसो भयो खोलामा नजाने बरु काफल खान थुम्की तिर जाम भनेर उकालो लागियो । जङ्गलमा खोजी खोजी राम्रैसँग काफल खाएर फर्केका थियौ । भोलिपल्ट ठुलोबुवा (तेजपको बुवा) ले हाम्रो तेजु र कृष्णलाई दह नजिकै छाप्रो बनाईदिनु पर्यो सधैं पौडी खेली बस्छन भनेर हासो मजाक गर्नु भएको थियो ।

सेरा खोलाले बाघचाल सिकायो, तास खेल्न सिकायो, माछा मार्न सिकायो, पौडि खेल्न सिकायो, चुङ्गी खेल्न सिकायो, गट्टा खेल्न सिकायो, गुच्चा खेल्न सिकायो, स्लोक र संगित सिकायो । कुटुरी कोशा खान सिकायो, र अन्तिममा जिन्दगी अनी मृत्यु सिकायो । सेरा खोलाको सिकाई र खुसी कम भएर

होला सायद धेरै खुशी खोज्न अहिले शहरको कुन कुनामा रुमल्लिरहेको छु । वर्षौंदेखि पर्खेर बसिरहेको सेरा खोलामा गएर गाई गोरु बाख्रा चराउन मन छ, पौडि खेल्न मन छ, गहुवारी भित्र गएर कुटुरी कोसा खोज्दै ढुङ्गामाथी बसेर खान मन छ । गट्टा, चुङ्गी, बाघचाल खेल्दै द्वाली थुनेर १/२ वटा भएपनि माछा मार्ने रहर छ । त्यो बालापनका साथीहरु अनि त्यही उमेरको जस्तै खुसी दिन सेरा खोलाले पक्कै सक्ला नि है ?

छिट्टै फर्किने बाचा सहित मिठो सम्झना

अपाङ्गताहरुको पीडा

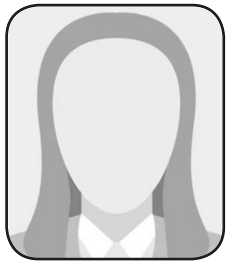

रमा तामाङ्ग
मोलुङ गा.पा.
वडा नं. ८, रागादिप,
ओलखढुंगा

अपाङ्गताहरुको अधिकार हनन् हुँदा पनि
चुप लाग्छन् सबै किन अपाङ्गताहरु रुँदा पनि
अपाङ्गताहरुको राम्रा कुरा सुन्नत यहाँ साङ्गले
अवसर पायो भने के गर्दैन यहाँ अपाङ्गताले ।

कतिपय अपाङ्गगताहरु परेका छन अलपत्र
त्यसैगरी कत्तिको त छैनन् हातमा परिचय पत्र
राज्यले हामीलाई दिएपनि समान अवसर
खेप्नै पर्छ अपाङ्गताहरुले हरेक दुर्व्यवहार ।

हिडछौ हामी आपङ्गताहरु खोज्दै राम्रो काम
सुनेकै छौं वरिष्ठ साहित्यकार झमक घिमिरेको नाम
उनी पनि साङ्ग हैन अपाङ्गता नै थिइन्
साहित्यको माध्यमबाट समाजमा सधैं ज्ञानको ज्योति दिइन् ।

साङ्गहरुको थिचोमिचो कति बस्नु सहेर
हामी माथिको अत्याचार हटाउँ अब एकजुट भएर
आउ साथी उठौं अब एकजुट भइ बोल्नुपर्छ
अपाङ्गता सम्बन्धि काम गर्ने संस्थाहरु देशैभर खोल्नुपर्छ ।

कुकर्म वा दुभाग्यले कोही अपाङ्गता हुँदैन
अपाङ्गता हुँदैमा उनीहरुको सीप, प्रतिभा र सृजनशीलता गुम्दैन
बुझ्ने फेरी कसले यहाँ अपाङ्गताहरुको वेदनालाई
गाउँ गाउँसम्म पुऱ्याउनुछ समानताको चेतनालाई ।

नेपाली भाषामा प्रविधि प्रयोगको अवस्था, समस्या र समाधानका उपाय

नबराज घिमिरे
नेपाली शिक्षक
ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस

परिचय

भाषा मानवीय अनुभव, अनुभूति र विचार सम्प्रेषणको प्रमुख र सशक्त माध्यम हो । मानिसले आफ्ना भावना, विचार, ज्ञान र अनुभवको आदान प्रदान भाषाकै माध्यमबाट गर्दछ । यो मौखिक, लेख्य, साङ्केतिक वा अन्य कुनै माध्यमबाट व्यक्त गर्न सकिन्छ । भाषालाई मानव सभ्यताको आधारशिला मानिन्छ । यसले समाजलाई एकताबद्ध राख्न, संस्कृति संरक्षण गर्न र ज्ञानको प्रसार गर्न सहयोग गर्दछ । भाषा मानिसको जीवनको अभिन्न अङ्ग हो जसले उनीहरूको समाजिक सम्बन्ध र जीवनशैलीलाई निर्देशित गर्दछ ।

नेपाली भाषा नेपालको बहुसङ्ख्यक नेपालीहरुको मातृभाषा र राष्ट्रिय कामकाजको भाषा हो । यो भाषा विश्वव्यापी रूपमा लगभग २.५ करोडभन्दा बढी मानिसहरूले बोल्ने गर्छन् । सूचना प्रविधिको विकाससँगै नेपाली भाषाको प्रयोग क्षेत्र अझ धेरै फराकिलो बन्दै जाँदा आधुनिक प्रविधिसँगको अन्तरक्रियामा नयाँ अवसर र चुनौतिहरू सामना गर्दै छ। सरकारी वेबसाइटहरू, शैक्षिक सामग्री र सामाजिक सञ्जालमा नेपाली भाषाको प्रयोग उल्लेखनीय छ तर अझै पनि धेरै प्राविधिक सामग्रीहरू अङ्ग्रेजी भाषामा नै उपलब्ध छन् । यसर्थ यस भाषाको विकास र विस्तारका लागि यसलाई समयानुकूल प्रविधिमैत्री बनाउनु पर्दछ । भाषिक प्रविधिले भाषाको प्रयोगलाई सजिलो, प्रभावकारी र प्रविधिमैत्री बनाउँनुका साथै समयानुकूल भाषाको विकास र विस्तारमा सहयोग पुग्दछ । नेपाली भाषामा भाषिक प्रविधिको विकास पछिल्लो समय तीव्र रूपमा अगाडि बढिरहेको छ । सूचना प्रविधिको विश्वव्यापी प्रगतिले नेपाली भाषाको डिजिटल उपस्थितिलाई पनि बलियो बनाउँदै लगेको छ । यस लेखमा नेपाली भाषामा प्रविधिको प्रयोगको हालको अवस्था, आएका समस्याहरू, र तिनको समाधानका उपायहरू विश्लेषण गरिएको छ ।

नेपाली भाषामा हाल प्रयोग भइरहेको प्रमुख भाषिक प्रविधिहरू

१. टाइपिङ उपकरण र किबोर्डहरू

नेपाली युनिकोड, जिबोर्ड, लिपी किबोर्ड (Lipi Keyboard), प्रीति फन्ट

२. अनुवाद प्रणाली

गुगल अनुवाद (Google Translate), माइक्रोसफ्ट अनुवादक (Microsoft Translator), अनलाइन अनुवाद सेवाहरू

३. आवाज पहिचान र रूपान्तरण

गुगल स्पीच टु टेक्स्ट (Google Speech–to–Text), भ्वाइस कमाण्ड एप्स

४. पाठ-देखि-आवाज प्रणाली

TTS Tools for Nepali (दृष्टिविहीन व्यक्तिहरू र अन्य प्रयोगकर्ताहरूलाई नेपाली पाठलाई आवाजमा रूपान्तरण गर्न), Google TTS Services (नेपाली पाठलाई स्वचालित रूपमा आवाजमा बदल्न)

५. प्राकृतिक भाषा प्रशोधन

नेपाली च्याटबोटहरू (बैङ्किङ, ई-वाणिज्य र ग्राहक सेवा क्षेत्रमा प्रयोग हुने नेपाली भाषाका च्याटबोटहरू), वाक्य विश्लेषण उपकरण, नेपाली नाम र ठेगाना खोज सफ्टवेयर

६. शिक्षा र सिकाइ उपकरण

नेपाली भाषाका शिक्षा एप्स, नेपाली भाषामा आधारित प्रश्नोत्तर एप्स, डिजिटल पुस्तकालय र नेपाली ई-पुस्तकहरू

७. सञ्चार र सामाजिक सञ्जाल

फेसबुक, ट्विटर, इन्स्टाग्राम, ब्लगिङ प्लेटफर्महरूका लागि नेपाली भाषामा ब्लग लेखनका लागि अपयोगी उपकरणहरु ।

८. ई-वाणिज्य र सरकारी सेवा

नेपाली भाषामा अनलाइन सेवा, मोबाइल बैङ्किङ एप्स

९. डिजिटल साहित्य र सामग्री संरक्षण

डिजिटल पुस्तकालयहरू, नेपाली पोडकास्ट र अडियोबुक

१०. खोज प्रणाली

गुगल सर्च (Google Search), विभिन्न स्थानीय सर्च पोर्टलहरू

नेपाली भाषामा भाषिक प्रविधि प्रयोगका समस्याहरू

नेपाली भाषामा भाषिक प्रविधिको प्रयोग गर्दा विभिन्न समस्याहरू सामना गर्नुपर्छ । ती चुनौतीहरू मुख्य रूपमा प्राविधिक, भाषिक र सामाजिक पक्षसँग सम्बन्धित रहेका छन् ।

१. प्राविधिक समस्या

प्राविधिक चुनौतीहरू अन्तर्गत डाटा अभाव, प्राविधिक संरचना, भाषिक प्रोग्रामिङ उपकरणको कमी, विश्वव्यापी स्तरका प्रविधिहरू, मानकीकरणको अभाव आदि रहेका छन् ।

२. भाषिक समस्या

यसमा बहुभाषिक वातावरण, व्याकरण र वाक्य संरचना, विशिष्ट शब्दावली प्रयोगसँग सम्बन्धित समस्याहरु देखिन्छन् ।

३. सामाजिक र सांस्कृतिक समस्या

सामाजिक र सांस्कृतिक चुनौतीहरूमा डिजिटल साक्षरताको कमी, भाषा प्रयोगमा कम रूचि, स्थानीय भाषाहरूको दवाब आदि रहेका छन् ।

४. आर्थिक र नीतिगत समस्या

स्रोत र लगानीको अभाव, सरकारी प्राथमिकता, स्थानीय भाषाहरूलाई संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने कार्यक्रमको अभाव आदिले नेपाली भाषामा भाषिक प्रविधि प्रयोगलाई कठिन बनाएको देखिन्छ ।

५. अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिस्पर्धा

अङ्ग्रेजी र अन्य भाषाको भाषिक प्रविधि अत्यन्त विकसित हुनाले पनि नेपाली भाषाको प्रविधिलाई विश्वव्यापी रूपमा प्रतिस्पर्धी बनाउन चुनौती रहेको देखिन्छ ।

नेपाली भाषामा भाषिक प्रविधि प्रयोगका समस्या समाधानका उपायहरू

नेपाली भाषामा भाषिक प्रविधिको प्रयोगसँग सम्बन्धित समस्याहरूको समाधानका लागि स्पष्ट रणनीति र दीर्घकालीन योजना आवश्यक छ । नेपाली भाषामा भाषिक प्रविधिको दिगो विकासले भाषा र संस्कृतिको संरक्षण मात्र होइन, प्रविधिको दुनियाँमा नेपालीको पहिचान बलियो बनाउन सहयोग पुर्‍याउनेछ । यसर्थ माथि उल्लेखित चुनौती समाधानका केही उपायहरू निम्नलिखित छन्:

१. पर्याप्त डाटाबेस र स्रोत सामग्री निर्माण

- भाषिक डाटाबेस तयार पार्नु,
- स्थानीय भाषाहरूको समावेशीकरण,
- डिजिटाइजेसन अभियान ।

२. प्राविधिक संरचना र उपकरण विकास

- नेपाली भाषामा आधारित एआई र प्राकृतिक भाषा प्रशोधनका मोडेलहरू,
- नेपाली भाषिक कीबोर्डहरू सुधार,
- स्थानीय उपकरणहरू विकास ।

३. भाषा मानकीकरण

- व्याकरण र वाक्य संरचनाको मानकीकरण,
- प्रविधिमा एकीकृत लेखन शैली ।

४. सरकारी नीतिगत पहल र बजेटको व्यवस्था

- भाषिक प्रविधि प्राथमिकतामा राख्ने,
- अनुसन्धान र विकासमा लगानी ।

५. डिजिटल साक्षरताको प्रवर्द्धन

- जनचेतना अभियान,
- भाषिक प्रविधिको तालिम ।

६. बहुभाषिक प्रणालीको विकास

- स्थानीय भाषाहरूको संरक्षण,
- भाषागत विविधताका लागि विशेष ध्यान ।

७. निजी क्षेत्रको सहभागिता र सहकार्य

- सफ्टवेयर कम्पनीहरूलाई प्रोत्साहन,
- सहकार्य र साझेदारी ।

८. स्थानीय र अन्तर्राष्ट्रिय समर्थन

- अन्तर्राष्ट्रिय संस्थासँगको सहकार्य,
- भाषा प्रविधि परियोजनाहरूमा विदेशी प्रविधि र स्रोतको उपयोग,
- स्थानीय समुदायको सहभागिता ।

९. नवीन प्रविधिको उपयोग

- मेसिन लर्निङ र कृत्रिम बुद्धिमत्ताको प्रयोग,
- डाटा सुरक्षा र पहुँचका लागि ब्लकचेन र ओपन सोर्स प्रविधिको प्रयोग ।

१०. दीर्घकालीन रणनीति र योजना

- भाषिक प्रविधिको राष्ट्रिय नीति,
- निरन्तर सुधार ।

निष्कर्ष

नेपालमा सूचना प्रविधिको विकाससँगै भाषिक प्रविधिमा पनि प्रगति भएको छ । नेपाली भाषामा विभिन्न सफ्टवेयर, मोबाइल एप्स, र वेबसाइटहरू उपलब्ध छन् । सरकारी र गैरसरकारी संस्थाहरूले नेपाली भाषामा सामग्री उत्पादन र प्रविधिको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिरहेका छन् । नेपाली भाषामा भाषिक प्रविधि प्रयोगका समस्याहरूका सामुन्ने समाधानका विभिन्न प्रयासहरु कमजोर नै भएको देखिन्छ। यससँग सम्बन्धित् पक्षहरु बीचको समन्वय, लगानी र जनसहभागिता साथै भाषिक मानकीकरण, प्राविधिक पूर्वाधारको विस्तार, नीतिगत सुधार, र सामुदायिक जागरूकताको संयोजनले नेपाली भाषालाई डिजिटल युगमा बलियो बनाउन सक्छ । यसका लागि सरकार, निजी क्षेत्र, शैक्षिक संस्था, र नागरिक समाजको सहकार्य नै निर्णायक हुनेछ । यसरी समस्या समाधानका उपायहरू कार्यान्वयन गर्न सकेमा नेपाली भाषिक प्रविधिको विकासमा मात्र होइन नेपाली भाषा, संस्कृति र पहिचानलाई अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा सशक्त बनाउन पनि मद्दत पुग्नेछ ।

सन्दर्भ सामग्रीः

ओझा रामनाथ र गिरी मधुसुदन (२०६२) भाषाविज्ञान, कीर्तिपुरः सनलाइट पब्लिकेसन् ।

The Future of Nepali Language in a Globalized World (२०२५)

The Futuristic Future of Learning Nepali with AI (२०२५)

ग्रामीण क्षेत्रमा रहेका सामुदायिक क्याम्पसको समस्या

परिचय

गणेशप्रसाद कट्टेल

समुदायद्वारा समुदायकै लागि सञ्चालित आम समुदायहरुको पूर्ण स्वामित्वमा रहेका उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने शिक्षण संस्थालाई सामुदायिक क्याम्पस भनिन्छ । सामुदायिक क्याम्पसमा अधिकाश न्यून आयस्रोत भएका सवंसाधारणका छोराछोरीहरुले सस्तोमा गुणस्तरीय शिक्षा पाइरहेका हुन्छन्। त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपालको अग्रणी विश्व विद्यालय हो । यस विश्व विद्यालयका ६० वटा आंगिक २ वटा प्रतिष्ठान र १०८४ वटा सम्बन्धनप्राप्त क्याम्पसहरु रहेका छन्, जहाँ ४ लाख १८ हजारभन्दा बढी विद्यार्थीहरु अध्ययन गरिरहेका छन् । हाल नेपालमा ५४४ वटा सामुदायिक क्याम्पसहरु रहेका छन् जहाँ ठूलो संख्यामा त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन लिएका छन् । त्यसैले यी सामुदायिक क्याम्पसहरुको आफ्नो छुट्टै विश्वविद्यालय छैन ।

हाल ग्रामीण भूभागमा रहेका सामुदायिक क्याम्पसहरु विश्वविद्यालय अनुदान आयोगको नियमित अनुदानबाट कठिन परिस्थतिका साथ सञ्चालन भइरहेका छन् भने कतिपय सामुदायिक क्याम्पसहरु सञ्चालन हुन नसकी बन्द हुने अवस्थामा छन् । यसरी त्रिभुवन विश्वविद्यालयका आंगिक क्याम्पसहरु प्रायः राजधानीकेन्द्रित तथा सहर एवं सुविधा सम्पन्न भूभागमा रहेका छन् । यद्यपि नेपालका ग्रामीण दूरदराजमा रहेका सामुदायिक क्याम्पसहरुले विपन्न वर्ग, जनजाति र समुदायमा पिछडिएका वर्ग आदिलाई उच्च शिक्षा प्रदान गरिरहेका छन् । यसरी ग्रामीण क्षेत्रका दूरदराजमा रहेका सामुदायिक क्याम्पसहरु विभिन्न समस्याहरुका बावजुद उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने कार्यमा अहोरात्र खटिरहेका छन् । समग्रमा ग्रामीण क्षेत्रका सामुदायिक क्याम्पसहरुमा निम्नानुसारका समस्याहरु रहेका छन् ।

१. स्वामित्वको अन्योल

सामुदायिक क्याम्पस न त कुनै विश्वविद्यालय न त कुनै सरकार, न त कुनै स्थानीय निकाय एवं न त कुनै व्यक्तिको स्वामित्वमा रहेका छन् । यस्ता सामुदायिक क्याम्पसको संरक्षक को हो ? प्रश्नको स्पष्ट जवाफ छैन । यसर्थ सामुदायिक क्याम्पस संरक्षकबिनाका टुहुरासरह भएका छन् । यसरी जुन सामुदायिक क्याम्पसहरु आर्थिक, भौतिक एवं शैक्षिक रुपमा अब्बल भए सबै राजनीतिक दल र तिनीहरुका भ्रातृ संगठनहरु लुछाचुडी गर्न तम्सन्छन् भने सामुदायिक क्याम्पसहरु धराशायी एवं कमजोर भए तिनै राजनीतिक दल र उनीहरुका भ्रातृ संगठनहरु हाम्रो मात्रै हो र ? राज्ले हेर्नुपर्छ भन्ने प्रश्न गर्दै देखा पर्न छोड्ने परम्परको विकास भएको हुँदा अधिकांश सामुदायिक क्याम्पस स्पष्ट नीतिनियम र स्वामित्व ग्रहणका कारण धराशायी बन्दै गइरहेका छन् ।

२. राजनीतिक प्रभाव

सामुदायिक क्याम्पसहरु पनि राजनीतिक चललेखबाट टाढा रहन सकेका छैनन् । सामुदायिक क्याम्पस सञ्चालनको मेरुदण्ड मानिने क्याम्पस सञ्चालक समिति आफ्नो क्याम्पसको नीतिनियमहरुलाई बेवास्ता गरी राजनीति भागबन्डामा निर्माण गरिन्छ । प्राध्यापक संघ, कर्मचारी संघ, प्राध्याक कर्मचारी नियुक्ति आदिमा राजनीतिक विचारधाराका आधारमा गरिन्छ । यसरी राजनीतिक प्रभावका कारण तालाबन्दी, हडताल, राजनीतिक कार्यक्रम, झडप नाराबाजी इत्यादि सामुदायिक क्याम्पसका विशेषताजस्तै बनेका छन् । यसर्थ सामुदायिक क्याम्पसहरु राजनीतिक सिकार बन्दै गएका हुन् । यसले गर्दा संस्थाको शैक्षिक एवं प्रशासनिक गतिविधि ध्वस्त भएको छ ।

३. पुराना शैक्षिक कार्यक्रम

अधिकांश सामुदायिक क्याम्पसहरुमा पुरानै शैक्षिक कार्यक्रमहरु, मानविकी संकाय, शिक्षाशास्त्र संकाय, व्यवस्थापन संकायका उनै पुराना विषयहरु सञ्चालनमा छन् । ती विषयहरु उपयोगी, व्यावहारिक तथा प्रविधिमैत्री छैनन् । उही पुराना शिक्षक कर्मचारीको भरमा सञ्चालित उही पुरानै शैक्षिक कर्याक्रमका कारण पनि विद्यार्थी संख्या क्रमशः घटिरहेका छन् । यसरी ग्रामीण भूभागका अधिकांश विद्यार्थीहरु मेडिसिन, इन्जिनियरिङ बीबीए तथा कम्प्यूटरसम्बन्धी अनेकौं प्रविधिमैत्री नवीनतम विषयको खोजी गर्दै सहरकेन्द्रित भइरहेका छन् । यसरी सामुदायिक क्याम्पस बेरोजगार उत्पादन गर्ने थलो बन्दै गएका छन् ।

४. कमजोर भौतिक पूर्वाधार

आधुनिक उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने शेक्षिक संस्थाहरुमा भौतिक पूर्वाधारहरुको सहज र सफल पहुँच हुनुपर्दछ। उच्च स्तरीय मापदण्डभित्र पर्ने कक्षाकोठा पुस्तकालय, प्रशासनिक भवन, आधुनिक प्रविधियुक्त ल्याबहरु, खेलकुद मैदान तथा यातायातको समुचित प्रबन्ध हुनु अनिवार्य छ। तर, अधिकांश सामुदायिक क्याम्पस विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारमा सञ्चालन भइरहेको हुनाले सर्वसाधारणको मनमस्तिष्कमा सामुदायिक क्याम्पसप्रतिको मोह घट्दै गइरहेको छ ।

५. अपारदर्शी क्याम्पस सञ्चालन नियमावली

कुनै पनि शैक्षिक संस्था सफल एवं प्रभावकारी बन्न त्यस संस्थाले लिएको निष्पक्ष, पारदर्शी र सकारात्मक नीतिनियममा भर पर्दछ । तर सामुदायिक क्याम्पसहरुले निर्माण गरेका नीति नियमहरु अपारदर्शी, पक्षपाती तथा परकेन्द्रित हुने गरेका छन् । जुन पार्टीको सञ्चालक समिति बन्यो त्यही पार्टी सुहाउँदो क्याम्पस सञ्चालन नियमावली बनाउने परिपार्टीले गर्दा राजनीतिक पहुँचका भरमा अक्षम, अयोग्य व्यक्तिहर स्थायी हुने, क्याम्पस प्रमुख हुने गर्दछन् । जसले गर्दा सक्षम र योग्य शिक्षक कर्मचारीहरु पलायन हुने हुँदा सामुदायिक क्याम्पसको शैक्षिक दिनप्रतिदिन खस्किँदै गइरहेको छ ।

६. दक्ष शिक्षकको अभाव

अधिकांश ग्रामीण क्षेत्रका सामुदायिक क्याम्पसहरु विद्यालयमा पठनपाठन गराउने एमए, एमएड गरेका विषय मिल्ने शिक्षकहरुबाट अत्यन्तै असहज परिस्थितिका साथ आफ्नो कक्षा शिक्षण गर्न बाध्य छन् । जहाँ क्षमतावान् एवं अब्बल शिक्षक राख्नका लागि पर्याप्त आर्थिक स्रोतको अभाव रहेको छ भने सामुदायिक क्याम्पसमा अध्यापन गराउने शिक्षकहरुलाई समयसापेक्ष बनाउन बेलाबेलामा सेवाकालीन तालिम दिलाउने निकायको अभाव रहेको छ । यसरी ग्रामीण क्षेत्रमा स्नातकोत्तर तह उत्तीर्ण गरेको जनशक्ति सहर एवं राजधानीकेन्द्रित हुँदा अझै सामुदायिक क्याम्पस सञ्चालनमा दक्ष शिक्षकको अभाव छ ।

७. प्रभावकारी नियमन निकायको अभाव

अधिकांश सामुदायिक क्याम्पसहरुको हरेक गतिविधिहरुको नियमन गर्ने निकाय त्रिभुवन विश्वविद्यालय नै राजनीतिक भागबन्डाको रोगले थलिएको छ । यसरी सामुदायिक क्याम्पसहरुको शैक्षिक, प्रशासनिकलगायत सम्पूर्ण गतिविधिहरुको नियमन गर्ने निकाय चुस्तदुरुस्त नहुँदा सामुदायिक क्याम्पसमा नै बेतिथिहरु मौलाउँदै गइरहेका छन् ।

८. जनचेतना अभाव

ग्रामीण क्षेत्रमा सञ्चालित सामुदायिक क्याम्पस आफ्नो समुदायको शैक्षिक गहना हुन्, यस्ता संस्थाको राम्रो वृत्तिविकास र संरक्षण गर्ने दायित्व हामी सबैको हो है भन्ने कुराप्रति आम जनसमुदायमा चेतनाको कमी रहेको, जसका कारण सामुदायिक क्याम्पस सञ्चालनमा कठिनाइ पैदा भएको छ ।

९. दीर्घकालीन सोचको अभाव

सामुदायिक क्याम्पस सञ्चालन क्षेत्रभित्रका समाजसेवी, शैक्षिक व्यक्तित्व, स्थानीय निकाय आदिको क्याम्पसप्रति दीर्घकालीन योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने पत्रमा संस्थाप्रति दीर्घकालीन सोचको अभाव रहेको छ, जसका कारण सामुदायिक क्याम्पसले आफ्नो विकासमा समस्या झेल्नुपरेको छ ।

१०. समुदायमा दूरदृष्टिको कमी

ग्रामीण समाजमा सामुदायिक क्याम्पसको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन पत्रमा स्थानीय निकाय तथा सम्बन्धित अन्य सम्पूर्ण सरोकारवालाहरुको संख्याको विकासका लागि योजना निर्माण गनृे दूरदृष्टिको अभाव रहेको छ, जसको मार सामुदायिक क्याम्पसले भोगनुपरेको छ ।

११. विद्यार्थी भर्ना दरमा कमी

ग्रामीण क्षेत्रका अधिकांश विद्यार्थीहरु विद्यालय तहको कक्षा १२ पास गरेपश्चात् राजधानी एवं सहरी क्षेत्रका क्याम्पसहरुमा जाने मोहका कारण सामुदायिक क्याम्पसको विद्यार्थी भर्नादरमा कमी आइरहेको छ । जसका कारण सामुदायिक क्याम्पसको शैक्षिक गतिविधि सञ्चालनमा बाधा परिरहेको छ ।

१२. रोजगारीको ग्यारेन्टी नहुनु

ग्रामीण भूभागका अधिकांश युवाहरु उच्च शिक्षा हासिल गरेपश्चात् सम्बन्धित विषयमा रोजगारीका अवसरहरुको उचित ग्यारेन्टी राज्यले गर्न नसक्दा रोजगारीको खोजीमा विदेश पलायन हुनुपर्ने बाध्यताले विद्यार्थी संख्यामा कमी आई सामुदायिक क्याम्पस सञ्चालनमा बाधा पुगेको छ ।

निष्कर्ष

साधन र स्रोतको तुलनामा सामुदायिक क्याम्पसहरु भने च्याउ उम्रेजस्तै छन् । तिनीहरुका न त कुनै ठोस आधार छन् न कसैले माया नै गर्दछन् । तर सामुदायिक क्याम्पसले गरेको योगदानलाई सम्मान गर्ने हो भने, माथि उल्लेखित समस्या समाधान गरिनुपर्छ । यसलाई अभिभावकत्व नै सम्पूर्ण सामुदायिक क्याम्पसहरुलाई गोलबन्द गर्नु हो । सामुदायिक विश्वविद्यालय सञ्चालन गरी राज्यले आर्थिक तथा भौतिक दायित्व बहन गर्नुपर्दछ । राजनीतिक पार्टीहरुले सामुदायिक क्याम्पसहरुलाई राजनीतिमुक्त क्षेत्र घोषणा गरी प्रजातान्त्रिक एवं योग्य नागरिक निर्माण गर्न पवित्र शैक्षिक मन्दिर निर्माणार्थ आफ्ना दलका कार्यकताहरुलाई लगाम लगाउनुपर्छ । शिक्षक कर्मचारी 'हाम्रो भन्दा पनि राम्रो' छनोट गरिनुपर्छ । राजनीतिक आडका भरमा अक्षम व्यक्तिलाई संस्थामा प्रवेश गराई संस्थालाई कमजोर पार्ने गरी आर्थिक दुरुपयोग गर्न नियमावली हटाउनुपर्छ । जहाँ अनुभवी, सक्षम र योग्य व्यक्तिलाई निश्चित मापदण्ड बनाई क्याम्पस प्रमुख तथा अन्य प्रशासनिक पदमा नियुक्ति गर्न परिपाटी सामुदायिक क्याम्पसले गर्नुपर्छ । यसरी राज्य, राजनीतिक दल, समाज तथा सामुदायिक क्याम्पसलाई कर्मथलो बनाएका सम्पूर्ण व्यक्तिहरु वैचारिक एकताका साथ सामुदायिक क्याम्पसहरुलाई शुद्ध मन, वचन र कर्मका साथ सामुदायिक क्याम्पसले सेवा गर्ने हो भने सामुदायिक क्याम्पसले उच्च शिक्षामा आफ्नो पहिचान कायम राख्न सक्छ ।

***

धुम्रपान तथा सुर्तिजन्य पदार्थ

रेजिन्द्र प्र. सुवेदी
चम्पादेवी–७, कोलचौर

नसर्ने रोगको कारण

धुम्रपान तथा सुर्तिजन्य पदार्थको प्रयोग नसर्ने रोगका प्रमुख ४ कारक तत्वहरु मध्ये धुम्रपान तथा सुर्तिजन्य पदार्थको प्रयोग पहिलो कारक तत्वको रुपमा देखिन्छ ।

१) धुम्रपान गरिने सुर्तिजन्य पदार्थ- चुरोट, विडी, हुक्का चिलिम, कंकर पर्दछन भने

२) धुवारहित सुर्तिजन्य पदार्थमा - सुर्ति, खैनी, गुटखा

सुर्तिजन्य पदार्थमा कम्तीमा ७०००(सातहजार) प्रकारका रसाइनिक पदार्थहरु हुन्छन् । जसमधये ६९ वटामा क्यान्सर गराउने हानीकारक तत्व हुन्छ । सबै सुर्तिजन्य पदार्थहरुमा लत बसाउने निकोटीन नामक तत्व हुन्छ ।

धुम्रपानबाट मृत्यु

प्रत्येक छ सेकेण्डमा	प्रत्येक घण्टामा	प्रत्येक दिन
१ जनाको मृत्यु	६८४ जनाको मृत्यु	१६४३८ जनाको मृत्यु

१) स्वास्थ्य सम्बन्धी असर

मस्तिष्कघात, मुखको क्यान्सर, घाँटीको क्यान्सर, हृदयघात, उचच रक्तचाप, फोक्सोको क्यान्सर, गर्भावस्थामा- गर्भपतन, कम तौलको बच्चा, मृतबच्च जन्मने ।

२) सामाजिक तथा वातावरणिय असरहरु

क. अरु मानिसले मन पराउँदैनन्,

ख. मुखको सास गन्हाउछ

ग. परिवारमा कलह उत्पन्न हुन्छ ।

घ. चुरोटको धुवाले सानो बच्चा, बुढयौली र गर्भवतीलाई असर गर्छ ।

आर्थिक असरहरु- पैसाको विनास

चुरोटको सेवन बन्द गर्दा हुने फाइदाहरु

क) धुम्रपान छोडेपश्चात स्वास्थ्य सम्बन्धी तत्कालिन तथा दीर्घकालिन फाइदाहरु

छोडेको समय- स्वास्थ्यमा देखिने फाइदाजनक परिवर्तन

१) २० मिनेट भित्रमा - मुटुकोगति र रक्तचाप घट्छ

२) १२ घण्टा - रगतमा carbon monoxide को मात्रा घटेर सामान्यमा आउछ ।

३) २-१२ हप्ता - तपाईको रक्त संचारमा सुधार आउँछ र फोक्सोको कपिक्षमता बढ्छ ।

४) १-९ महिना - खोकी लाग्ने र छिटोछिटो स्वास फेर्ने समस्या घट्छ ।

५) १ वर्ष - तपाईलाई coronary मुटु रोग लाग्ने जोखीम धुम्रपान गर्ने व्यक्तिलाई भन्दा ५०% ले कमी हुन्छ ।

६) ५ वर्ष - धुम्रपान गर्न छाडेको ५-१५ वर्षमा तपाईलाई पक्षघात हुने जोखिम धुम्रपान नगर्ने व्यक्ति सरह हुन्छ ।

७) १० वर्ष - तपाईलाई फोक्सोको क्यान्सर लाग्ने जोखिम धुम्रपान गनॄ व्यक्ति भन्दा ५०% ले कमि हुन्छ ।

८) १५ वर्ष - अयचयलबचथ मुटु रोग लाग्ने जोखिम धुम्रमान नगर्ने व्यक्ति सरह हुन्छ ।

ख) धुम्रपानले गर्दा स्वास्थ्यमा समस्या देखि सकेका जुनसुकै उमेर समुहका मानिसहरुमा धुम्रपान त्याग गर्नाले निम्न फाइदा हुन्छन् ।

१) धुम्रपान छोडेको समय-धुम्रपान निरन्तर गरिरहने मानिसको तुलनामा हुने फाइदा

२) ३० वर्षको उमेरमा - १० वर्षको औषत आयू वृद्धि हुन्छ ।

३) ४० वर्षको उमेरमा - ९ वर्षको औषत आयू वृद्धि हुन्छ ।

४) ५० वर्षको उमेरमा - ६ वर्षको औषत आयू वृद्धि हुन्छ ।

५) ६० वर्षको उमेरमा - ३ वर्षको औषत आयू वृद्धि हुन्छ ।

६) प्राणघातक रोगहरु देखिए पश्चात - हृदयघात पश्चात धुम्रपान छोडेका मानिसहरुमा अर्को हृदयघात हुने सम्भावना ५०% ले घट्छ ।

रेजिन्द्र प्रसाद सुवेदी
जनस्वास्थ्य निरीक्षक
लिस्तीकोट स्वास्थ्इ चौकी
भोटेकोशी गाउँपालिका, सिन्धुपाल्चोक

***

मेरो बाल्यकाल

सबिन न्यौपाने
लेखा कर्मचारी
ज्ञान ज्योति
सामुदायिक क्याम्पस

मेरो जन्म चम्पादेवी गाउँपालिका-६ ओखल्ढुङ्गामा रहेको सुन्दर गाउँ घोराखोरीमा भएको हो । गाउँघरमा बिताएको बाल्यवस्था साँच्चै नै अवर्णनीय खुसीले भरिएको हुन्छ । अहिले सम्झँदा पनि मन फुरुङ्ग हुन्छ । मेरो बाल्यकाल पनि त्यस्तै रमाइलो थियो ।

हाम्रो घर वरपर खेत बारीहरू थिए । बिहान उठ्नेबित्तिकै साथीहरूसँग दौडादौड सुरु हुन्थ्यो । कसैको घरको आँगनमा लुकामारी खेल्थ्यौं त कहिले खोलाको किनारमा पौडी खेल्न जान्थ्यौं ।

वर्षायाममा त झनै मजा आउँथ्यो । हिलोमा लडिबुडी गर्दै खेल्ने, छाता ओढेर पानीमा रुझ्दै हिँड्ने, अनि कागजको डुङ्गा बनाएर खोलामा बगाउने । त्यो समयको स्वतन्त्रता र खुसी अहिले पनि याद आउँछ ।

हामी रुखहरूमा चढ्थ्यौं । अम्बा, सुन्तला, आरु, आडुबखडा, ऐसेलु र खनिमपाकेको बेला त रुख नै हाम्रो घर जस्तो हुन्थ्यो । काँडा भएको हाँगामा चढेर फल टिप्दाको डर र उत्साह दुवै गजबको हुन्थ्यो । कहिले काहीँ त लडेर सानो चोट पनि लाग्थ्यो तर त्यसको वास्ता नगरी फेरि खेल्न थालिहाल्थ्यौं ।

दिउँसो चर्को घाममा हामी गुच्चा खेल्थ्यौं, चुङ्गी, डण्डीबियो हान्थ्यौं, र मोजाको भकुन्डो बनाएर खेलथ्यौं । साथीलाई हराएर आफुले जित्दा खुशिले कराएको आवाज अहिले पनि कानमा गुञ्जिन्छ ।

साँझ परेपछि हजुरबाआमाले कथा सुनाउनु हुन्थ्यो । परीका कथा, भूतका कथा, र राजा (रानीका कथा सुनेर हामी मन्त्रमुग्ध हुन्थ्यौं । कहिलेकाहीँ डर पनि लाग्थ्यो तर कथा सुन्न छोड्दैनथ्यौं ।

गाउँका चाडपर्वहरू त झनै विशेष हुन्थे । दशैंमा पिङ खेल्ने, नयाँ लुगा लगाउने र मीठा खानेकुरा खाने । मामाघर टिका लगाएर आसिरवाद थापिनथ्यो । तिहारमा देउसी-भैलो खेल्दै गाउँभरि घुम्ने र दक्षिणा उठाउने । ती दिनहरूको खुसी छुट्टै थियो ।

बिजुली नभएको बेला टुकीको मधुरो उज्यालोमा बसेर परिवारसँग गफ गर्ने र आकाशमा ताराहरू गन्ने हाम्रो दैनिकी थियो । त्यो शान्त वातावरणमा एकअर्कासँग जोडिएको महसुस हुन्थ्यो ।

एक पटक हामी साथीहरू मिलेर गाउँ नजिकैको जंगलमा गएका थियौं। हाम्रो उद्देश्य थियो केही जंगली फलफूल खोज्ने र नयाँ ठाउँ घुम्ने । हामी सानो समूह बनाएर पातलो बाटो हुँदै जंगलभित्र पस्यौं । सुरुमा त सबै कुरा शान्त र सुन्दर थियो । अग्ला (अग्ला रुखहरू, चराहरूको चिरबिर आवाज, र जमिनमा झरेका रंगीन पातहरूले मनै लोभ्याउँथ्यो ।

हामी फलफूल खोज्दै अलिभित्र पुगेपछि एउटा अचम्मको घटना भयो। हामीले एउटा सानो खोला भेट्यौं र त्यसको छेउमा केही अनौठा जनावरका पाइलाहरू देख्यौं । हामी सबैजना एकछिन त डरायौं तर उत्सुकताले हामीलाई अगाडि बढ्न प्रेरित गर्यो। हामी बिस्तारै पाइला पछ्याउँदै गयौं। झाडीमा लुकेको एउटा सानो चराको बच्चा भेट्यौं । त्यो भर्खरै जन्मेको जस्तो थियो र एक्लै डराइरहेको थियो ।

हामीलाई त्यो चराको बच्चा देखेर धेरै माया लाग्यो । हामीले त्यसलाई समातेर केही बेर खेलायौं । त्यसपछि हामीले त्यसकी आमालाई खोज्ने प्रयास गयौं तर भेटेनौं। हामीले त्यसलाई घर लिएर जाने निर्णय गयौं ।

घर पुगेपछि हामीले हजुरआमालाई सबै कुरा सुनायौं । हजुरआमाले हामीलाई गाली गर्नु भएन बरु त्यो सानो चराको बच्चाको स्याहार गर्न सिकाउनु भयो। हामीले केही दिनसम्म त्यसलाई दूध चारो र पानी दियौं। त्यो चराको बच्चा पनि हामीसँग घुलमिल भइसकेको थियो ।

तर एकदिन बिहान हामीले त्यो चराको बच्चालाई पिँजरामा भेटेनौं । सायद राति उसकी आमा आएर लिएर गएकी थिइन। हामीलाई केही दुःख लाग्यो तर फेरि खुसी पनि लाग्यो कि त्यो आफ्नो आमासँग पुग्यो । त्यो जंगलको यात्रा र चराको बच्चासँगको हाम्रो छोटो समयको मित्रता सधैं मेरो मनमा ताजै रहनेछ।

त्यस्तै अर्को रमाइलो सम्झना भनेको गाउँमा धान रोप्ने बेलाको हो। असारको महिनामा हिलो खेतमा काम गर्न निकै गाह्रो हुन्थ्यो तर हामी बच्चाहरूको लागि त्यो एउटा खेलजस्तै थियो । हामी सिनित्तै हिलोमा डुबुल्कीमार्दै बाउसे खेल्ने मान्छेहरूलाई सघाउथ्यौं । कहिलेकाहीँ त हिलोमा लडेर पुरै भिजेको पनि याद छ। तर त्यो हिलोमा खेल्दाको मजा अहिले सम्झँदा पनि हाँसो आउँछ।

धान रोपिसकेपछि खेतमा पानी भरिन्थ्यो र त्यो हाम्रो लागि ठूलो पोखरी जस्तै बन्थ्यो। हामी त्यसमा पौडी खेल्थ्यौं र माछा समात्ने प्रयास गर्थ्यौं । साँझ परेपछि थकित भएर घर फर्किंदा शरीरभरि हिलो लागेको हुन्थ्यो तर मन भने खुसीले भरिएको हुन्थ्यो । गाउँघरको जीवन साच्चै नै अद्भुत थियो ।

मोबाइल र इन्टरनेट नभएको त्यो समयमा हाम्रो संसार सानो थियो तर खुसीहरू विशाल थिए । साथीहरूसँगको अटुट सम्बन्ध, प्रकृतिसँगको प्रत्यक्ष साक्षात्कार, र परिवारको न्यानो माया नै हाम्रो बाल्यवस्थाको अमूल्य सम्पति थियो । हरेक दिन नयाँ अनुभव र खुसीहरूले भरिएको हुन्थ्यो । ती साधारण दिनहरू नै मेरो जीवनका अनमोल सम्झनाहरू हुन्। अहिलेको व्यस्त जीवनमा त्यो गाउँले बाल्यवस्थाको याद आई रहन्छ ।

***

भद्रगोल विश्वविद्यालयभित्रको अनमोल क्याम्पस

देबेन्द्र कटुवाल

शिक्षा समाजको मेरुदण्ड हो अर्थात् शिक्षालाई जबसम्म महत्व दिइँदैन तबसम्म समाज विकास असम्भव प्रायः हुन्छ। जब शिक्षा अव्यवस्थित हुन्छ, त्यसको प्रत्यक्ष असर समाजमा पर्न जान्छ । नेपालका सन्दर्भमा पनि हालको अवस्थालाई हेर्दा यस्तै भद्रगोल अवस्था देख्न सकिन्छ । यसका कारणहरुमध्ये उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने विश्वविद्यालयहरुमा देखिने अव्यवस्था पनि एक हो । विश्वविद्यालयहरुमा देखिएका शैक्षिक अव्यवस्था, प्रशासनिक ढिलासुस्तीजस्ता विषय हालका लागि गम्भीर चिन्ताका विषय बनेका छन् । यस्तै परिवेशमा केही कलेजहरु भने अझै पनि गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्ने प्रयासमा लागिरहेका छन् । त्यसमध्येको ओलखढुङ्गास्थित ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस पनि एक हो । यस क्याम्पसले भने त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्तर्गतका क्याम्पसहरुमध्ये आफ्नो अलग पहिचान बनाउँदै गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न प्रयास गरिरहेको छ । हाल लगभग पाँच सय जति विद्यार्थी संख्या रहेको यो क्याम्पस यस क्षेत्रमा गुणस्तरीय व्यवस्थापनसहित आफ्नो बेग्लै छवि बनाउन सपफसल बनेको देखिन्छ ।

देशको सबैभन्दा पुरानो र गर्विलो इतिहास बोकेको विश्वविद्यालय हो त्रिभुवन विश्वविद्यालय । यसका देशभरि आंगिक र सम्बन्धन प्राप्त रहेका कलेजहरु रहेका छन् । यद्यपि यस विश्वविद्यालयले शैक्षिक क्षेत्रमा सोचेजस्तो प्रभाव जमाउन तथा गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नमा आवश्यकताअनुसार भूमिका खेल्न सकेको देखिँदैन । यसका मुख्य कारणहरुमा शैक्षिक तथा प्रशासनिक अव्यवस्थाहरुलाई नै लिन सकिन्छ । नेपालको सबैभन्दा ठूलो विश्वविद्यालयको यस्तो अवस्था आउनुमा राजनैतिक अवयवस्था, नेतृत्वमा रहेका पदाधिकारीहरुको असक्षमता, अनावश्यक हस्तक्षेप जस्ता कुराहरु महत्वपूर्ण कारक तत्व बन्न पुगेका देखिनछन् । यसका साथै समयानुकूल पाठ्यक्रममा परिमार्जन गर्न नसक्नु, जीविकामूखी वा सिपमा आधारित पाठ्याक्रमहरुको निर्माण गरी लागु गर्न नसक्नु आदि कारणहरु पनि एकातिर देखिन्छन् भने अर्कातिर विश्वविद्यालयको कर्मचारीतन्त्रको जञ्जाललाई व्यवस्थित ढङ्गले प्रयोग गर्न नसक्नु, समयानुकूल रुपमा प्रशासनिक चुस्ततालाई अघि बढाउन नसक्नु पनि कारक तत्व बनेको देखिन्छ । जसको प्रत्यक्ष प्रभाव शैक्षिक क्षेत्रमा कक्षा सञ्चालन, परीक्षा सञ्चालन तथा नतिजा प्रकाशनसम्मको अवस्थामा स्पष्ट झल्किएको छ । विश्वविद्यालयको अवस्था सोचेजस्तो चुस्त नदेखिए पनि यसअन्तर्गत सञ्चालन रहेको ओखलढुङ्गाको ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पसले आफ्नो छुट्टै पहिचान स्थापना गर्न सफल भएको छ । सामुदायिक रुपमा सञ्चालन रहेको यस क्याम्पसमा पर्याप्त भौतिक संरचनाको अभाव भए पनि क्याम्पस सञ्चालक समिति र यस क्षेत्रका शैक्षिक अभियान्ताहरुले यस क्याम्पसलाई उत्कृष्ट बनाउनका लागि महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको देखिन्छ। भौतिक संरचना निर्माणका लागि सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारसँग समन्वय गरेको देखिन्छ ।

जसको प्रत्यक्ष नतिजा क्याम्पसको आर्थिक, शैक्षिक तथा भौतिक व्यवस्थापनमा देखिएको छ । विद्यार्थी संख्या, विद्यार्थीहरुको नतिजा आदिबाट यसको मापन गर्न सकिने देखिन्छ ।

यस क्याम्पसले त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्तर्गतको सामुदायिकमध्येको बेग्लै छबि बनाउन सफल भए पनि यस अवस्थासम्म आइपुग्न विभिन्न चुनौतीहरु पार गर्दै आएको छ । विश्वविद्यालयले आफ्नो शैक्षिक पात्रोलाई व्यवस्थित रुपमा कार्यान्वयन गर्न नसकेको अवस्थामा पनि आफ्नो अधिकारक्षेत्र भित्र रहेर नियमित कक्षा सञ्चालन, शिक्षणको गुणस्तरीयताका लागि आफ्नो स्थानबाट निरन्तर प्रयासरत रहेको तथा सफलता पनि हासिल गरिरहेको देख्न सकिन्छ । प्रशासनिक ढिालसुस्ती, बजेट अभाव र कतिपय नीति स्पष्ट नहुनुजस्ता समस्याले गर्दा यस्ता कलेजहरुले चुनौती सामना गर्नु परिरहे को छ । त्यस्तै समयमा भर्ना खोल्न, परीक्षा सञ्चालन गर्न, शैनिक क्षेत्रका गुणस्तरीय शिक्षकहरुलाई टिकाइराख्न हम्मेहम्मेको अवस्था सिर्जना हुने गरेको देखिन्छ । जसले शैक्षिक जनशक्ति निर्माणमा प्रत्यक्ष प्रभाव पर्नसक्ने देखिन्छ । यद्यपि विश्वविद्यालयको शैक्षिक तथा प्रशासनिक अधीनमा रहेर कार्य गर्नुपर्ने भएकाले सोचेअनुरुप सफलता भने हासिल गर्न नसके पनि यस क्याम्पसले आफ्नो छुट्टै पहिचान स्थापना गर्दै भद्रगोल विश्वविद्यालय भित्रको अनमोल क्याम्पसको छबि बनाउन सफल भएको देखिन्छ ।

यसर्थ केन्द्रभन्दा टाढा रहेर देशको उच्च शिक्षा प्रदान गर्दै शैक्षिक जनशक्ति निर्माण गर्न लागेका यस्ता क्याम्पसहरुमा देखा पर्ने आर्थिक, जनशक्तिगत तथा प्रशासनिक कठिनाइहरुलाई समयमा नै विश्वविद्यालयले समाधान गरेर अघि बढ्न सके शैक्षिक क्षेत्रको विकासका लागि महत्वपूर्ण अवस्था सिर्जना हुने देखिन्छ । नेपालमा शिक्षा क्षेत्रलाई सुधार गर्न विश्वविद्यालयको व्यवस्थापनलाई सुधार गर्नु आवश्यक रहेको छ । गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्ने यस्ता कलेजहरुको पहिचान गर्दै तिनलाई आवश्यक पर्ने हर तरहका सहयोग र प्रोत्साहन दिन सके मात्रै नेपालको उच्च शिक्षा प्रणालीको गुणस्तर उकास्न सकिन्छ । यसका लागि विश्वविद्यालयभित्र भद्रगोल अवस्थामा रहेका प्रशासनिक प्रणाली, अभिलेख प्रणाली, कामको ढिलासुस्ती, प्रक्रियामूखी कार्यप्रणाली, शैक्षिक पात्रो कार्यान्वयनको अव्यवस्था आदिजस्ता कुराहरुलाई व्यवस्थित बनाएमा शिक्षाको क्षेत्रमा आफ्नो स्थानबाट महत्वपूर्ण योगदान गरिरहेका यस्ता क्याम्पसले आगामी दिनमा अझ गुणस्तरीय ढङ्गबाट आफूलाई अझ विशिष्ट पहिचानसहित उभ्याउन सफल हुने देखिन्छ ।

***

नेपालको कृषि क्षेत्रको सम्भावना र चुनौतीहरूः आगामी कार्यभार

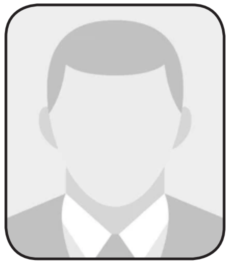

सह प्रा. विष्णु बहादुर लुइटेल
शिक्षाशास्त्र केन्द्रिय अर्थशास्त्र विभाग, कीर्तिपुर

लेखसार

यस लेखनको मुख्य उद्देश्य जब नेपाल संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रमा प्रवेश गऱ्यो त्यसपछि कृषि र उद्योग क्षेत्रका उत्पादन र उत्पादकत्व क्रमिक रुपमा घट्दै जानु र यसको राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा योगदान कम हुनुमा को जिम्मे वार छौँ ? राजनैतिक परिवर्तनसँगै आर्थिक एजेन्डा (कृषि र उद्योगको विकास) मा किन दृष्टिकोण पुग्न सकेन ? निजी र सार्वजनिक क्षेत्रबीच (Public Private Partnership) सहकार्यमा के के तत्वले बाधा व्यवधान सिर्जना गऱ्यो ? उत्पादन ढाँचा, उत्पादन सम्बन्ध र उत्पादन पद्धतिलाई समय सापेक्ष ढङ्गले किन परिवर्तन र परिमार्जन गर्न सकिएन? यी तमाम सवालहरू लोक तान्त्रिक गणतन्त्र नेपालका आजका अहम चुनौतीका रूपमा खडा भएका छन् । वास्तवमा विश्वका विकासोन्मुख राष्ट्रहरूको आर्थिक विकास र समृद्धिलाई सिंहावलोकन गर्ने हो भने कृषि र कृषिमा आधारित व्यवसायहरू र औद्योगिकरणले सम्भव छ भन्ने बताउँछ तर नेपालमा कृषि र उद्योगको उत्पादन र योगदान दिनानुदिन तीव्र गतिले खस्कदै गएको तथ्याङ्कले देखाउँछ । त्यसकारण गणतान्त्रिक सरकारले यस क्षेत्रलाई प्रमुख प्राथमिकता क्रममा राखी विकसित नेपालको प्रक्रिया थालनी गर्न पर्दछ । यस अध्ययनमा प्रयोग गरिएका तथ्य, सूचना माध्यमिक स्रोतमा आधारित छन् यस अध्ययनलाई अनुसन्धानकर्ताले विभिन्न उपशीर्षकमा राखी प्रस्तुत गरेको छ ।

मुख्य शब्दावलीः कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व आर्थिक विकास व्यवसायीकरण र औद्योगिकीकरण, चुनौती, रणनीति, कार्यनीति, आयात, निर्यात ।

परिचय

कृषि क्षेत्र राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको मेरुदण्डको रूपमा रहँदै आएको छ । कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान २४० प्रतिशत रहेको छ भने करिब ६२.० प्रतिशत परिवारको प्रमुख पेशा कृषि रहेको छ । कुल जनसङ्ख्याको ६७ प्रतिशत जनसङ्ख्या कृषक परिवारभित्र रहेका छन् (आर्थिक सर्वेक्षण, २०८०/८१) निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई व्यवसायिक एवं प्रतिस्पर्धात्मक कृषि प्रणालीमा रूपान्तरण गरी दिगो कृषि विकासको माध्यमबाट कृषकको जीवन स्तरमा सुधार ल्याउनु आवश्यक छ । कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण र व्यवसायकरण मार्फत यस क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्दै खाद्य तथा पोषण सुरक्षा, जीवनस्तरमा सुधार र कृषि जन्य वस्तुको निकासीमा अभिवृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस सवालमा यस लेखले विशेष चर्चा गर्न जोड दिएको छ । त्यसैगरी औद्योगिक नीति २०६७

दीर्घकालीन कृषि योजना (१९९५-२०१५) कृषि विकास रणनीति (२०१५-२०३५) लगायत बर्सेनी जारी आर्थिक नीति र कार्यक्रम र बजेटका बारेमा यसमा चर्चा गरिएको छ ।

गत आर्थिक वर्षको कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा यस क्षेत्रको योगदान २३. ९३ प्रतिशत रहेकोमा चालु आर्थिक वर्षमा यस क्षेत्रको योगदान २४.०९ प्रतिशत हुन अनुमान छ। चालु आर्थिक वर्षमा कृषि क्षेत्र (कृषि, वन र मत्स्यपालन) को उत्पादन ३.०५ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ गत आर्थिक वर्षमा यसका वृद्धिदर २.७६ प्रतिशत रहेको थियो । पछिल्लो १० वर्षमा यस क्षेत्रको औसत वृद्धि २.७५% रहेको छ ।

अध्ययन विधि र क्षेत्र

यस अध्ययनमा मूलतः द्वितीय स्रोतबाट उपलब्ध भएका तथ्याङ्कको प्रयोग गरेर विश्लेषण गरिएको छ। नेपाल सरकारले प्रकाशित गरेको औद्योगिक निती २०६७, दीर्घकालीन कृषि योजना (२०५२-२०७२) कृषि विकास रणनीति (२०७२-२०९२) वर्षेनी जारी नीति तथा कार्यक्रम र बजेट भाषण १५औं योजना (२०७६-०८१) Research Journal of Development Study, विभिन्न संघसंस्थाबाट प्रकाशित बुलेटिन, पिरिडिकल्स, लेख रचना यसको अध्ययन विधिको रूपमा लिएको छ भने कृषि उत्पादनको स्थिति योगदान उत्पादकत्व निर्यात तथा आयातको अवस्था, व्यवसायीकरण रणनीति तथा कार्यनीति यस लेखको क्षेत्र रहेको छ ।

कृषि क्षेत्रको वर्तमान अवस्था

विगतको तुलनामा कृषि क्षेत्रको समग्र विकासमा केही सुधार देखिए पनि भौगोलिक विकटता, भूमिको बढ्दो खण्डीकरण, उन्नत प्रविधिको अभाव, बसाई सराई जस्ता कारणले आशातित उपलब्धि हासिल हुन सकेको छैन। नेपालको अधिकांश जनता कृषि क्षेत्रमा आश्रित भएतापनि नेपालले भारतबाट प्रत्येक वर्ष करिब दुई खर्ब बराबरको खाद्यान्न र कृषिजन्य सामग्रीहरु आयात गर्ने गरेको पाइएको छ ।

आर्थिक सर्वेक्षण २०७८/०७९ कहाँ अनुसार हाल देशको कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान २३.९% रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान २७.७% रहेकोमा पछिल्ला वर्षहरूमा यसको योगदान क्रमशः घटदै गई आर्थिक वर्ष २०७७/०७८ मा २५.८% कायम भएको थियो। कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदानसँगै कृषि पेशामा आबद्ध जनसङ्ख्याको हिस्सा पनि घट्दै गएको छ । सन् २००८ मा कृषि क्षेत्रमा आबद्ध जनसङ्ख्या ७३.९% रहेकोमा सन् २००० १८ मा आइपुग्दा ६०.४% रहेको छ ।

कृषि क्षेत्रको उत्पादन स्थिति

कृषि बाली उत्पादनमा खाद्यान्न बालीको योगदान उच्च रहँदै आएको छ। चालु आर्थिक वर्षको कुल कृषि उत्पादनको परिणाममा खाद्यबालीको ४८.३%, तरकारीको १७.१%, नगदे बालीको १५.३% औद्योगिक बालीको १३.२%, फलफुलको ५.८% र अन्यको ४.३% रहेको छ । यस अवधिमा मह, मसला बाली,

फलफुल, तरकारीको उत्पादन बढेको छ भने खाद्यान्न बाली र औद्योगिक बालीको उत्पादन घटेको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/०७९ को कृषि क्षेत्रको उत्पादन स्थितिलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ।

कृषि, उद्योग र सेवा क्षेत्रको योगदान

आ.व.	कृषि	उद्योग	सेवा
२००९/१०	२६	१८.३९	५४.८४
२०१९/२०	२५.१६	१३.६६	६१.२
२०२०/२१	२५.८	१३.१	६१.१
२०२१/२२	२३.५	१४.२९	६१.७६
२०२२/२३	२४.१	१३.५	६२.४
२०२३/२४	२४	१४	६२

श्रोत : आर्थिक सर्वेक्षण, २०१९-२०२४

यस तालिकाले स्पष्ट रूपमा के सङ्केत गर्दछ भने नेपाल सरकारले कृषि क्षेत्रमा गरेको लगानी र दिएको प्राथमिकताको औचित्य प्रभावकारी छैन झण्डै दुईतिहाइको मानिसको आश्रित पेशाले कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा दिएको योगदान क्रमश २०१९/२० मा २५.१६, २०२०/२१ मा २४.९ हुँदै २०२३/२४ मा २४.१ मा आएको देखिन्छ। यसरी घट्दै जानुले सरकार हचुवाको भरमा रिसर्च एण्ड डेभलपमेन्ट अथवा रिसर्च इनोभेसन एण्ड डेभलपमेन्टमा ध्यान नै नदिई योजना नीति रणनीति र कार्यनीति निर्माण गर्दैछ भन्ने कुराको पुष्टि गर्दछ।

विभिन्न बालीको उत्पादन र उपयोग गरिएको क्षेत्रफल

क्र.सं.	बालीको नाम	क्षेत्रफल हेक्टरमा	उत्पादन मेट्रिकटनमा
	खाद्यान्न बाली	३४८६२४९	१०७७२४९८
	नगदे बाली	४५७८९८	३७३१५२४
	औद्योगिक बाली	९०८१७	३१९८७६६
	दलहन बाली	३३४५५०	४०८३७१
	मसला बाली	७६३८२	६२६७२२
	फलफूल	१२९५३२	१४१६७५०
	तरकारी	२८१७३५	४१५३१५७
	मह	२४८९९५	५१६८

स्रोत : कृषि तथा पशुपक्षीं विकास मन्त्रालय, २०७८

भौगोलिक अवस्था अनुसार कुल क्षेत्रफल

क्र.सं.	क्षेत्र	क्षेत्रफल वर्ग कि.मी. मा	प्रतिशत
	हिमाली क्षेत्र	५१,८१७	३५
	पहाडी क्षेत्र	६१,३४५	४२
	तराई क्षेत्र	३४,०१९	२३
	जम्मा	१,४७,१८१	१००

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2020/21

राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको प्रदेशगत योगदान

क्र.सं.	प्रदेशको नाम	योगदान प्रतिशतमा
	कोशि प्रदेश	२१.५
	मधेश प्रदेश	१९.९
	वाग्मति प्रदेश	१६.८
	गण्डकी प्रदेश	९.५
	लुम्बिनी प्रदेश	२७.४
	कर्णाली प्रदेश	५.२
	सुदुरपश्चिम प्रदेश	९.६

स्रोत : केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग

भु-उपयोग

क्र.सं.	क्षेत्र	क्षेत्रफल हेक्टरमा	प्रतिशत
	खेती गरिएको जमिन	३०९१	२१
	खेती नगरिएको खेतीयोग्य जमीन	१०३०	७
	वनजङ्गल	४९६८	२९
	झाडी	१५६०	१०.६०
	चरनखर्क	१७६६	१२
	पानी	३८३	२.६०
	अन्य	२६२०	१७.८०
	जम्मा	१४७१८१	१००

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2020/21

कृषिजन्य वस्तुको निकासी पठारीको अवस्था

क्र.सं.		२०७७/७८		२०७८/७९		२०७९/८०		२०८०/८१	
	जीवित जन्तु	१७४.३	००००१	९१	०.००१	५८.२	०.००१	६३.२	०.१
	नास	४.६	१.८	.५	१.७	१.१	०.३	०.४	२.
	माछा तथा अन्य जलचर	१३४.७	०.०००१	१३	०.००४	५३.७	०.०३	८०.३	०.१
	तयारी माछा, मासु	१२.४	०.०००७	१२.४	०.५	७.८	०.०४	५.७	०.२
	तरकारी तथा दलहन	३६५४.५	७७.६	३१८७.२	७४.६	२२१८.५	४८.६	२१२०.४	५६७
	नरस तथा फलफूल	२४९९.१	९२.१	२०५६.३	६.५	११७९	४.४	१४७४.९	१
	चिया	८.४	३४३.४	२.९	३९३.७	८.६	२७९.७	२.४	२४६.३
	कफि	१२.८	११.७	३२.६	१३	२१.१	३.६	३३.२	४.३
	मसला	८८३.१	५८३	८३१.५	१०००.६	४३८.४	६९१.८	७१५.७	६५२.३
	खाद्यान्न	७४२८.४	०.२	५६६२.५	०.७	३८८३.९	०.४	३२२९.१	०.७
	धान चामल	४७५७.४	०.०३	९६६६.३	०१	२६०६.७	०.०५	१५०४.५	०.००४

	मकै	१९६५	०.०५३	१७१७.४	०.०५	११०४	०.०३	९०२.८	०.१
	गहुँ	६३२.६	०.०००२	२८.१	०.०१	१२२.३	०.०१	२६८	५
	अन्य खाद्यान्न	७३.४	०.१२४	५०.८	०.६	५०.९	०.३	५५३.९	०.७
	जुट तथा वनस्पति	५१४.८	६५४.३	४९२.१	५१९.३	३७२.२	३६९.९	२८९.८	३३२.८

स्रोत : व्यापार आयात निर्यात केन्द्र, २०२३

यस तालिकाबाट नेपालको कृषिजन्य उत्पादनको अवस्था र कृषि प्रधान मुलुकको वास्तविक चित्रण प्राप्त गर्न सकिन्छ । यही ढङ्गबाट कृषि क्षेत्रको उत्पादन पद्धति, ढाँचा र सम्बन्धलाई यथावत राखी अघि बढ्ने हो भने भुटानीकरण तर्फ बाट अघि बढ्ने छ । यही तथ्याङ्कलाई आधार मानेर व्याख्या गर्ने हो भने कृषि क्षेत्रको योगदान २४% त पुग्छ ? विचारणयोग्य अवस्था छ । हामीले हाम्रा तुलनात्मक लाभका क्षेत्र चिया, कफी, मसला महँगो पत्थर, जडीबुटी (औषधिजन्य) वासनादार तेल जुट तथा रेसाजन्य वस्तुको उत्पादन र विविधिकरणमा जोड दिनुपर्ने हुन्छ । निच मार्केट निच प्रोडक्ट मा विशेष पहल गर्ने अपरिहार्य छ । नेपाल खाद्यान्न र तरकारीमा आत्मनिर्भर मात्र होइन आम्दानीको स्रोत पनि बन्न सक्छ यसलाई मध्यनजर गरी सरकारले यी क्षेत्रमा गहन अध्ययन अनुसन्धान गरी कृषकलाई अभिप्रेरित गर्नं जरुरी छ ।

१५औं योजना २०७६/०८१

सोच

खाद्य र पोषण सुरक्षा तथा खाद्य सम्प्रभुता सहितको दिगो, प्रतिस्पर्धी एवं समृद्ध कृषि अर्थतन्त्र लक्ष्य प्रतिस्पर्धात्मक, जलवायु अनुकूल, आत्मनिर्भर एवं निर्यातमुखी उद्योगको रूपमा कृषि क्षेत्रलाई रूपान्तरण गर्दै समावेशी र दिगो आर्थिक वृद्धि हासिल गर्ने

उद्देश्य

- कृषि क्षेत्रको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गरी खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको सुनिश्चित गर्ने
- कृषिमा आधारित उद्योगको विकास गरी रोजगारी र आम्दानी वृद्धि गर्ने
- व्यवसायकरण तथा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता विकास गरी कृषि क्षेत्रको व्यापार सन्तुलन गर्नु आदि ।

रणनीति तथा कार्यनीति

४५ वटा कार्यनीति सम्मिलित रहेको यस कृषि क्षेत्रका निम्नानुसार ७ रणनीति रहेका छन् ।

- संघ, प्रदेश र स्थानीय तह तथा सम्बन्धित सरोकारवालासँगको समन्वय तथा सहकार्यमा कपी सम्बन्धित नीति, कानुन तथा योजना निर्माण गरी कृषिको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने

- कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने शिक्षा अनुसन्धान र प्रचारप्रसार पद्धतिलाई एकीकृत गर्दै प्रभावकारी बनाउने र गुणस्तरीय उत्पादन सामग्री तथा सेवाको उपलब्धताको सुनिश्चितता गर्ने
- कृषिमा निजी क्षेत्रको लगानी वृद्धिको उचित वातावरण सिर्जना गर्न नीति तथा संरचनागत सुधार कार्यक्रम मार्फत सहयोग तथा सहजीकरण गर्ने
- कृषि पूर्वाधारको विकास, बजार सूचना प्रणालीको स्थापना, साना तथा मझौला कृषि उद्यमशीलताको विकास, खाद्य स्वच्छता तथा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्दै प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता वृद्धि गर्ने
- स्थानीय सम्भाव्यताको आधारमा उत्पादनशील कृषकहरूको प्राविधिक, व्यवसायिक तथा संस्थागत क्षमता अभिवृद्धिका साथै उनीहरूको अधिकार निश्चित गर्दै उत्पादन र बजारीकरणलाई नाफामूलक बनाउने
- तुलनात्मक लाभ एवं उच्च मूल्यबाली तथा वस्तुको बजारीकरण गरी निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने
- जलवायु परिवर्तन र प्रकोपबाट पर्ने नकारात्मक असर न्यूनीकरण गर्दै जलवायु अनुकूलन तथा उत्पादनशील प्राङ्गारिक लगायतका कृषि उत्प्रविधिको विकास र विस्तार गर्ने आदि ।

नीतिगत व्यवस्था

नेपालको सन्दर्भमा कृषि र उद्योगको विकासमा केही नीतिगत तथा कानुनी प्रयास सुरुवात भए पनि ती पूर्ण र पर्याप्त छैनन् । कृषिको विकास गर्नको लागि कृषिको आधुनिककरण र व्यवसायिकीकरण भन्दा पनि कृषिमा आधारित लघु, घरेलु तथा साना उद्योगको विकासमा जोड दिनु अनिवार्य छ । जबसम्म कृषिजन्य उद्योगको विकास गर्न सकिँदैन तबसम्म कृषि व्यवसायकरण तर्फ अघि बढ्न सक्दैन निजी क्षेत्रको अथक प्रयासबाट २०-२५ वर्षपछि सरकारले औद्योगिक नीति २०६७ जारी गरेको थियो । त्यसलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०७६ जारी भयो । त्यसैगरी नेपाल लगानी बोर्ड ऐन २०६८, विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरण ऐन २०४९, यसबाट लगानी बोर्ड ऐन २०६८, नियमावली २०६९ को व्यवस्था भएपनि उद्योग र कृषिजन्य उद्योग विस्तार तथा विकासमा उल्लेखीय सुधार देखिँदैन । कृषिजन्य उद्योगको सूची अनुसूची १ मा उल्लेख गरिएको छ ।

कृषि दीर्घकालीन योजना (वि.स. २०५२-२०७२)

यस रणनीति योजनाले कृषि क्षेत्रको वृद्धि ३%बाट बढाएर ५% मा पुऱ्याउने, खाद्यान्न लगायत अन्य कृषि उपजको निर्यात बढाउने, रोजगार उत्पादन र आधुनिककरण बढाउने, कार्यदिशा निर्धारण गरेको थियो । यद्यपि प्रशासनिक संस्थागत र राजनीतिक कारणबाट लक्षित प्रतिफल हासिल हुन सकेन ।

कृषि विकास रणनीति २०७२-९२

कृषि विकास रणनीति २०७२-९२ सरकारले अङ्गिकार गरेको छ । खाद्य वस्तु, पौष्टिक आहार सुरक्षामा वृद्धि, गरिबी घटाउने प्रतिस्पर्धी कृषि र किसानहरूको अधिकारमा सुदृढीकरण जस्ता महत्वपूर्ण सवालहरू लक्ष्यको रूपमा अघि सारेको छ । तर नीतिलाई ऐनले समयमा नै सहयोग नपुर्याउने उचित समयमा नियम विनियम नबन्नु, नियम विनियमलाई बजेट भाषणले अवज्ञा गर्नं तथा परम्परागत कर्मचारी तन्त्र र पुरानो संरचनाले प्रतिफल परिणामलाई भन्दा पनि प्रक्रिया जोड दिने गर्दछ तसर्थ यी लक्ष्य पूरा हुने सम्भावना अत्यन्तै न्यून देखिन्छ । यसको फलस्वरूप कृषि क्षेत्र नै धराशाही हुने प्रबल सम्भावना रहेको छ ।

वैदेशिक व्यापारमा कृषिको हिस्सा

नेपालको वैदेशिक व्यापारमा कृषि वस्तु आयातको हिस्सा दिनानुदिन बढेदै गएको देखिन्छ । जुन तलको तालिकामा देखाएको छ ।

वैदेशिक व्यापारमा कृषिको हिस्सा

विवरण	कूल व्यापार	कुल निर्यात	कुल आयात	व्यापार घाटा	नि.आ., अनुपात
आ.व. २०७७/७८ श्रावण-फाल्गुण हिस्सा प्रतिशत	१०२४.७७	८०.७८ ७३.९	९४३.९९ ९२.१	९४३.९९	१: ११.७
आ.व. २०७८/७९ श्रावण-फाल्गुण हिस्सा प्रतिशत	१४५६.४८	१४७.७५ १०.१	१३०८.७३ ८९.९	११९०८.७३	१.८९
आ.व. २०७९/८० श्रावण-फाल्गुण हिस्सा प्रतिशत	११७३.१८	१०४.८० ९	१०५८.३९ ९१	९४३.५९	१.१०

स्रोत : व्यापार आयात निर्यात केन्द्र, २०२३

नेपाल क्रमश २०७८/०७९/०८० मा ९२.१, ८९.९ र ९१% कृषि वस्तु आयात गरेको देखिन्छ भने ७.९ १०.१ र ९% मात्र निर्यात भएको देखिन्छ । यो तथ्याङ्कले नै कृषिको वर्तमान अवस्थालाई प्रस्ट्याउँछ । एउटा ज्वलन्त उदाहरणको रूपमा कृषिप्रधान देशले आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा मात्र चामल २४ अर्बको र आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा ६ अर्ब ९ करोडको आलु भारतबाट आयात गरेको देखिन्छ ।

नेपालबाट विदेश निर्यात हुने वस्तुहरूमा चिया, कफी, मसला, पाम तेल, भटमास तेल, पोलिस्टर तथा अन्य उनी धागो, गलैंचा, जडीबुटी, चाउचाउ रेजिङ तथा रेजिन एसिड नेपाली हाते कागज रहेका छन् । यी उत्पादनलाई पकेट क्षेत्र घोषणा गरी अलग प्रविधि र तालिमयुक्त जनशक्ति पर्याप्त मात्रामा उत्पादन गरी यी वस्तुमा आधारित कृषि उद्योग स्थापना गराई अन्तिम वस्तु निर्यात गर्न सकेमा कृषि क्षेत्रको हिस्सा अझ बढोत्तरी भई आय र रोजगारीमा समेत सकारात्मक प्रभाव देखिनेछ ।

अबको बाटो के त ?

"आयात प्रतिस्थापन गर्नु भनेको निर्यात वृद्धि गर्नुभन्दा पनि महत्वपूर्ण कुरा हो ।"

नेपालले थुप्रै राजनैतिक परिवर्तनलाई आत्मसात गरेको छ । २०६२/६३ को जनआन्दोलनबाट मुलुक लोकतान्त्रिक संघीय गणतन्त्रमा प्रवेश गरेको छ । तर आर्थिक विकास र समृद्धि दिनानुदिन ओरालो तर्फ लागेको कुरा तथ्याङ्कले पुष्टि गर्दछ । तसर्थ आगामी दिनहरूमा कस्ता खालका कदमहरू चाल्न जरुरी छ जसले आयात निर्यात आफ्नो अनुकूल हुन सकोस् । आय र रोजगारीमा बढावा आओस् र स्वाधीन र आत्मनिर्भर अर्थतन्त्र निर्माण हुन सकोस् त्यसका लागि यस लेखमा केही सुझावहरु पेश गर्ने जमर्को गरेको छु ।

> "कृषिमा आधारित लघु घरेलु तथा ससाना उद्योगबाट घरघरमा रोजगार
> स्वाधीन, समृद्ध र आत्मनिर्भर सङ्घीयराज्यको अर्थतन्त्र निर्माणको आधार"

सङ्घीय सरकारले माथि कोटेसनमा अभिव्यक्त गरिएको कुरा पूरा गर्न देशभित्र प्राप्त कृषि र गैर कृषिजन्य कच्चा पदार्थमा आधारित लघु, घरेलु, साना र मझौला उद्योगको स्थापना गराई घरघरमा रो जगारी निर्माण गर्नु जरुरी छ । त्यसको लागि दुई खालका विधि अवलम्बन गर्नु जरुरी छ - समावेशी विधि र प्रगतिशील विधि । पहिलो विधि अनुसार संघीय सरकारले प्रदेशभित्र विभिन्न जाति, लिङ्ग र समुदायलाई उद्योग व्यवसाय खोल्न तथा सञ्चालन गर्न सरलीकृत गर्नुपर्ने हुन्छ । दोस्रो विधिअनुसार यस क्षेत्रमा लागेका सरोकारवालाहरूको प्रतिस्पर्धी क्षमता, उत्पादकत्व अभिवृद्धि, अत्याधुनिक प्रविधि तथा बजार व्यवस्थापन प्रविधि निर्यात तथा आयातमा प्राथमिकता दिनुपर्दछ । साथै स्थानीय क्षेत्रिय, प्रादेशिक राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय मेला महोत्सव आयोजना तथा सञ्जाल निर्माण गर्न अपरिहार्य छ ।" भन्ने गरिन्छ आयात प्रतिस्थापन गर्नु भनेको नै निर्यात वृद्धि गर्नुभन्दा पनि प्राथमिक र महत्वपूर्ण कार्य हो ।" नेपाल कृषि प्रधान देश हो तर विडम्बना आज हामी कृषिजन्य वस्तु कति आयात गर्छौं माथिको तथ्याङ्कले स्पष्ट पारिसकेको छ मात्र धान चामल र आलुलाई मात्र प्रतिस्थापन गर्ने हो भने रोजगार, आयमा धेरै वृद्धि गर्न सक्छि ।

कृषि उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धिका लागि चाल्नुपर्ने प्रमुख कदमलाई बुँदागत तवरबाट प्रस्तुत गरिएको छ ।

- हरेक प्रदेशमा संघीय उत्पादकत्व परिषद् (federal productive council) स्थापना गर्नु ।
- अगुवा र पूर्णकालीन कृषकहरूको तथ्याङ्क अध्यावधिक गर्नं ।
- कृषकहरूलाई व्यवसायिक तालिम प्रदान गर्नु ।
- चल्ला बन्दी, सामूहिक खेती प्रणालीको विकास गर्नु ।
- Agriculture and MSCI funding bank को स्थापना गर्नु ।
- अध्ययन अनुसन्धान (RND, RID) केन्द्रको स्थापना गर्नु ।
- तुलनात्मक लाभ भएका कृषि उपजहरू थप खोज तथा पहिचान गर्नु ।
- कृषि उद्यम विकासको लागि प्राविधिक तथा वित्तीय पहुँच र वित्तीय समावेशिताको संरचना विकास गर्नु ।

- कृषिमा लगानी आकर्षित गर्न अनुदान कर छुट सस्तो ब्याज र ब्याजमा थप छुट दिनु ।
- आयात प्रतिस्थापन गर्ने उद्योगलाई छिमेकी देशले दिएको भन्दा पनि बढी सेवा सुविधा प्रदान गर्नु ।
- Niche product/niche market अवधारणा कार्यान्वयनमा ल्याउनु ।

समग्रमा कृषिजन्य वस्तुको आयात प्रतिस्थापन गर्न त्यति सजिलो छैन । त्यसका लागि उद्यम विकास गर्नु र कृषि लगानी आकर्षित गर्न चाहिने सम्पूर्ण पूर्वाधार र आधार खडा गर्नुपर्दछ त्यसका लागि, निजी क्षेत्र उद्यमी व्यवसायी, शैक्षिक संस्था अध्ययन अनुसन्धान गर्ने संघसंस्थाबीच बलियो संरचना र संयन्त्र निर्माण गर्न जरुरी छ । यी सबै खाले सरोकारवालाहरु प्रतिज्ञाका साथ लागेमा नेपाल कृषि उपजको लागि स्वर्गभूमि छ । आवश्यक कृषि वस्तु आयात प्रतिस्थापन मात्र होइन उल्लेखनीय ढंगले निर्यात गर्न सक्दछ । जसले आयआर्जन रोजगारी सिर्जना गर्दै आत्मनिर्भर स्वाधीन अर्थतन्त्र निर्माण गर्न कोसे ढुङ्गा सावित हुन सक्दछ ।

निष्कर्ष

नेपालको आर्थिक विकासको आधारशिला कृषि र कृषिमा आधारित उद्योग व्यवसाय नै हो । तर यो क्षेत्रको विकासको लागि विद्यमान नीति, ऐन कानुन र कार्यान्वयन पक्ष नै बढी जिम्मेवार छन् । संस्थागत, संरचना र कर्मकाण्डी कर्मचारीतन्त्र परिणाममुखी भन्दा प्रक्रियामुखी रहनुले कृषिको उत्पादन र उत्पादकत्व प्रतिस्पर्धा नै गर्न नसक्ने अवस्थामा रही अधिकांश भूमि बाँझो छ भने कृषिको योगदान २४% को हाराहारी र उद्योगको १३/१४ प्रतिशतमा सीमित छ । कृषिबाट आर्थिक विकास र समृद्धि प्राप्त गर्नका लागि हाम्रा उत्पादन सम्बन्ध, ढाँचा र पद्धतिलाई समय सापेक्ष परिवर्तन गर्न जरुरी छ । आर्थिक विकास भनेको प्रगतिशील वा क्रान्तिकारी परिवर्तन हो । यसका लागि आर्थिक विकासका शक्तिहरूको सिर्जना तथा सम्बर्धन गर्नुपर्दछ । आर्थिक विकासका शक्ति भन्नाले उद्योग, व्यापार, रोजगारी आय उद्यमशीलता र मानव पुजी जस्ता कुरा पर्दछन् । यिनीहरूको अधिकतम प्रयोगबाट नागरिकको बहुपक्षीय कल्याण हुनुपर्दछ ।

नेपालमा कृषि क्षेत्रको व्यवसायकरण तथा विविधिकरणको मार्फत यसको रूपान्तरण गर्दै औद्योगिकरण गर्ने प्रबल सम्भावना छ । उत्पादनमा तुलनात्मक लाभ एवं व्यापारमा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता भएका कृषि उपज तथा वस्तुहरूको उत्पादन तथा मूल्य श्रृङ्खला पद्धति अपनाई निर्यात प्रवर्द्धन तथा आयात प्रतिस्थापन गर्न सकिन्छ । यसका लागि नीति, ऐन, विनियम, रणनीति तथा कार्यनीतिलाई समय सापक्ष बनाई कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ जसको लागि चाहिने पूर्वाधार, संस्थागत संरचना फेरबदल गर्नुका साथै उद्यमीहरूको क्षमता अभिवृद्धि/सीप तालिम र वित्तीय पहुँचमा सुधार गर्दै लैजानु अनिवार्य छ ।

अन्तमा कृषि र उद्योगको विकासका लागि सार्वजनिक निजी साझेदारी (public private partnership) लाई मजबुत बनाउन अझ जरुरी छ । यी क्षेत्रमा काम गर्ने, विभिन्न अध्ययन अनुसन्धान गर्ने संघसंस्था विश्वविद्यालयहरूले देश भित्र कस्ता खालका प्रविधिहरू निर्माण गर्नुपर्दछ र कस्तो खालको

शिक्षा तर्जुमा गर्नुपर्दछ त्यसका लागि अन्तर्राष्ट्रिय प्रयासहरु case study, best practise हरुलाई benchmarking गरी देश र माटो सुहाउँदो आफ्नै पद्धति निर्माण जरुरी देखिन्छ ।

अनुसूची- १
(दफा १२.२.१ सँग सम्बन्धित)
कृषि तथा वन पैदावारमा आधारित उद्योग

१. फलफूल खेती/फलफूल प्रशोधन
२. खाद्य प्रशोधन
३. पशुपालन र पशु प्रजनन, पशुपक्षी पालन र प्रजनन
४. दूध उद्योग (दूधका परिकार उत्पादनसमेत)
५. कुखुरापालन/चल्ला काढ्ने व्यवसाय
६. मत्स्य पालन/भुरा उत्पादन
७. रेशम खेती तथा रेशम प्रशोधन
८. चिया बगान/चिया प्रशोधन
९. कफी खेती/कफी प्रशोधन
१०. जडिबुटी खेती/जडिबुटी प्रशोधन
११. तरकारी बीउबिजन उत्पादन
१२. तरकारी खेती तरकारी प्रशोधन
१३. हरित गृह स्थापना र सञ्चालन
१४. मौरीपालन (मह उत्पादन प्रशोधन र प्रजनन)
१५. पुष्प खेती (माला बनाउने, सजावट गर्ने, गुच्छा बनाउने र बीउबिजन उत्पादनसमेत)
१६. नर्सरी व्यवसाय
१७. रबर खेती तथा रबरको प्रारम्भिक प्रशोधन
१८. शीत भण्डार
१९. सहकारी/कबुलियती/सामुदायिक/निजी वनको स्थापना र व्यवस्थापन
२०. नगदे बालीको व्यावसायिक खेती तथा प्रशोधन (जस्तैः उखु, कपास, सनपाट, सजिवन, Sweet Sorghum, Stevia Rebaudiane सुर्ती, जुट, अलैंची, अदुवा, केशर, तेलहन र यस्तै मसला बाली, दलहन आदि)
२१. बेत, बाँस खेती र बेत बाँसजन्य उत्पादनहरू
२२. वनस्पति उद्यान स्थापना र व्यवस्थापन
२३. वनस्पति प्रजनन व्यवसाय (टिस्सु कल्चरसमेत) ।

सन्दर्भ सामग्री

नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय (२०७९), आर्थिक सर्वेक्षण २०७८/०७९, काठमाडौंः नेपाल सरकार ।

नेपाल सरकार, श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय (२०७१), राष्ट्रिय रोजगार नीति २०७१, काठमाडौंः नेपाल सरकार ।

नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय (२०७८), आर्थिक सर्वेक्षण २०७७/०७८, काठमाडौंः नेपाल सरकार ।

नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय (२०७२), सार्वजनिक निजी साझेदार नीति २०७२, काठमाडौंः नेपाल सरकार ।

नेपाल सरकार, उद्योग मन्त्रालय (२०७७), औद्योगिक नीति २०६७, काठमाडौंः नेपाल सरकार, उद्यो ग मन्त्रालय सिंहदरबार, कञ्चन प्रिन्टिङ प्रेस ।

नेपाल सरकार, उद्योग मन्त्रालय (२०६९), औद्योगिक प्रवर्द्धन तथ्यांक, ललितपुर : घरेलु तथा सानो उद्योग विभाग, श्वेतकाली छापाखाना ।

नेपाल घरेलु तथा सानो उद्योग महासंघ (२०६९), घरेलु स्मारिका, काठमाडौंः भ्याली प्रिन्टिङ सपोट ।

गिरी, श्यामप्रसाद (२०७३), उद्योग समचार, काठमाडौं : महाधिवेशन विशेषांक, नेपाल घरेलु तथा साना उद्योग महासंघ माइतीघर हाइट ।

लुइँटेल, विष्णुबहादुर (२०७३), उद्योग समचार, काठमाडौं : महाधिवेशन विशेषांक, नेपाल घरेलु तथा साना उद्योग महासंघ माइतीघर हाइट ।

Joshi, G.R. (2018). *Agriculture Economy of Nepal: Development Challenges and Opportunities.* Kathmandu: Sustainable Research and Development.

Nepal Rastra Bank (2019). *Quarterly Economic Bulletin.* Economic Research Department, Baluwatar, Kathmandu.

TEPC. (2079). *Based on the First Eight Months (Shrawan Falgun) of FY 2079/80 Mid July 2022 to Mid March, 2023*, Pulchowk, Laltipur, Nepal.

NPC (2077). *Situation of Agriculture Goods Import Export: A Study Report.* Kathmandu: National Planning Commission.

***

English Section

"In wonder with own native land"
Mother and Motherland are greather than heaven...
Apj Abdul Kalam

Mahesh Kumar Subedi
Asst. Campus Chief
Gyan Jyoti Samudayik Campus

Despite having numerous field to engrave, I picked up a topic that assumes to be peachy keen to myself. As I retrospect upon my native Land and observe the current outline. I no longer waited to pacify ownself with this short write up. However it may, may not be a classy piece of writing for my envaluable readers, colleagues and well wishers all.

Viewing upon there my village kolchaur lies in the western belt of Okhaldhunga district in Champadevi Rural Municipality. The physique of my village premises is agape. It faces almost at the Southern direction. It is needless to ractify the fact regarding the beguiling Natural sites. It supports the wide open paddy fields in front and the back door is embroidered with high peaked Rocky hillside along with the green forest. Shera and Patale are the two rivers which amble and whistle every day and night, ard supposed to be the source of irrigation, fishing and swimming for human usage. Shera Benshi is one of the bread basket of our area. For our pleasure, devitar feathers itself as one of the most elegant village with it's Radiant plain surrounding. On the other, Ratmate Danda and Mishra Bhanjyang are connected to the Northern belt of Bhotechaur, one of the pearl of the lake side.

Undoubtedly, Ghorakhori is one of the most populated village that stands at the western part of my village. Not only the localities aformentioned, but also Danda gaun, Bilandu, Chitre, Phulbari and Chipling are the neighbouring counter part should never be left back from where anyone can easily observe the sight with air and grace.

By and large, the social cultural and religious aspect of my village seems harmonised. The life style is Agro based. Those financially strong people have gone off the village to metropolitan city centres. Majority of the people are religiouslly unified. Though some are krishna pranamis, some are Baisabees, and some of them are none of which. People are by nature traditional, magnanimous. No one dares to terminate other regarding any social issues. No race riot can be seen among themselves.

So far the developmental dynamic concerns, we have come across instant nurdles over the years. The pure drinking water flows from the shrinity of high land. Two cemented canals have just been built to irrigating paddy fields. Motor roads are constructed. However we are compelled to bite the bullet especially during the rainy season. One of the severe trouble has been created due the destruction resulted by the pig headed monkey and the harsh reedy sound they make. It's quite hard to preserve our grains and fruits from them. Right now we

have just stepped on to the extension of central electricity transmission line. thought it was lately commenced.

By all means, our village has set up a glorious history. It was once recommended as the headquarter of Gaun Panchayat. Recently we have been able to contruct Shiva Temple at Dihi Danda in the initiation of Khilak Khadka, one of the senior social activist of our area. Hopefully, it would be documented as one of the most attractive tourist destination it the days to come. It coulde be one of many grand Shiva Temples throughout the district.

Nature reverberates the village. The howling of jackles, foxes, The chirping of birds, the chattering of monkeys, the holy sermons of Brahmins Subedi's rejoices the villages. The dew drops of the open sky, the shadows of the country houses as well as high bills assume to be awe-inspiring at night in the moonlight. The coolness bids goodbye to us when the sun shines at down in the nick of thime.

Nomatter how unfortunate we are, we have been able to bring about a big departure, extaposed to the last ten years.
in few verses to sum up.......

It is an only place where I stand afresh
perceive the nature with air and grace,
where I smell of high peaks and plains
embrace the canals, roads and Fences
It soothes my wonder fear and fall
embroids my dream and welcomes my call.
The ambitions are greater absolute high
But transient the life born to die.

***

Returning to Our Roots: Reflections on Life After School

Balram Subedi
Batch 2056
Live in USA

As alumni, returning to the pages of our school journal feels like coming home. It's a chance to reflect on the memories that shaped us and share how those early experiences influenced the journeys we've undertaken. Our school wasn't just a place for learning; it was where we built dreams, discovered passions, and formed the foundation for our futures.

The Lessons That Last

Looking back, it's clear that the lessons learned within those familiar walls extended far beyond academics. Whether it was the patience instilled by solving complex equations or the teamwork fostered on the sports field, these experiences prepared us for life in ways we couldn't fully appreciate at the time.

Giving Back

Reconnecting with our alma (alumni) mater offers an opportunity to give back. Whether it's sharing career advice, mentoring current students, or contributing to school initiatives, alumni play a vital role in sustaining the school's legacy.

It's a privilege to inspire the next generation, showing them that the lessons they're learning now will carry them through life's challenges and triumphs.

A Shared Legacy

As we reflect on our time at school, we're reminded of the shared values that bind us as alumni. Our journeys may have taken us in different directions, but our roots remain the same.

Through the school journal, we celebrate our collective story - a tapestry of individual achievements, cherished memories, and enduring friendships.

Here's to the past that shaped us and the future we continue to build. Let's keep the spirit of our school alive, no matter where life takes us.

***

English Language Teaching: Issues and Strategies from Nepalese Context

Abstract:
This narrative write up expresses the challenges of ELT in Nepal from the perspective of a teacher based on his personal experiences and observations for more than a decade. It tries to reflect how critical thinking strategies can help students in learning English. This research work tries to claim that we can make use of strategies like using analogies and imaginations promoting interactions among the students allowing more than sufficient time for reflection in the class to promote thinking strategies in ELT classes.

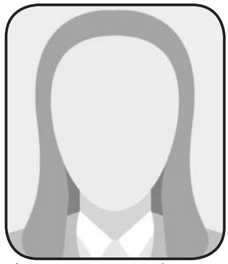

Rabina Kumari Bohara
Primary Level Teacher
Gyan Jyoti Samudayik Campus

Key words: ELT issues, English language teaching, critical thinking strategies, observation.

Introduction:
All of us have been inundated with stories about ELT issues and challenges including: heterogeneity, mixed ability classroom, economic status, ritual status, culture and so on. These stories make us wonder whether we have adequately prepared our children to deal with these issues in the future. Many writers have claimed that living in a world marked by diversity mutuality and social relations necessities and desire to understand diverse cultures and societies the challenges that we face and promote the type of schooling that prepares students to become global citizens. This can be accomplished by incorporating global education into our education system.

English language is the most dominant language in the world and has been growing as a global language, so, English, an international lingua-franca, is extremely important in the country like: Nepal. In Nepal, English language teaching entered formally with the opening of Durbar High School by Jung Bahadur Rana in 1910

B.S. (1853 A.D.). In fact, the opening of Tri-Chandra college in 1975 B.S. that marks the formal beginning of English in higher education in Nepal. Realizing the importance of English in Nepal, it is taught as a compulsory subject from primary level to graduate level. In the present curriculum English has been started from grade one of community based schools. But private English medium schools teach English from the nursery level; giving high priority to English, teaching all the subjects excepts Nepali in English medium.

English language teachers have been facing different issues and challenges in teaching English. Being an international language, English language teaching has become an important part of

teaching. Almost all sorts of people from all backgrounds want to learn English. Attraction towards English has been increasing. In the classroom, students come from different language backgrounds and they have different abilities. English is the second or foreign language for almost all the students in the context of Nepal.

Objectives of the Study:

I. To identify the issues and challenges faced by ELT teachers in the context of Nepal.
II. To explore the strategies to minimize the ELT issues.

Research Questions:

I. What are the issues and challenges faced by ELT teachers in classroom?
II. What are the strategies to be applied in the ELT classroom?

Literature Review

English Language Teaching in Nepalese Education

English language is taught from the first grade as a compulsory subject in Nepal and this continues at least up to Bachelor level in formal education. But, it is the bitter truth that majority of the graduates who pass Bachelor level feel frustrated when they have to ask for a cup of tea in English let not talk those who fail in English alone and deprived of being awarded the degree. This has made every English teacher in Nepal to think over what we have been doing from ages. It is said that if the students do not learn the teacher has not taught well. Every students, guardians, parents have owned considerable space, even right to blame the teacher of the pitiable English language learning condition in Nepal. But teachers only are not responsible for this.

The government itself does not own any policies to make education state funded. There are two types of schools in the country, viz. the government aided community based schools and privately owned boarding schools. Children from the rich families receive the awaited English medium quality education and lead of schools in the country. Themselves to better career, but the children from middle class families receive lower quality English medium education and denied of better career opportunities let alone the fate of those students from poor families who are compelled to receive Nepali medium education. This has created a huge gulf in the community (Shrestha, 2009).

The weakness do not only go to the government. Teachers teaching English language in school level use grammar translation method and chorus drills in the classroom through the text books are written according to CLT and TBL (Shrestha, 2009). There is mismatch between the theory and practice in the sense that even the trained teachers do not materialize the theory into practice in their classroom even the school syllabus laid emphasis on communicative skills. The teachers are reflecting how they were taught by their tutors when they were students. The classroom management and school practices being continued are posing challenges in ELT.

The overall issues and challenges of ELT in Nepal can be listed in the following points:

- Lack of well trained teachers
- Gap between theory and practice
- Mixed-ability and heterogeneous students
- Overcrowded large classes
- Poor physical facilities
- Treating English as a subject rather than a language
- Lack of practice to discuss local context in English
- Government policy to launch dual-education system in school
- Absence of social use of English elsewhere outside the classroom
- The practice of exam oriented instruction
- Fear and anxiety of the students in English language classes
- Inability of the teachers and students to concentrate in teaching and learning
- Unwillingness to think critically.

The challenges and issues mentioned above can be lessened if we, language teachers try critical thinking in English classes. Students can activate their schemata. Critical thinking leads students towards goal directed problem solving using their cognitive skills and strategies that guide them towards possibilities of desirable outcomes.

Critical Thinking as a Strategy in Nepalese Context

Critical thinking is an inquiry based learning. We can teach English language to our students involving them in each and every activity, we do in the classroom. Students exercise the freedom of answering questions and expressing their opinions during the class. Critical thinking can also build the habits of persuading others of rational arguments. We can change the class into thinking class to promote ELT getting the students do different activities in the class. Bowell and Kemp (2006).

“We do many things with language state a fact, ask a question, tell someone to do something, swear an oath, make a threat, tell a story, recite a poem, sing a song, say a character's line in a play, cheer on football team."

Critical thinking develops the feel of ownership of their learning among the students. Ultimately, the learners become independent and lifelong learners. They construct their knowledge themselves from their own rationality and experiences of the real world around them. They develop the habits of observing, noticing and location the facts, guessing rationally, building assumptions and hypothesis, experiencing their opinions, arguing analyzing critically and creating. They enter into the realm of rationality and problem solving.

Common strategies of critical thinking like: Think, Pair and Share. Similarly, we can nicely follow the ABC phases of critical thinking approach in English language teaching called

Anticipation, Building Knowledge and Consolidation. At the stage of Anticipation, we contextualize the content to use English and ask students what they already know about it. In the second stage of Building Knowledge, we bring the learners into contact with new information, let them to query find out and make sense of the idea under discussion. Lastly, at the Consolidation stage, students reflect on what they learn, interpret and share experiences summarizing the main idea, and assess their learning.

Conclusion

We can make use of strategies like using analogies and imaginations promoting interactions among the students allowing more than sufficient time for reflection in the class to promote thinking strategies in the ELT classes. We can ask open-ended questions to the students seeking varied subjective answers with considerable amount of time. We should not interrupt or overcorrect the students. It may discourage the students. We should try our best to be as indirect as possible while correcting them. Fixed answers may be sought in other subjects but not in language teaching because our main goal behind teaching language is teaching the language itself not the subject matter or the context.

References

Bowell, T. & Kemp, G. (2006). Critical Thinking: A Concise guide-Routledge: London & New York.

Shrestha, P.N. (2009). An Overview of ELT, EAP & ESP in Nepal: state of play vs. actual needs & wants: Canterbury: IATEFL.

***

"Nepal in the Global Village: Overcoming Challenges and Bridging the Development Gap"

Grishma Niroula
Suryodaya Municipality 11, Ilam

The rapid integration of the world through Information and Communication Technology (ICT) has ushered in an era often referred to as the "global village." In this interconnected world, the exchange of information, ideas, and cultures transcends borders. However, while many countries have embraced the potential of ICT and globalization, Nepal remains caught in a web of internal challenges that hinder its growth and integration into this globalized world. Political instability, lack of coherent policies, limited funding, corruption, and outdated development methods have slowed Nepal's progress, creating a stark gap in development compared to its neighboring countries.

This article explores the growing use of ICT in the global village, the development challenges faced by Nepal, and potential solutions to bridge the development gap, ultimately aiming to position Nepal more effectively in the global context.

The Global Village and the Growing Use of ICT

The concept of a global village emerged as a result of technological advancements in transportation and communication. ICT, in particular, has played a pivotal role in connecting the world, facilitating faster communication, and driving economic growth. Nations that have embraced ICT have experienced accelerated development through the expansion of digital infrastructure, e-commerce, e-governance, and digital education. These advances have enabled countries to overcome geographical limitations, creating opportunities for businesses, governments, and individuals to thrive in a more interconnected global economy.

In the global village, access to information and digital connectivity is crucial. Countries that prioritize the development of their ICT infrastructure are better able to compete globally. The advent of the internet, smartphones, and cloud technologies has reshaped industries and created new pathways for progress, from e-commerce and digital banking to remote education and telemedicine. However, Nepal has been slow in adopting ICT on a national scale, particularly in rural areas, which leaves a significant portion of the population disconnected from these global advancements.

Lack of Proper Policies in Nepal

A fundamental obstacle to Nepal's development lies in the lack of proper, coherent policies that align with the needs of the modern world. Over the years, the country's political system has undergone frequent changes, making long-term policy planning difficult. Nepal's transition

from a monarchy to a republic, along with political instability, has prevented the formulation and implementation of consistent and effective policies across sectors such as ICT, education, health, and infrastructure.

For instance, while many countries have focused on developing smart cities, promoting e-governance, and supporting digital economies, Nepal's policy framework remains outdated. The country lacks a unified vision to integrate ICT into the broader development plan. Although some initiatives have been taken, such as the Digital Nepal Framework, their implementation has been fragmented and hindered by political disagreements and a lack of coordination between various government bodies.

Moreover, policy decisions often fail to address the needs of marginalized communities, particularly those in rural areas, who remain disconnected from the opportunities that ICT can offer. The absence of a cohesive digital strategy, coupled with slow internet penetration in rural regions, has hindered Nepal's ability to capitalize on the potential of the global village.

Political Instability and Its Consequences

Political instability has been a persistent feature of Nepal's history, with frequent changes in government, civil unrest, and even a decade-long Maoist insurgency. This instability has created an environment in which the government struggles to formulate and implement effective policies. Political parties often prioritize short-term goals over long-term development objectives, leading to a lack of continuity in government programs.

Nepal's political landscape remains fragmented, with multiple parties and factions competing for power. This often results in a lack of consensus on critical issues such as infrastructure development, education reforms, and economic policies. Political instability also breeds corruption, which further hinders progress and discourages investment, both domestic and foreign. When leaders are more focused on political survival than on national development, the country suffers from inconsistent policy implementation, and development projects are often abandoned or poorly executed.

Lack of Funds and Corruption

Another significant issue preventing Nepal from achieving sustainable development is the lack of adequate funds for development projects. While the country receives foreign aid from various international organizations, the mismanagement of funds and inefficient use of resources have been major problems. The government's inability to generate sufficient domestic revenue and manage funds effectively has slowed development in key sectors such as education, healthcare, and infrastructure.

Corruption, particularly among political leaders and bureaucrats, exacerbates the problem. Resources meant for development projects are often diverted for personal gain, and bribes

and kickbacks are commonplace in public procurement processes. This corruption reduces the effectiveness of development initiatives, as funds that should be allocated to public services, infrastructure, or education end up in the pockets of a few.

The lack of transparency in government spending and the absence of effective checks and balances have fostered an environment where corruption flourishes. As a result, development projects are delayed or not executed at all, perpetuating the country's underdevelopment.

Stagnation in Traditional Development Methods

Despite the opportunities provided by modern technologies, Nepal continues to rely on traditional development methods. Agriculture, which is still the primary source of livelihood for a significant portion of the population, remains largely inefficient and unmodernized. Smallscale farming practices and outdated agricultural methods limit productivity, leaving farmers stuck in poverty. The lack of modern farming equipment, irrigation systems, and access to markets further impedes growth in this vital sector.

Similarly, Nepal's industrial and manufacturing sectors remain underdeveloped. The country's dependence on remittances from workers abroad, rather than domestic production and innovation, has led to an economic model that is unsustainable in the long term. Nepal's industries remain small-scale, with limited technological advancement and low levels of industrialization.

Moreover, Nepal's outdated infrastructure, particularly in rural areas, has limited the country's capacity to move beyond traditional methods. The energy sector, for example, struggles with power shortages, and transportation networks in many areas are inadequate. The traditional approach to development has left Nepal far behind other countries in terms of innovation and infrastructure.

Youth Frustration and the Search for Better Opportunities Abroad

Nepal's stagnation and lack of progress have led to widespread frustration among the youth. With limited job opportunities, poor wages, and insufficient avenues for career growth, many young Nepalese have become disillusioned with their prospects in the country. The education system often fails to equip students with the skills necessary for modern industries, and the job market offers few opportunities for skilled workers.

As a result, an increasing number of young people are leaving Nepal in search of better opportunities abroad. Many go to countries like the United States, the Gulf states, and Australia, where they can find work and build a future. This brain drain is particularly concerning as it drains Nepal of its most talented and educated individuals, depriving the country of the human capital needed for development.

The youth exodus also reflects a deeper issue: a lack of confidence in the country's future. If young people do not see a viable future within their own country, it becomes difficult for the government to foster the kind of civic engagement and social cohesion necessary for sustainable development.

The Development Gap Between Nepal and Its Neighbors

Nepal's development gap with its neighboring countries, particularly India and China, continues to widen. Both India and China have made tremendous strides in their economic development, with rapid industrialization, infrastructure expansion, and a growing digital economy. Nepal, on the other hand, remains mired in poverty, political instability, and outdated development methods.

While India and China have invested heavily in ICT infrastructure and have made substantial progress in creating modern economies, Nepal has failed to capitalize on its potential. For instance, Nepal has vast hydropower potential, but this remains largely untapped due to insufficient investment, poor infrastructure, and lack of policy focus. Similarly, Nepal's tourism sector, which could serve as a major revenue source, is underdeveloped and lacks global marketing.

The gap between Nepal and its neighbors is also evident in social indicators such as literacy rates, healthcare access, and quality of life. While India and China have focused on improving education and healthcare, Nepal's systems remain underfunded and inefficient.

Solutions to Nepal's Development Challenges

Despite the challenges, there are clear solutions to Nepal's development issues. These solutions can help bridge the gap between Nepal and its neighbors and put the country on the path to sustainable development.

1. Political Stability: A stable political environment is essential for long-term development. Political parties must work towards national unity and prioritize the welfare of the people over short-term political gains. Strengthening democratic institutions and ensuring transparent elections can help restore public trust in the political system.

2. Coherent and Forward-Looking Policies: Nepal needs a comprehensive, long-term development strategy that integrates ICT, infrastructure, education, and economic growth. Policymakers should prioritize the development of a digital economy, invest in ICT infrastructure, and create policies that encourage innovation and entrepreneurship.

3. Combating Corruption: Tackling corruption is essential for effective governance. Strengthening anti-corruption laws, improving transparency in government processes, and establishing independent oversight bodies can reduce corruption and ensure that development funds are used efficiently.

4. Investing in Education and Skills Development: The education system should be reformed to focus on practical skills that align with global trends. Vocational training, STEM education, and digital literacy programs will help equip the youth with the skills needed for modern industries.

5. Infrastructure Development: Nepal must invest in modernizing its infrastructure, particularly in rural areas. Reliable transportation, energy, and communication networks are essential for economic growth and regional development.

6. Promoting Local Industries and Innovation: Nepal should invest in sectors with high growth potential, such as hydropower, agriculture, and tourism. Modernizing these industries with new technologies and creating an environment that encourages innovation can help diversify the economy and reduce dependency on foreign remittances.

Conclusion

Nepal faces significant challenges in its development journey, but with the right policies, political will, and investment in ICT and infrastructure, the country can overcome these obstacles. Moreover, academic institutions like Shree Gyan Jyoti Community College and Shree Gyan Prakash Secondary School, chosen as a model school too, can be an ICT hub for western part of Okhaldhunga if all the concerned authorities and especially local intellectuals go hand in hand with a long term vision and determination.

***

A PAINFUL TRUTH

Sangita Karki
BED 4th year

Hey! Just for a moment wait and think about your life .you are provided with certain time period to live with no fixed expiry date. A man or woman who looked all good a moment ago might be dead and lifeless the next. Many people do not see this coming. They even do not get to say goodbye. The unpredictable and uncertain phenomenon is “Death"

It is something that no has ever survived and witnessed to tell you about it. When we are alive, we do not have the honor to witness its arrival and when it finally knocks at our door…we are dead!

No matter how powerful we are, it is the last moment and destination for everyone. Though we have not witnessed this mighty “Death," we can see the wave of painful emotions it evokes when it sinks its dark claws into our loved ones. The countdown of death starts from our birth itself. It is the end of all.

From my point of view, death is not the matter to fear. I mean it is uncertain, so why should we fear something like it? So, I take death as a source of inspiration to carry out all my work with more vigor and enthusiasm. I may not live to see tomorrow but it is what inspires to complete all the necessary tasks today. It tells me to apologize when I am wrong „complete my work‟, express my opinion, and grab all opportunities before the countdown of my life stops. It is better to try than to regret. Let your heart not ponder on your death bed with the thought that, I wish I had ……..‟Live every moment till it lasts. Do not let small thing spoil the happiness in your life

Life is a beautiful and sweet lie but death is a painful truth, so live with the lie but live for the truth.

And lastly, every once in a while ask
Yourself the question, ‟Hello‟ am I happy?

***

Contemporary Issues in Leadership & Management

Santosh Subedi
SLC Batch 2068
Kapan, Kathmandu

2000 years ago,

The first serious attempt to develop a theory of leadership can be found in Plato's The Republic (Grint, 1997).

16th- century,
Machiavelli's The Prince attached great importance to the role of leaders in shaping societal events.

Over the centuries,
Examples illustrating the central role of individual leaders are repetitively found in English history such as Winston Churchill in the Second World War. This continuous interest in leadership is the very common assumption that 'great' leaders profoundly shape events in society. Plus, the growth of industrial capitalism gives rise in the studies of organizational leadership from the 20^{th} to the 21^{st} century.

Leadership research is further driven by both the military and manufacturing demands of two world wars, the development of the global economy and the preoccupation of organizations and government with competitiveness.

Leadership is all about:
Leadership is an influencing process occurring both directly and indirectly among others within formal employment relations. The influence process may involve only a single leader, such as a CEO, or it may encompass numerous leaders in the organization. It is ultimately concerned with achieving a particular goal, and goal achievement will be a measure of its effectiveness.

The changing study of leadership:
The path of leadership theory is not linear. It follows endless swings between ***leader-centric*** and ***follower-centric*** models often based on new thinking about work design and organizational change. Thus, theories of leadership and disruptive organizational change are inseparably intertwined (Parry, 2011).
- Leader-centered perspectives
- Contingency and situational perspectives
- Follower-centric perspectives

Hersey and Blanchard's situational leadership theory (SLT):
This approach suggests that the leader's behavior must be flexible to reflect the situation, by choosing the right leadership style contingent on the subordinates' ability and motivation to perform a given task.

SLT requires a leader to appraise her or his subordinates' and judge how competent and committed or motivated they are to perform and accept responsibility for completing a given task or goal.

Leading in VUCA Environments:
VUCA is an acronym that stands for Volatility, Uncertainty, Complexity, and Ambiguity. It is a concept that originated in the field of leadership and strategic planning and is used to describe the unpredictable and rapidly changing nature of the business and organizational environment. Here's a brief explanation of each component of VUCA:

VOLATILE (V): The challenge is unexpected or unstable and may be of unknown duration, but not necessarily hard to understand: knowledge about it is often available. Volatility refers to the rapid and unpredictable changes that can occur in the business environment. This might include sudden shifts in market conditions, economic fluctuations, or unexpected events that can disrupt the status quo.

UNCERTAIN (U): Despite a lack of other information, the event's basic cause and effect are known. Change is possible but not a given. Uncertainty is the lack of predictability or the inability to accurately forecast future events or outcomes. In a VUCA environment, decision-makers often have limited information or face ambiguous situations, making it challenging to make confident decisions.

COMPLEX (C): The situation has many interconnected parts and variables. Some information is available or can be predicted, but the volume or nature of it can be overwhelming to process. Complexity refers to the intricate and interconnected nature of today's world. Businesses and organizations must navigate a web of relationships, technologies, and variables that can make decision-making and problem-solving more intricate.

AMBIGIOUS (A): Casual relationships are completely unclear. No precedents exist; you face “unknown unknowns". Ambiguity is the presence of multiple, often conflicting, interpretations or viewpoints. In a VUCA environment, it can be challenging to determine the correct course of action because there may be no clear answers or established best practices.

Agile Leadership:
The key to physical agility lies in the way our bones and muscles work together. The skeleton provides **stability** while the muscles and joints give **flexibility**: they enable the body to move, to twist and turn in order to ride the waves or the snow. If we apply the same logic to an organization, the structures and processes provide stability and they must, like the skeleton with muscles, be designed to enable people to twist and turn, to react quickly – with agility. In both the metaphor and organizational life, speed of response is critical. Success depends on moving quickly. Consider how quickly your organization was able to respond to the Covid-19 protocols when they were introduced in March-20.

3 Meta Competencies:

- Divergent thinking and acting
- Convergent thinking and acting
- Emergent thinking and acting

1. Divergent thinking:

Major concern of this approach are; creating a space for curious exploration, allowing for creative thinking, opening up the scope of awareness and crossing conceptual boundaries. This requires what we call intuitive intelligence. In a disrupted, perhaps chaotic environment, intuitive intelligence identifies previously unconsidered opportunities. It inspires potentially radical new options and it generates enthusiasm and excitement.

2. Convergent thinking

This approach focuses on bringing stability through focus; clarity of purpose and objectives, it creates a ‘slip stream' for everyone in the organization to follow. This demands what we call ego intelligence. In the same volatile, ambiguous context it brings structure, direction and alignment – enabling people to see and understand what they need to do and what they shouldn't be doing.

3. Emergent thinking

It is found in what we call **eco intelligence.** It integrates ego and intuitive intelligence, bringing each to the fore at the right time and in the right degree, recognising the importance of both while moderating the potentially destructive force of each. Eco intelligent leaders act as mediators and facilitators, constructively channelling the energy between idea generation and decision-making to turn innovation into reality.

Developing Ego intelligence:

Eco intelligence can be developed in the following ways:

- Lead ‘from the front' by leading by example, going first
- Create focus by setting a clear vision and goals
- Provide security that things are ‘in hand'
- Make decisions quickly
- Communicate clearly
- Influence through ‘push' (directive) or ‘pull' (inspiration)
- Create psychological safety through a sense of belonging (tribe)

Developing Intuitive Intelligence:

Intuitive intelligence can be developed in the following ways:

- Bring fresh insight and perspectives, thinking ‘out of the box'
- Learn to know and trust your gut/intuitive sense
- Help your team to make sense of ‘connecting the dots' in new ways
- Challenge the status quo and explore new possibilities outside the normal paradigm
- Influence through inspiration

- Bring big picture perspective
- Be curious, imaginative, and experimental

Organizational Diversity Challenges:
Diversity is defined as "the mixture of attributes within a workforce in significant ways which affect how people think, feel, and behave at work, and their acceptance, work performance, satisfaction, or progress in the organization"(Hays-Thomas and Benedik, 2013, p. 195).

Recent perspectives on female leadership:
Female leader's relational approach to leadership creates the 'feminine advantage' (Ryan et al, 2011) by engendering trust which can result in job satisfaction, organizational commitment, individual well-being, and task effectiveness, thus enhancing the effectiveness of crisis responses (Post, Latu and Belkin, 2019). May also be the case that when organizations are in crisis, they look for non-traditional leaders in order to signal a clear change in direction to stakeholders (Ryan and Haslam, 2007).

Addressing diversity & inclusion:
There have been positive movements via an increase of more diversity in the boardroom with evidence of success and profitability as a result – however, this has been a slow growth and arguably not enough to reassure individuals of under-represented groups of their value and impact in the workplace. Rise of new technologies across a range of industries may play a role in exacerbating persistent gaps; however, there is still a need to develop talent pipeline in sectors in which talent is already scarce.

What are you?

DOLPHIN: Motivated to do the right thing, Collectivism, People Focussed

OSTRICH: Apathetic, Takes the path of least resistance, Focussed on self

SHARK: Wants a hierarchy as long as they are the one on top, Focussed on power.

Future leadership, diversity & inclusion:
Successful leaders need to be able to reconcile differences and work across values systems and seemingly irreconcilable complex domains. However, if you are in a place of privilege, then even a level-playing field feels "unfair" This requires exercising empathy as a leader to address the imbalance.

Digital leadership:
Digital leadership is about empowering others to lead and creating self-organized teams that optimise their day-to-day operations. Leadership is no longer hierarchical – it needs participation, involvement and contribution from everyone.

Leading in ambiguity:
Today, leaders need to deal with unprecedented changes and an unpredictable and challenging

future due to the Fourth Industrial Revolution, COVID-19 and likely negative economic impact. This revolution is driven by the advent of new technologies. In such a world, leadership will play a bigger role than ever. Leaders will have to create and show the way forward amid transitions, disruptions, chaos and ambiguity.

Six characteristics of leadership for the digital era:
Recognising that digital is not always about scale of flashy projects, it's about **transforming people and ways of working.**

Developing digital skills **across the organisation**, not just within a separate department. Instead of a digital strategy, integrating digital processes and technologies to **serve and shape business and artistic strategies.**

Providing leaders with a mandate and budget to test and embed digital technology and **agile ways of working.**

Starting all programmes and projects with use research and **user needs**, iterating what you do and how you do it in response to feedback.

Inspiring teams and boards about the benefits of digital transformation with tangible proof of concept, even if the successful experiments are small in scale.

In a nutshell, there are various approaches & school of thoughts on leadership & management practices and are subjective phenomena too. Leadership is not about being in charge. It is about taking care of those in your charge. Along with this management will assist us to get the job done and accomplishment of goal. It's all about people management & associated resources to achieve the goal.

***

The Surprising Benefits of Nature: Why Spending Time Outdoors is Essential for Mental Health ?

Dipak Khadka

In the era of dominated by technology, where screens beckon us from every corner, the simple act of stepping outside of ten takes backseat in our daily routines. Yet, a growing body of research underscores the invaluable benefits of immersing ourselves in nature for our mental health and overall well-being.

The Science Behind Nature and Mental Health Numerous studies have explored the link between spending time outdoors and improved mental health outcomes. One landmark study published in the journal Environmental. Health Perspectives indicated that individuals who live near green spaces tend to report lower level of anxiety and depression. The presence of trees, parks and nature reserves not only beautifies our surrounding but also plays a pivotal role in promoting psychological well-being.

It is also claimed that walking in nature reduces mental related problems-the repetitive negative thinking associated with depression and anxiety. participants who walked in a natured setting reported fewer negative thoughts compared to those who walked in an urban environment. This suggests that nature can act as a buffer against the stressors of modern life.

Nature's Therapeutic Effects

Spending time in nature can have a variety of therapeutic effects on mind among them, some are enlisted below,

i. Reduced stress levels

ii. Enhanced Moud

iii. Improved Focus and Creativity

iv. Social connections

Practical tips for incorporating Nature into your life

Integrating nature into your daily routine doesn't require grand gestures. Here are few practical tips to reap benefits.

i) Take Regular Walks: Aim to spend a least 20 minutes a day walking in a nearby park or green space. Notice the sights, sounds and smells of nature around.

ii) Garden and card for Plants: whether it's a small windows ill herb garden or voluntering for community gardening, caring for plants can provide a sense of purpose and fulfillments.

iii) Unplug and Go outside: Designate tech-free time to fully engage with your surroundings. Whether its a picnic, reading a book on a bench or simply sitting quietly and observing nature, allow yourself to disconnect momentarily.

iv) Engage in Outdoor Activities: Try hiking, cycling or even yoga in nature. Engaging in physical activities outdoors can amplify the mental health benefits.

Conclusion:

To science increasingly validities what many instinctively know that nature is a powerfully for mental health. It becomes clear that we must prioritize our connection to the natural world. In out fast paced, technology driven soceity, carving out time to enjoy the outdoors can lead to profound benefits for out mental and emotional well-being.

So, next time you find yourself overwhere by the stresses of daily life, remember to take a deep breath, step outside and reconnect with the healing power of nature. Your mind and body.

Thank you

***

A Book Review on "Sophie's World" by Jostein Gaarder

Mohan Bdr. Dhanuk
Teacher
Shree Gyan Prakash Sec. School, Ghorakhori

About Jostein Gaarder

Jostein Gaarder (August, 08, 1952) is a Norwegian intellectual and author of several novels, short stories and children's books. Gaarder often writes from the perspective of children, exploring their sense of wonder about the world. He often uses meta-fiction in his works, writing stories within stories.

Gaarder was born into a pedagogical family. His best known work is the novel ***Sophie's World***, subtitled ***A Novel About the History of Philosophy***. This popular work has been translated into fifty-three languages; there are over thirty million copies in print, with three million copies sold in Germany alone.

In 1997, he established the Sophie Prize together with his wife Siri Dannevig. This prize is an international environment and development prize worth USD 100,000.

Sophie's World: A Novel about the History of Philosophy

It's tempting to get all warm and gloopy over this well-intentioned response by a Norwegian writer and former philosophy teacher to the new age, he fears may replace the western philosophical canon. Sophie's World has rapidly become an international literary phenom. A genre crossing European best seller with nearly a million copies sold to date, Jostein Gaarder's novel at 400 pages, is a concise, clearly written corrective to philosophic obscurantism.

The foil for Gaarder's pedagogic fantasy is Sophie Amundsen, a spunky 14 years old whose philosophic journey begins when a pair of timeless ontological posers---“Who are you?" and “Where does the World come from?" ---appear mysterious in her mailbox. A follow-up envelope containing typewritten pages titled “What is Philosophy?" (11) Orient her on a correspondence course in the history of philosophy that eventually turns into a Socratic tutorial. Sophie's enthusiasm shocks her mother, who attributes her newfound interest in the mysterious of life to the influence of drugs.

Nothing could be further from the truth (at least until the Kierkegaard chapter, when things do get a trifle psychedelic). Although Sophie's tutor, Alberto Knox, grounds the philosopher's project in maintaining a sense of wonder, his disquisition is clean and sober indeed. What keeps the novel moving are the tricks Gaarder plays with what we used to call the old r. and i---reality and illusion. Sophie begins receiving postcards addressed from a United Nations observer in Lebanon to his own 15 year old daughter, Hilde. As Sophie gradually becomes aware of her existence within a book, the philosophical questions gradually take on

an existential tinge, embracing problems of determinacy and free will. While not nearly as highfalutin as such would be populizers as Umberto Eco, Susan Sontag, or Stephen Hawkins, its loads of fun in a cool, Scandinavianavian Alice- in Wonderland fashion.

This book is for children of all ages, remember, and so don't expect detailed synopses of the world's major philosophers, systems, or contexts. The risks Gaarder takes in the interests of simplicity and clarity definitely pay of, however. These include the translation of nearly all technical terms, the omission of the hundreds of titles that would otherwise clutter the book, and his emphasis on the echoing persistence of philosophical themes from the pre- Socrates (whose modernism is conveyed elegantly) to the existentialists Gaarder nutshells right before dropping a few gee-whiz notions about Eco-philosophy and how star gazing constitutes a cosmic journey into the past.

General Introduction of Reviewed Book

Title of Book	:	Sophie's World (A Novel about the History of Philosophy)
Genre of titled book	:	Novel
Date of Publication	:	1991
Setting time	:	1990
Narrator	:	Omniscient narrator
Protagonist	:	Sophie
Antagonist	:	Albert Knag
Author	:	Jostein Gaarder
Context	:	Norway
Translated Languages	:	53 languages of world
Main characters	:	Sophie and Alberto Knox
Point of view	:	Sophie is the primary narrator. Beginning with the chapter 'Bjerkley' point of view switches between Sophie and Hilde. For few pages the story is told from Albert Knag's point of view.

Purpose of the Reviewed Book

Through this novel, the novelist tried to explore the Faculty of Wonder, Curiosity, and Surprise of children. All sorts of events whatever happen in her life those all are included in the novel. So that we can say that it follows all the events of Sophie. According to this novel it discloses the various aspects and perspectives. It mainly deals with two themes 1) The pursuit of philosophy as a means of ordering human experience. 2) The illusionary nature of freewill.

Symbolic Meaning of reviewed Characters

- Alberto Knox as teacher
- Hilde Moller as reader
- Sophie Amundsen as student

Sophie is a student, Alberto is a teacher & Hilde is a reader, she reads the novel, Sophie's World. Her father wants his daughter would have to learn about philosophy & universe that's why he uses the two characters, Sophie & Alberto because of her amusement. He provides the birthday gift to the Hilde Moller as Sophie's World in her 15^{th} birthday that's why she got an opportunity to read it so these two characters are created by Albert Knag for his daughter's amusement.

Summarizing of Reviewed Book

The novel Sophie's World is a philosophical novel as well as history of Western philosophy. Philosophy has been defined as: perspective / point of view of different people about the life and universe. Philosophy is the sense of wonder about our life and world & our surrounding. Philosophy means general view & outlook of person which may be spiritualistic or materialistic. Philosophy tries to find out truth & reality of things around us. Simply philosophy is a perception & view of people to see something.

From the beginning days Sophie has been sent the mails in her mailbox from the anonymous person about asking the various sorts of philosophical questions by addressing to her. Those philosophical questions make her surprise & curious to know about the answers of philosophical questions like who are you? Where does the world come from? Is there existence of life after death? Is there god or not? Those sorts of questions are asked by the anonymous person. Because of this reason she is totally focused toward to search the solutions of these problems. First of all he talks about the Garden of Eden, later he talks about the Top Hat & next day he talks about the Nordic Myths which has the story of Thor. There is debate between the god & demon. Next time he talks about the Natural philosopher. The natural philosophers are those who give emphasis to the natural resources. Earliest philosophers are known as natural philosophers. Thales, Anaximander, Parmenides, Heraclitus, Anaxagorus & Democritus.

Alberto Knox again sent the message to the Sophie about the Protagoras, Socrates, Plato and Aristotle. Protagoras thought that man is the measure of all things. It means we know that he emphasizes to the human beings than the others. Similarly Socrates is the teacher of Plato; he was born in the Athens. Plato is the teacher of Aristotle; he thought that there are two types of world: Temporary world & Eternal ideal world. In this sense, Aristotle stands on the against of Plato. He says that everything has their own unique characteristic that shows them separate and different to each other.

Later Sophie invites Alberto Knox in her home when her mother also at home but he declined her request & discloses his identity. Later she knew that those all letters were sent by her teacher, Alberto Knox. Later she got the two video cassette of the whole & beautiful scenario of Athens there temples, buildings and museums. After that she becomes too much existed. Similarly one day she tried to follow the dog of Knox & fortunately she met to Knox at his apartment who taught her about the renaissance period. Time in again Hilde's father sent the mail in the occasion of her birthday. After visited to the Alberto Knox Sophie knew all

about the Alberto Knox & his philosophy. Then she & her mother made the plan to organize a birthday party for her at summer's Eve. Later Sophie and her mother organize the party at home so that most of their relatives participated at the party. Joanna & her family members also participating there. Her lover Jeremy is also there, but till now Alberto Knox did not appear there.

Strengthening Points of Reviewed Books

Philosophy in itself is a broad area of the knowledge & wisdom. So through this novel Gaarder tried to explore & broaden the area of philosophy. According to my analysis this book is like an ocean of knowledge; all the events are sequenced and ordered through the philosophical perspective. In this book the novelist uses a lot of new terminologies which are related to the philosophical field. It helps to increase the curiosity to understand about the western philosophy; especially to the children. It makes awake the people who are sleeping, it makes walk them who are siting, and it makes run to them who are walking and so on.

Weak Points of Reviewed Book

It is difficult that area of knowledge could not be limited under a single book, because the knowledge is not fixed in a particular field. So philosophy is itself a broad area of knowledge which could not be included under a single book as Gaarder has done. Another drawback of this book is that he uses a lot of philosophical terms which are very difficult to understand by simple comprehension. Similarly its weak point is its price USD$ 9. It means around 1000 to1500 NRS which is not affordable for all the readers who would like to read this novel like we Nepali people who have low economic status.

Conclusion

To sum up, this is philosophical novel which deals with the philosophical perspectives. From my analytical point of view this novel is highly significant and fruitful who would like to know about life and universe closely and clearly. Another appreciative point is that its area of knowledge because it enhances the insightfulness of knowledge on the philosophy. All the units are interrelated to each other and look through the philosophical point of view. Sophie's life is the invention of Albert Knag invented as her teacher, Alberto Knox. Sophie is the symbolic meaning of philosopher because she has the ability to look at things from a different perspectives & she can act on what she thinks.

References

Bhattarai, G. & et al. (2015). Critical Reading Texts. Kathmandu: Oriental Publication House.
Gaarder, J. (1991). Sophie's World. New York: 19 Union Square
http://www.berkley.comISBN:0-425-15225-1
Subedi, H.L. (2012). A Textbook on Academic Writing. Kathmandu: Pradhan Book House.

An Unceasing Quest For One Good Sentence

Ramesh Lamsal

Polonius: "What do you read, my lord ?"

Hamlet: "Words, words, words"

- Hamlet, Act II, Scene ii.

This fragment of dialogue from Hamlet by William Shakespeare aptly sums up my professional engagement with The Rising Nepal (TRN), the oldest broadsheet English daily in the country. I heard of TRN for the first time during my school days in Biratnagar in the mid-1980s through My English textbook. We had to draft a letter to the editor, and TRN was the only English newspaper in those days.

However, I never thought I would work for the newspaper one day. As a naïve young boy from the eastern hills, I had been stung by the bug of English, and I wished to acquire higher education in English and work as a university lecturer. This is also because I was rather poor with numbers, though considered a diligent student with an ability to pursue Science instead of Humanities.

Obviously, my wish prevailed, and I joined Humanities with English as my major. But though I was proficient in English grammar, literature turned out to be a totally strange terrain; grasping the meanings of poems by John Milton or John Keats and plays and stories by George Bernard Shaw and Somerset Maugham, among others, proved to be daunting. But since I had jumped into the world of literature, it was up to me to swim or sink, and I learnt to stay afloat by and by.

In the early 1990s, during my undergraduate days, I worked as a teacher at Galaxy Public School in Kathmandu, where I came to know Prakash Rimal, who later joined and worked for The Rising Nepal. In the second half of that decade, when I had completed my MA in English, I got a message from him to work for the TRN. I readily accepted the offer.

After working for a couple of months, we sat for the tests, and I got appointed as Assistant Editor of the daily.

Early years

Though I could write correct English, I didn't know the ABCs (accuracy, balance and credibility) of journalism. The first few months, I mainly translated the press statements that landed in the office before gradually learning the ropes of journalism. My mentors told me that a good news story answers five Ws (what, who, when, where, why) and one H, meaning how. I learnt about the dateline, or where the story originates, and the deadline, or the time to complete and submit the story; I came to know about the lead, or the opening sentence or

paragraph of the news report, and the headline, or the title. They said the structure of a news report resembles an inverted pyramid, meaning the most important information should come first. They asked me to write short and simple sentences and said the headlines should be catchy and generate interest in readers.

I covered business and economy for several years. But I concede that I was not a star reporter of The Rising Nepal, only an average one. There were far better reporters who have gone on to become successful professionals in the respective fields of their pursuit. In fact, I was a half-hearted journalist and was also working as a lecturer in private colleges in those days; journalism somehow didn't pull me as strongly as teaching English did. That obviously had repercussions on my career as a journalist.

Mid-career days

As I became more proficient in the job, I was asked to coordinate the Friday Supplement of the daily. Now my responsibility was to edit feature articles on diverse subjects, put appropriate headlines, find suitable photos to accompany them and package all the matter in attractive design. So I gradually increased my exposure to newspapers and magazines from home and abroad, including The Economist and The New York Times, so as to enhance my skills in language and design. I loved The Economist (I still do) for its compact reporting and analysis, but what I liked most about the magazine were the headlines. They mostly referred to the wide world of literature and were so subtle that they made you chuckle and think at the same time. Then I began to understand what master storytellers like Ernest Hemingway and Kurt Vonnegut said about writing and editing. Hemingway has said, "Do not worry. You have always written before, and you will write now. All you have to do is write one true sentence."

I read the New York Times for the riveting narrative they wove to sustain readers' attention. I had a chat with Bhadra Sharma, Kathmandu correspondent of the Times, who said they work in teams for months, sometimes even years, on some stories before they finally get printed. "We talk to many probable characters and focus on the ones that add the most value to the story." Besides, the Times carried opinions by world-famous commentators on a wide range of subjects, not to mention powerful editorials on current affairs and other issues. No wonder, the newspaper has a global reputation and readership.

Alongside coordinating Friday, I also had to write editorials for the daily. And writing editorials was quite different from doing news reports or editing feature articles for the Supplement. Unlike them, editorials are written in a formal, official tone and should demonstrate finesse in terms of vocabulary and sentence structure. The task required intensive and extensive reading and proper planning and organisation. So whatever I read, I paid attention to how the words had been used and sentences formulated. I tried to use the new words in my own writing and made constant efforts to improve sentence structures and organisation of paragraphs. As the Nobel laureate Doris Lessing says in The Golden Notebook, "I play(ed) with words, hoping that some combination, even a chance combination, will say what I want."

Latest times

Currently, I work as a copy editor of the daily. Naturally, my primary concern is to improve the news reports young reporters produce. While doing my job, I try to follow George Orwell's 'Six Rules of Writing' laid out in his popular essay Politics and the English Language, particularly rules 2 and 3. He says, "Never use a long word where a short one will do" and "If it is possible to cut a word out, cut it out."

Obviously, it may sound pretentious for me to cite these immortal literary figures and profess to work as per their guidelines, but that's what I try to do as far as possible. I strive to craft one good sentence or one true sentence at a time. That's been the essence of my job in the last two-and-a-half decades.

Did I earn name and fame working as a journalist with TRN? Obviously not, but that is beside the point. Over the years, I have realised, as Mother Teresa said, "Not all of us can do great things, but we can do small things with great love." They say everyone has a gift, and our purpose in life is to share our gifts with others. Do I have any such gift to share? My friends and colleagues tell me that I can spot grammatical and factual errors quickly and can improve the quality of news reports and articles written by others. Maybe or maybe not, but it's my conviction to do my bit in the best possible manner for the good old TRN that turned 60 today. Long live TRN!

(The author is a Deputy Executive Editor of this daily.)

***

विविध

(क्याम्पसको वार्षिक प्रतिवेदन)

वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस घोराखोरी
चम्पादेवी गाउँपालिका-६, ओखलढुंगा

मिति २०८१/०७/१४

पन्ध्रौं क्याम्पस सभामा प्रस्तुत प्रतिवेदन
आदरर्णिय अध्यक्ष ज्यू, प्रमुख अतिथि, क्याम्पस सभाका सदस्य ज्यूहरु ।

१. क्याम्पसको पृष्ठभूमि

ओखलढुंगा जिल्लाको सदरम ुकामबाट करिव ३६ कि.मि. पश्चिम भाग चम्पादेवी गा.पा. वाड नं. ६ घोराखोरीमा उच्च शिक्षाको स्थानीय र राष्ट्रिय आवश्यकता पूरा गरी आजको जटिल विश्वको विविध समस्यहरु सँग जुध्न सक्ने सक्षम जनशक्ति निर्माणको निम्ति समय सापक्ष गुणात्मक र व्यवहारिक शिक्षा प्रदान गर्ने लक्ष्य लिई जनताको सहभागिता र जनसमुदायकै सहयोगमा श्री ज्ञान प्रकाश मा.वि.को पृष्ठभूमिमा रहेर यस ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पसको स्थापना भएको हो । त्रि.वि. शिक्षाशास्त्र संकायबाट वि.सं. २०६५ साल माघ १३ गते सम्बन्धन लिई विधिवत् रुपमा तत्कालिन अर्थमन्त्रीबाट वि.सं. २०६५ साल फागुन २९ गते उद्घाटन भएको थियो । जुन यस भेगको उच्च शिक्षा विकासको कोशेढुंगा सावित भएका् छ ।

त्रि.वि.वि. मापदण्ड पूरा गर्नु पर्ने र भौगोलिक विकटता, आर्थिक रुपले पिछडिएका समुदायबाट व्यवस्थापन गर्ने गरी आर्थिक व्यवस्थापन गनुपर्ने जस्ता विषयहरु यसका कठिनाईहरु थिए । यस परिस्थितिमा पूर्ण सामुदायिक सेवामूलक दुर्गम ग्रामिण स्तर तथा समुदायको प्रयासमा सञ्चालित यस क्याम्पसले प्रत्यक्ष रुपमा यस भेगका चम्पादेवी, लिखु र सुनकोशी गा.पा. लगाएतका क्षेत्रहरुका विद्यालय शिक्षा (कक्षा १२) पूरा गरेका विद्यार्थीहरु तथा शहरी र महगो क्याम्पसमा पढ्न तथा अध्ययन गर्न आर्थिक पहुँच नभएका विद्यार्थीहरुलाई शिक्षाशास्त्र संकाय अन्तर्गतको स्नातक तहको उच्च शिक्षा घरदैलोमा उपलब्ध गराउँदै आएको छ। विशेषगरी यस भेगका गरिव, दलित, छोरी, बुहारी, जनजाती आदिलाई छात्रवृत्तिसमेत प्रदान गरी उच्च शिक्षा उपलब्ध गराउँदै आएको यहाँहरुलाई सर्वसवदितै छ।

यस गरिमामय घडीमा यस क्याम्पसको स्थापना कालदेखि निरन्तर आफ्नो सक्रिय योगदान र उत्प्रेरण प्रदान गर्नुहुने हाम्रा अग्रज, समाजसेवी, शिक्षाप्रमी प्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछुँ ।

भौतिक रुपमा स्थापित हुनका लागि आर्थिक हैसियत सवल हुनुपर्छ । जुन यसकौ चुनौति हो । यस क्याम्पसले स्थापना कालदेखि नै निरन्तर रुपमा विभिन्न चुनौतिहरु सामना गदै आइरहेका अवगत गराउँदछुँ । तसर्थ यस घडीमा सबै चुनौतिहरुको सामना गदै क्याम्पसको भौतिक, आर्थिक, शैक्षिक विकासको निमित्त यहाँहरुको अमूल्य साथ रसहयोगको अपेक्षा गर्दछौं ।

२. क्याम्पसको शैक्षिक अवस्था (शैक्षिक प्रगति)

यस क्याम्पसमा अध्ययनरत विद्यार्थी र उत्तीर्ण प्रतिशत लगाएतका आधारहरुलाई आधारहरु मानेर यस क्याम्पसको शैक्षिक प्रगति अध्ययन गरिएको छ ।

विश्व महामारी कोरोना भाइरसको कारण शै.स.२०७७/०७८ को शैक्षिक कार्यतालिका पूर्ण रुपमा प्रभाबित रह्यो । यस क्याम्पसमा शै.स.२०७७/०७८ मा प्रथम वर्षमा ६८ जना विद्यार्थीहरु भर्ना भई रजिष्ट्रेशन कायम गरिएको छ । गत सालभन्दा शै.स.२०७६/०७७ वाट विद्यार्थीहरुको भर्नादरको संख्या बढि रहेको छ । यसरी शै.स.२०७८/०७९ मा प्रथम वर्षमा ५० जना भन्दा बढि भर्ना हुने अनुमान गरिए पनि विभिन्न कारणले शै.स.२०७८/०७९ मा ४२ जना मात्र भर्ना भइ रजिष्ट्रेशन कायम गरिएको छ भने शै.स.२०७९/०८० मा ४९ जना विधार्थीहरुको भर्ना भएका छन् । यसरि बिभिन्न कारणले त्रि. वि. को शैक्षिक कार्यतालिका प्रभावित भएर दोस्रो वर्षमा नया २ वटा व्याज रहेका छन । जसमा नया द्वितिय वर्षमा ४९ जना छन भने पुराना द्वितिय वर्षमा ४२ जना छन । त्यस्तै तेस्रो वर्षमा ६८ जना, र चौथो वर्षमा ६७ जना गरी जम्मा २७८ जना विद्यार्थीहरु नियमित रुपमा अध्ययनरत रहेका छन् । जसमध्ये छात्राको संख्या १७७ जना अर्थात ६४.३९ प्रतिशत् र छात्रको संख्या ९७ जना अर्थात ३५.६१ प्रतिशत रहेको छ । त्यस्तै क्याम्पसको ३ वटा ऐच्छिक विषयहरु नेपाली, अंग्रेजी र जनसंख्या विषयको पठन पाठन सञ्चालन गर्दै आएको छ । यस क्याम्पसको शै.स.२०७९/०८० को बी.एड. चौथो वर्षको नियमित परीक्षामा १९ जना विद्यार्थी सहभागी भएका थिए जसमा ४ जना विद्यार्थी अर्थात २१.०५ प्रतिशत विद्यार्थीहरु उतीर्ण भएका छन् भने प्रथम वर्षमा २ वटा व्याज थिए जुन नया प्रथम वर्ष (२०८०) बाट ४९ जना परीक्षामा सहभागि भएका थिए भने जसमध्ये ३४ जना अर्थात ६९.३८ प्रतिशत उतीर्ण भएका थिए भने पुरानो प्रथम वर्ष (२०७९) बाट ४२ जना नियमित परिक्षामा सामेल भएका थिए भने जसमध्ये २६ जना अर्थात ६१.९० प्रतिशत उतीर्ण भएका छन । द्वितीय वर्षमा नियमित परिक्षामा सामेल ५८ जना थिए जसमा २२ जना अर्थात ३७.९३ प्रतिशत विद्यार्थी उतीर्ण भएका थिए । त्यसै गरी तृतीय वर्षमा नियमित परिक्षामा सामेल ५८ जना थिए । जसमा ३३ जना अर्थात ५६.८९ प्रतिशत उतीर्ण भएका थिए । शै.स.२०८०/०८१ को वि.एड. चौथो वर्षको परीक्षामा ५५ जना सहभागी भएका थिए जसको नतिजा आउन बाँकी छ । त्यसै गरि शै.स. २०८०/०८१ को वि.एड. तृर्तिय वर्षको नियमित परीक्षामा ४६ जना सहभागि भएका थिए जसको नतिजा आउन बाकि छ । भने शै.स. २०८०/०८१ को वि.एड. पुरानो द्वितिय (२०८०) वर्षको नियमित परीक्षामा ४० जना सहभागि भएका थिए जसको नतिजा आउन बाकि छ । त्यस्तै शै.स. वि.एड. नयाँ द्वितिय (२०८०) र प्रथम वर्ष (२०८१) को परीक्षा हुन बाकी छ ।

२.१ क्याम्पसको विद्यार्थी भर्ना प्रवृत्ति विश्लेषण

यस क्याम्पसको गत चार वर्ष यताको विद्यार्थी भर्ना प्रवृत्तिलाई निम्नलिखित तालिकाबाट विश्लेषण गर्न सकिन्छ ।

तालिका नं. १

शैक्षिक वर्ष	जम्मा भर्ना प्रथम वर्ष	छात्र	छात्रा	जनजाति		दलित		कैफियत
				छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	
२०७७/०७८	६८	१७	५१	७	५	-	२	हाल चौथो वर्ष
२०७८/०७९	४२	१४	२८	७	८	२	३	हाल तृतीय वर्ष
२०७९/०८०	४९	२६	२३	४	५	४	१	हाल द्वितीय वर्ष
२०८०/२०८१	३६	१५	२१	१	१	-	४	हाल पुरानो प्रथम वर्ष
२०८१/२०८२	५०	३२	१८	४	६	२	३	हाल प्रथम वर्ष
जम्मा	**२४५**	**१०४**	**१४१**	**२३**	**२५**	**८**	**१३**	

स्रोतः ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पसको भर्ना रजिष्टरबाट

माथि प्रस्तुत तालिका १ लाई विश्लेषण गर्दा यस क्याम्पसमा गत चार वर्षमा प्रथम वर्षमा भर्ना भएका संख्यालाई लिई अध्ययन गर्दा विद्यार्थीको भर्ना दर शै.स. २०७७/०७८ मा ६८ जना रहेको मा शै.स. २०७८/०७९ मा ४२ जना र शै.स.२०७९/०८० मा ४९ र शै.स. २०८०/०८१ मा ३६ जना भर्ना भइ रजिष्ट्रेशन कायम भएको देखिन्छ । यसरी शै.स.२०७१/०८२ को प्रथम वर्षमा भर्ना संख्या ५० बाट अझ बढ्न सक्छ । यसबाट विद्यार्थी भर्ना संख्यामा स्थीर नभै केही बढ्ने घट्ने दर देखिन्छ । त्यस्तै कूल संख्या २४५ जना रहदा छात्र १०४ जना अर्थात ४२.४४ प्रतिशत र छात्रा १४१ जना अर्थात् ५७.५६ प्रतिशत् रहेको देखिन्छ । यसरी छात्राको संख्या उच्च हुनुमा छोरी बुहारी गाउँमा नै बसी उच्च शिक्षा अध्ययन गर्नुलाई लिन सकिन्छ । त्यस्तै पिछडिएका दलित र जनजातिको संख्या पनि शिक्षाको पहुँचमा रहेको देखिन्छ ।

२.२ उत्तीर्ण दर प्रवृति विश्लेषण

यस क्याम्पसमा नियमित अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको उतीर्ण दर प्रवृत्ति विश्लेषणलाई तालिका नं. २ बाट गरिएको छ ।

तालिका नं. २

शै.स.	प्रथम वर्ष		दोस्रो वर्ष		तेस्रो वर्ष		चौथो वर्ष	
	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या
२०७५/०७६	२५	१६	२२	६	२८	१८	१५	६
२०७६/०७७	३३	३०	२४	८	२५	१५	२८	६
२०७७/०७८	६८	३१	२६	२३	२२	१५	२४	१३
२०७८/०७९	६०	३६	५९	३७	१९	१५	१८	१३
२०७९।०८०	४९ ४२	२६ ३४	५८	२२	५८	३३	१९	४
२०८०/२०८१	३६	परीक्षा हुन बाँकी	४९	परीक्षा हुन बाँकी	४६	नतिजा आउन बाँकी	५५	नतिजा आउन बाँकी

स्रोतः नतिजा लेजर ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस घोराखोरी

यस क्याम्पसको प्रथम वर्ष, दोस्रो वर्ष, तेस्रो वर्ष र चौथो वर्षका परीक्षामा सहभागी दर र उत्तीर्ण दरको प्रवृत्ति विश्लेषण गर्दा शै.स. ०७५/०७६, २०७६/०७७ र २०७९/०८० को चौथो वर्षको परीक्षा नतिजा बाहेक सबै वर्षको उत्तीर्ण दर ५० प्रतिशत भन्दा माथि रहेको देखिन्छ ।

२.३ स्नातक तह उत्तीर्ण र टिकाउ दर प्रवृत्ति विश्लेषण गर्दा

स्नातक तह उत्तीर्ण दर प्रवृत्ति विश्लेषण गर्दा प्रथम वर्षमा भर्ना भएको विद्यार्थीले पूरा कक्षाहरु दोस्रो, तेस्रो र चौथो वर्षसम्म टिक्न मुस्किल नै रहेको देखिन्छ । यस यस तथ्यले विद्यार्थी टिकाउ दर कमी रहेको पाउन सकिन्छ । यहाँ स्नातक तह बी.एड. २०७३/०७४ लाई आधार मानि निम्नानुसारको तालिकाबाट विश्लेषण गरिएको छ ।

तलिका नं. ३

भर्ना साल २०७२	भर्ना संख्या २३	प्रथम वर्ष २०७३		दोस्रो वर्ष २०७४		तेस्रो वर्ष २०७५		चौथो वर्ष २०७६	
		सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या
टिकाउ		२२	१४	२२	१३	१७	९	१५	६
भर्ना साल २०७३	**भर्ना संख्या ३३**	**प्रथम वर्ष २०७४**		**दोस्रो वर्ष २०७५**		**तेस्रो वर्ष २०७६**		**चौथो वर्ष २०७७**	
		सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या
टिकाउ		३३	१५	२८	१४	२८	१८	२८	६
भर्ना साल २०७४	**भर्ना संख्या २५**	**प्रथम वर्ष २०७५**		**दोस्रो वर्ष २०७६**		**तेस्रो वर्ष २०७७**		**चौथो वर्ष २०७८**	
		सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या
टिकाउ		२५	३	२२	६	२२	१५	१८	१३
भर्ना साल २०७५	**भर्ना संख्या २५**	**प्रथम वर्ष २०७६**		**दोस्रो वर्ष २०७७**		**तेस्रो वर्ष २०७८**		**चौथो वर्ष २०७९**	
		सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या
टिकाउ		२५	१६	२४	९	२०	१५	१९	४
भर्ना साल २०७६	**भर्ना संख्या ३३**	**प्रथम वर्ष २०७७**		**दोस्रो वर्ष २०७८**		**तेस्रो वर्ष २०७९**		**चौथो वर्ष २०८०**	
		सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या
टिकाउ		३३	३०	२६	२३	१९	१५	१९	४
भर्ना साल २०७७	**भर्ना संख्या ६८**	**प्रथम वर्ष २०७८**		**दोस्रो वर्ष २०७९**		**तेस्रो वर्ष २०८०**		**चौथो वर्ष २०८१**	
		सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या	सहभागी संख्या	उत्तीर्ण संख्या
टिकाउ		६८	३१	५९	३७	५८	३३	५५	**नतिजा आउन बाकी**

स्रोतः नतिजा लेजर ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस घोराखोरी

तलिका नं. ३ लाई अध्ययन गर्दा स्नातक तह बी.एड. प्रथम वर्षमा शै.स. २०७७/०७८ मा जम्मा भर्ना भएका विद्यार्थी संख्या ६८ जना रहेका थिए । सो विद्यार्थी मध्ये प्रथम वर्षको परीक्षामा ६८ जना सहभागी भए भने ३१ जना अर्थात् ४५.५८ प्रतिशत विद्यार्थी उत्तीर्ण भएका थिए । त्यसैगरी शै.स.२०७८/०७९ को द्वितीय वर्षमा ५९ जना परीक्षामा सहभागी भए भने ३७ जना अर्थात ६२.७१ प्रतिशत् उत्तीर्ण भएका थिए । शै.स. २०७९/०८० को तृतीय वर्षमा ५८ जना विद्यार्थी सहभागी भए भने ३३ जना अर्थात ५६.८९ प्रतिशत विद्यार्थी उत्तीर्ण भएका थिए । त्यस्तै शै.स. २०८०/०८१ चौथो वर्षमा ५५ जना परीक्षामा सहभागी भएका छन् । भने यसको नतीजा आउन बाकी छ । यसरी शै.स. २०७७/०७८को चार वर्षे बी.एड. प्रथम वर्षबाट चौथो वर्षमा पुग्दा १३ जना विद्यार्थीले पढ्न छाडेको देखिन्छ । सहभागी विद्यार्थीको संख्यालाई आधार मान्दा स्नातक तह उत्तीर्ण दर प्रवृत्ति बढ्दो क्रममा रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ ।

३. शैक्षिक कार्यक्रमहरु

यस ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस घोराखोरी, ओखलढुंगा स्नातक तह शिक्षाशास्त्र संकायमा पढाइने विषयहरु मध्ये मुख्य तीन विषयहरु नेपाली, अंग्रेजी र जनसंख्याको स्वीकृति लिई विशिष्टिकरणका कक्षाहरु सञ्चालन भइरहेका छन् ।

४. शैक्षिक पद्दति

ज्ञान ज्याति सामुदायिक क्याम्पस चार वर्षे बी.एड. शिक्षाशास्त्र संकायमा आधारित हुने कार्यक्रमहरु सञ्चालित हुने क्याम्पस हो । त्यसैले यस क्याम्पसले सञ्चालन गरेका विशिष्टिकरण विषयसँगै सम्बन्धित शिक्षाका नवीनतम् चिन्तन प्रविधी र पद्दतिको सैद्धान्तिक र प्रयोगात्मक पक्षलाई केन्द्रविन्दुमा राखेर एक कुशल शैक्षिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने लक्ष्यकासाथ अगाडि बढेको छ । खासगरी प्रयोगात्मक रुपमा Mini Resurch, परियोजना कार्य, समूहगत कार्य, प्रतिवेदन लेखन जस्ता पक्षहरुलाई शैक्षणिक पद्दतिको रुपमा भित्राइएको छ । त्यस्तै प्रायोगिक पाठ्यांश अन्तर्गत रहेको अभ्यास शिक्षणलाई पनि प्रभावकारी ढंगले सञ्चालन गरिदै आएको छ । खासगरी सूचना संचार र प्रविधिको उच्चतम प्रयोगलाई केन्द्रविन्दुमा राख्ने प्रयास हुदै आएको छ । यसका लागि निकट भविष्यमा नै सूचना र प्रविधिलाई अध्ययन अध्यापनको अभिन्न अंगा बनाउनको लागि एक छुट्टै कार्यक्रम तथा योजना तथा रणनीतिका साथ अगाडि बढिने छ ।

५. क्याम्पसको भौतिक अवस्था

यस क्याम्पसको भौतिक अवस्थालाई निम्न लिखित शीर्षकहरुमा रही अध्ययन गरिन्छ ।

५.१ पूर्वाधार विकास

यस कयाम्पसको पूर्वाधार विकासका लागि क्याम्पस सञ्चालक समितिका अध्यक्ष श्री खड्ग बहादुर कार्कीबाट साविक फूलवारी २ मा क्याम्पसको नाममा मिति २०७१ साल पुस १ गते १३ रोपनी जग्गा प्राप्त भएको छ । क्याम्पसको आफ्नै जग्गा भएपनि हाल आफ्नो भवन बनाएर कक्षा सञ्चालन गर्न सकेको छैन । अहिले श्री ज्ञान प्रकाश मा.वि. कै सम्पूर्ण भौतिक संरचनाहरुको प्रयोग गरिरहेको छ । क्याम्पसको आफ्नै सम्पत्तिका रुपमा २६ कुर्सी, ७ दराज, चार टेवल, ७ वटा सेतो पाटी एउटा सूचना पाटी, १० वटा डेक्सटप कम्प्युटर, २ वटा ल्यापटप, २ प्रिन्टर र १ प्रोजेक्टर आदि सामग्रीहरु रहेका छन् । क्याम्पसको आफ्नो जमिनमा आफ्नै भवन बनाउने रणनीतिक योजना रहेको छ ।

५.२ शैक्षिक सामग्री

यस क्याम्पसमा शैक्षिक सामग्रीको नाममा दैनिक प्रयोगका सामग्रीहरुनै रहेका छन् । अन्य सामग्रीहरुको अभाव भएकाले यसका लागि गा.पा. तथा अन्य संस्थाहरुबाट आर्थिक सहयोग लिई खरिद गर्ने योजना रहेको छ । क्याम्पसको ICT Lab अन्तर्गत ल्यापटप २, फोटोकपी मेसिन १, डेक्सटप कम्प्युटर १० साथै इन्टरनेटको पहुच रहेको छ । क्याम्पसको १ लाइब्रेरी रहेको छ । जसमा पर्याप्त पाठ्यपुस्तक तथा सन्दर्भसामग्रीको अभावलाई पूरा गर्ने योजनासाथ अघि बढ्ने रणनिती छ ।

६. क्याम्पसको आर्थिक अवस्था/वित्तीय प्रगति

यस क्याम्पसको नियमित आयस्रोमा विद्यार्थीहरुको शुल्कबाट प्राप्त हुने रकम नै प्रमुख स्रोतको रुपमा रहेको थियो । आ.व.२०८०/०८१ मा क्याम्पसमा अध्ययनरत विद्यार्थीको भर्ना शुल्क, मासिक शुल्क, परीक्षा शुल्क, रजिष्ट्रेसन शुल्क, अभ्यास शिक्षण शुल्क, चारित्रीक प्रमाणपत्र शुल्क आदिबाट भएको जम्मा अम्दानी ३ लाख ३९ हजार ५ सय भएको थियो । त्यस्तै विश्वविद्यालय अनुदान आयोगबाट आ.व. २०७९/०८० मा १८ लाख ३९ हजार नियमित अनुदान तथा UGC Equaity Grants मार्फत ८ लाख प्राप्त भएको छ भने जम्मा एक आ.व..२०७९/०८० को आम्दानी रु..३०,७५,५०० .भएको छ । त्यस्तै मुद्दतिको व्याज रु.३९,२२७.५० तथा प्रदेश सरकार बाट सञ्चालन अनुदान ६ लाख गरि कुल जम्मा ३७ लाख १४ हजार ७२७ रुपैया ५० पैसा आम्दानी भएको छ ।

त्यस्तै खर्चतिर रजिष्ट्रेशन तथा परीक्षा फाराम खर्च, अभ्यास शिक्षण खर्च, परीक्षा खर्च, पाठ्यपुस्तक खर्च, मसलन्द खर्च, नवीकरण, आन्तरीक सुपरीवेक्षण खर्च लगाएतको प्रशासनिक जम्मा खर्च रु.८,७७,४७० ..तथा प्रध्यापक तथा कर्मचारी तर्फ खर्च रु.७,६०,०००., पा.पु. खरिद ४,२०,००० तथा फर्निचर खरिद रु.२,४९,७३० गरी जम्मा रु २३,०७,२०० ृखर्च रहेकोमा जम्मा गरी रु.१४,०७,५२७.५.क्याम्पस नाफामा रहेको देखिन्छ ।

६.१ वित्तीय स्रोत विश्लेषण

६.१.१ आम्दानी विश्लेषण

यस क्याम्पसको आ.व. २०८०/०८१ को आम्दानी विश्लेषणलाई निम्न लिखित तालिकाबाट स्पष्ट पार्न सकिन्छ ।

तालिका नं. ४

अ.व. २०८०/०८१ को आम्दानी विवरण

विवरण	आम्दानी रु	कैफियत
विद्यार्थी शुल्कबाट	३,२३,५००	स्व आर्जित क्याम्पसबाट
UGC बाट	१५,३८,०००	नियमित अनुदान UGC बाट
UGC बाट	२,३२,५००	UGC Equaity Grants
मुद्दतिको ब्याज	२९,१२५.०८	स्व आर्जित क्याम्पसबाट
चारीत्रिक प्रमाण पत्र	१६०००	स्व आर्जित क्याम्पसबाट
सञ्चालन अनुदान	७,००,०००	प्रदेश सरकार
कुल आम्दानी	रु.२८,३९,१२५.०८	

स्रोतः आम्दानी खाता विवरण ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस घोराखोरी

६.१.२ खर्च विश्लेषण

यस क्याम्पसको आ.व. २०८०/०८१ को खर्च शीर्षकलाई निम्न लिखित तालिकामा राखी विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं. ५

चालु खर्च		पुँजिगत खर्च	कैफियत
अध्यापक तथा कर्मचारी खर्च	७,८७,५००	-	
परीक्षा शुल्क	३,२३,९७०		
प्रशासनिक खर्च	५,३४,८४०	-	
पा. पु. खरिद		४,२०,०००	
छात्रवृत्ति	१,३२,०००	-	
UGC Equaity Grants	७,०६,६५५		
जम्मा खर्च	२९,०४,९६५		

स्रोतः खर्च खाता विवरण ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस घोराखोरी

६.२ लेखा परीक्षण प्रतिवेदन लेखापरीक्षण टिपपणी

यस क्याम्पसको स्थापना कालदेखि हालसम्म गरिएका लेखा परीक्षणका प्रतिवेदन अनुसार लेखापरीक्षण टिप्पणी अध्ययन गर्दा लेखा परीक्षणको क्रममा क्याम्पसको लेखा तथा हिसाव किताव प्रचलित कानुन

तथा नियम अनुसार राखिएको प्रतिवेदनमा प्राप्त भएको छ । लेखा परीक्षकले स्रोतहरु कटाउनु पर्ने करहरु कटाई, सम्बन्धित राजस्व कार्यालयमा दाखिला गरेको तथा संस्थाको हिसाब किताव प्रचलित कानुन अनुसार राखेको लेखापरीक्षण टिप्पणीमा सुझाव दिइएको छ ।

७. क्याम्पसको सामाजिक अवस्था

यस क्याम्पसको स्थापना र सञ्चालन समुदायले नै गरेको हुँदा क्याम्पस र समुदाय बीचको सम्बन्ध पारस्परिक तथा घनिष्ट रहेको देखिन्छ । यस क्याम्पसले आफ्ना समस्या अभिभावक रहेको क्याम्पस भेला बोलाएर राख्ने गरेको छ । २०८१।०७।१४ गते क्याम्पसले आयोजना गरेको अभिभावक भेलामा बरिव १५० जना अभिभावकहरु उपस्थित देखिनु पनि र क्याम्पस सञ्चालक समितिको निर्णयले पनि क्याम्पस र समुदाय बीचको सम्बन्ध राम्रो देखिन्छ । साथै यहि २०८० साल कार्तिक १४ गतेको अभिभावक भेला तथा क्याम्पस सभाले पारित गरेको आर्थिक सामाजिक तथा शैक्षिक क्षेत्रको सवल पक्ष र दुर्वल पक्ष निम्नानुसार रहेको छ ।

८. क्याम्पसका सवल पक्षहरु

- स्थानीय क्षेत्रमा तथा भूगोलमा आवश्यक मध्यम स्तरीय जनशक्ति स्थानीय स्तर तथा व्यक्तिबाट आपूर्ती भएको ।
- यस सामुदायिक क्याम्पसबाट समुदायका मानिसहरुले स्नातक तहको उच्च शिक्षा आर्जन गर्न चाहने विद्यार्थीहरुले गाउँमा नै स्नातकसम्मको शिक्षा प्राप्त गरी वा गर्ने अवसर प्राप्त भएको छ ।
- ग्रामिण स्तरमा बसोबास गर्ने छोरी बुहारीले स्नातक तहसम्मको शिक्षा घरमा नै बसोवास गरी प्राप्त गर्दा शिक्षित आमाको संख्याबाट शिक्षित परिवार निर्माणमा सहयोग पुगेको देखिन्छ ।
- कक्षा १२ को शिक्षा उत्तीर्ण गरी शहर जान नसकेका र आर्थिक क्षमता कमजोर भएका विद्यार्थीहरुका लागि घरको सुठोपिठो खाएर छात्रवृत्ति प्राप्त तथा न्यून शुल्कमा शिक्षा हासिल गरी रोजगारका अवसर प्राप्त गर्दै आर्थिक स्तर सुधार तथा सामाजिक विकासमा योगदान पुगेको देखिन्छ ।
- हालसम्म क्याम्पसलाई यस क्याम्पसको संस्थापक मात्र संस्था श्री ज्ञान प्रकाश मा.वि. घोराखोरीद्वारा भौतिक स्रोतहरु भवन, कक्षाकोठा, खेलमैदान, खानेपानी आदि थुप्रै स्रोतहरुको उपयोग गर्न दिएकाले धेरै सहयोग पुगेको छ ।

९. क्ययाम्पसका दुर्वल पक्षहरु

- क्याम्पसको आफ्नो स्वामित्वमा रहेको जग्गामा आफ्नो भवन निर्मा गर्न नसक्नु
- लाइब्रेरीमा पर्याप्त पाठ्पुस्तक र सन्दर्भपुस्तकको व्यवस्था गर्न नसक्नु
- क्याम्पस सञ्चालनका लागि आवश्यक अर्थिक अभाव रहनु

- क्याम्पसको आफ्नो भवन नभएकाले प्रशासनिक कार्य सञ्चालनका लागि आवश्यक मात्रामा कोठाहरुको अभाव रहनु
- पठन पाठन र प्रशासनिक कार्यका लागि पर्याप्त मात्रामा जनशक्ति नहुनु
- आवश्यका अनुसार पूर्णकालिक शिक्षकको व्यवस्था गर्न नसकिएको ।

१०. क्याम्पसका चुनौतिहरु

- आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन गरी उपयुक्त ठाउँमा क्याम्पसको आफ्नै जग्गामा भौतिक संरचना निर्माणमा चुनौति ।
- विकास हुदै गएको प्रविधिसँग शिक्षालाई व्यवसायिक बनाउन चुनौति रहेको ।
- दिगो आर्थिक स्रोत व्यवस्थापन विना पूर्णकालिन अध्यापकको व्यवस्थापनमा चुनौति देखिन्छ ।
- दुर्गम क्षेत्रका कारण दिगो इन्टरनेट प्रविधिको पहुँचमा पुग्न चुनौति रहेको ।
- बर्तमान परिवेश अनुसार सूचना संचार प्रविधिको पहुँचमा चुनौति रहेको ।
- आम्दानी र खर्च बीच सन्तुलन गर्न चुनौति देखिएको ।

११. क्याम्पसका तत्कालिक कार्यक्रम

- उपयुक्त स्थानमा जग्गा खरिद गरी भवन निर्माण गर्नुपर्ने ।
- स्रोत खोजी गरी आर्थिक व्यवस्थापन गर्नुपर्ने ।
- पूर्णकालिन अध्यापकको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने ।
- पुस्तकालयमा नयाँ पाठ्क्रम अनुसारका पाठ्यपुस्तक र सन्दर्भपुस्तकहरुको व्यवस्था हुनुपर्ने ।
- आर्थिक स्रोतको दिगो व्यवस्थापन गर्नुपर्ने ।
- यस क्याम्पसले गर्ने नियमित कामहरुलाइृ अझ सरल र छिटो छरितो तरिकाबाट व्यवस्थापन तथा सम्पादन गर्ने ।

१२. क्याम्पसका दीर्घकालीन कार्यक्रमहरु

- विद्यालयमा आश्रित क्याम्पसलाई आगामी तीन वर्षभित्र पूर्णरुपमा भौतिक पक्षमा आत्मनिर्भर बनाउने योजना निर्माण गरी अघि बढ्ने ।
- हाल पढाइ भइरहेका विषयहरुमा सीमित नरही अन्य विषयहरुको पनि अनुमति लिइ कक्षा सञ्चालनको व्यवस्थापन गर्न आर्थिक साथै भौतिक स्रोतको व्यवस्थापन गर्ने ।
- यस क्याम्पसलाई बहुमुखी क्याम्पसको रुपमा अघि बढाउने ।
- पूर्णकालिन जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने ।
- क्याम्पसमा नियमित पठन पाठनमा उपस्थित हुन नसक्ने विद्यार्थीहरुको लागि Online मार्फत पठन पाठन गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।

अन्त्यमा पूर्ण सामुदायिक सेवामूलक र नाफा रहित यस ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पसले देश निर्माणमा ग्रामीण क्षेत्रको समग्र विकासमा शिक्षा प्रदान गरी सहयोग पुऱ्याउदै आएको छ । यस क्याम्पसको भौतिक, शैक्षिक विकासमा विश्वविद्यालय अनुदान आयोग, गाउँपालिका, शिक्षा शाखा वडा कार्यालय साथै अन्य संघसंसथा सबैको सहयोगले क्याम्पसको सेवालाई चुस्त दुरुस्त बनाउन सहयोग मिलेको कुरा यस क्याम्पस साथै सरोकारवाला सबैको ठम्याई रहेको देखिन्छ ।

....

गणेश प्रसाद कट्टेल
नि. क्याम्पस प्रमुख
प्रतिवेदक

***

विश्व विद्यालय अनुदान आयोगको Equity Grants कार्यक्रम अन्तर्गत संचालित कार्यशला गोष्ठी उद्घान समारोहका केही झलकहरु

ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस र जनमैत्री बहुमुखी क्याम्पसको सहपाठी सिकाई कार्यक्रमको सिलसिलामा लिईएको झलक

क्याम्पस र विश्व विद्यालय अनुदान आयोग बीच Equity Grants को सम्झौता गर्दै गरेको झलक

ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पसको पुस्तकालयका तस्बिर

शिक्षाशास्त्र संकाय डिनको कार्यालयबाट क्याम्पस अनुगमनका लागि आउनुभएका सरहरूसँगको तस्बिर

क्याम्पस उद्घाटनपछि तस्बिर खिचाउँदै छात्राहरू

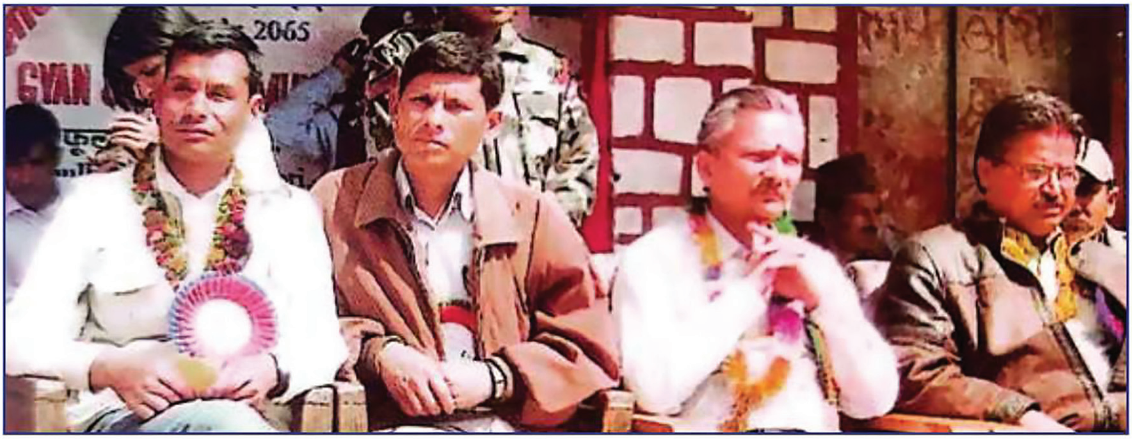

ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस उद्घाटनमा प्रमुख अतिथि डा. बाबुराम भट्टराई (तत्कालीन अर्थमन्त्री)

ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस उद्घाटन तथा पुरस्कार वितरण समारोह-२०६५

ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस उद्घाटन तथा पुरस्कार वितरण समारोह-२०६५

ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस उद्घाटनमा मन्तव्य दिनुहुँदै प्रमुख अतिथि डा. बाबुराम भट्टराई

क्याम्पसको जानकारी लिनुहुँदै डा. बाबुराम भट्टराई

ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पसका वि.एड. चौठो वर्षका विद्यार्थीहरूसँग प्रयोगात्मक परीक्षाको सिलसिलामा लिईएको तस्बिर

ज्ञान ज्योति सामुदायिक क्याम्पस
चम्पादेवी-६, घोराखोरी, ओखलढुङ्गा
फोन नं.: ९८५१२२८३३३
इमेलः gyanjyoti775@gmail.com
Web: www.gyanjyoticampus.edu.np